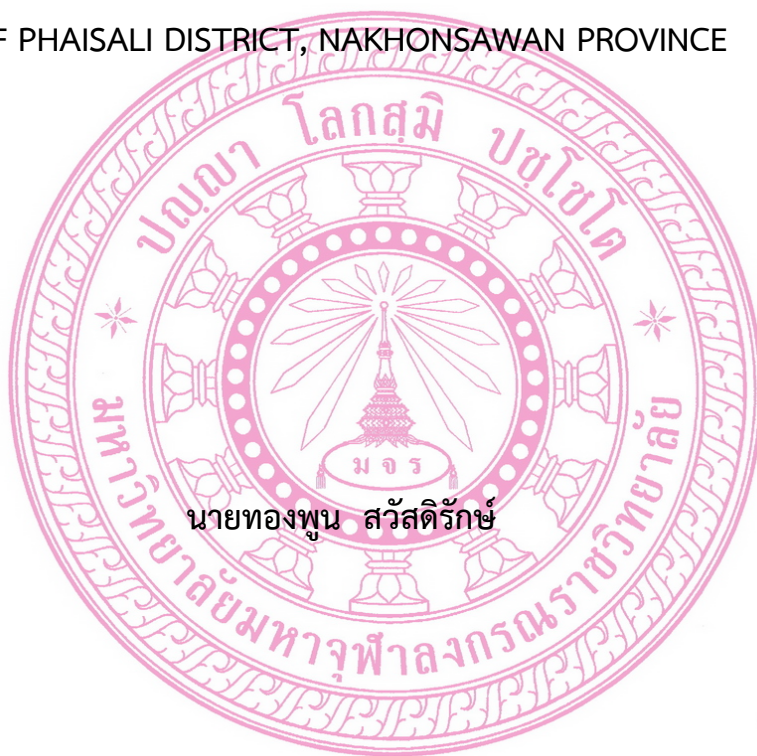

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา
อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

AN APPLICATION OF BUDDHA-DHAMMA IN LEARNING INSTITUTIONS
OF PHAISALI DISTRICT, NAKHONSAWAN PROVINCE

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา
อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

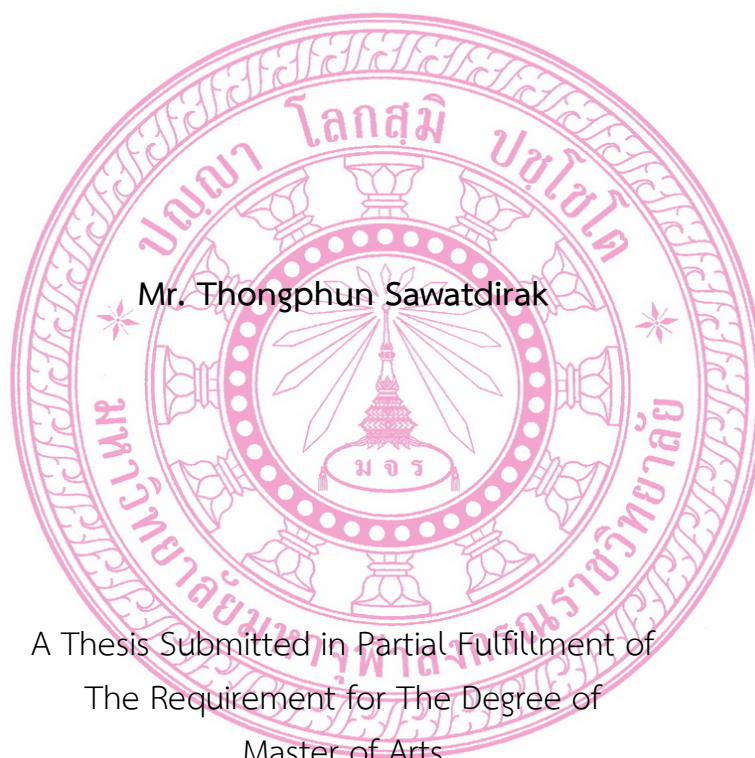
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

(ลิขสิทธิ์เป็นส่วนของ:

าลงกรณราชวิทยาลัย)

AN APPLICATION OF BUDDHA-DHAMMA IN LEARNING INSTITUTIONS
OF PHAISALI DISTRICT, NAKHONGSAWAN PROVINCE

Mr. Thongphun Sawatdirak

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts

(Educational Administration)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2013

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์” เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

.....
(พระสุธีธรรมมานูวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ

(พระครูปลัดमारุต วรมงคลโต, ผศ.ดร.)

..... กรรมการ

(พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.)

..... กรรมการ

(ดร.ศุภชัย สุวรรณกนิษฐ)

..... กรรมการ

(ผศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช้าง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช้าง

กรรมการ

ผู้วิจัย

(นายทองพูน สวัสดิ์รักษ์)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

ผู้วิจัย : นายทองพูน สวัสดิ์รักษ์

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระเทพปริยัติเมธี ผศ.ดร., ป.ธ. ๙, กศ.ม., พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

: ผศ.ดร.วรกฤต เกื่อนช้าง, ป.ธ.๙, ศษ.บ., ศศ.ม., ปธ.ด.,(การบริหารอุดมศึกษา)

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และครองงาน ในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ๒) เพื่อเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ของผู้บริหาร และครูผู้สอน ด้าน การครองตน ครองคน และครองงาน ในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ด้านการครองตน ครองคน ครองงาน ในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ตามทัศนะของผู้บริหาร และครูผู้สอน

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย เชิงผสม (Mixed Methods Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและ ครูผู้สอน ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางขนาดกลุ่มตัวอย่างสำเร็จรูปของ R.V.Krejcie และ D.W.Morgan ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๘๖ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยมีค่าความเชื่อมั่น .984 สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การหาความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) ใช้ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยสองกลุ่ม การทดสอบค่า F-test หรือการทดสอบการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ซึ่งเป็นการทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป รวมทั้งการทดสอบการเป็นอิสระ (χ^2 - test of Independent) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Lest Significant Difference: LSD) ผลการวิจัยสรุปได้ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา ประกอบด้วย หลักทวารวาสธรรม ๔ ว่าด้วยการครองตน เป็นธรรมของผู้ครองเรือน ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ หลักพรหมวิหาร ๔ ด้วยการครองคน เป็นคุณธรรมสำหรับผู้ใหญ่ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา หลักอิทธิบาท ๔ ว่าด้วยการครองงาน เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งผู้บริหาร ครูผู้สอน ควรศึกษาและยึดหลักทั้ง ๓ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา

เมื่อ เปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ของผู้บริหาร และครูผู้สอน ด้านการครองตน ครองคน และครองงาน ในสถานศึกษา โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = 3.93$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้าน พบว่า ด้านการครองตน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.03$) ด้านการครองคน มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.90$) ส่วนด้านการครองงาน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.85$)

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน พบว่า ด้านการครองตน ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ต้องทำงานด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง โปร่งใส ตรวจสอบได้ จริ่งใจในการทำงาน รู้จักควบคุมอารมณ์ มีความอดทน อดกลั้น แบ่งปันสิ่งของ มีน้ำใจต่อกัน ด้านการครองคน ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ต้องมีความรักใคร่ เสียสละ มีความจริงใจ ห่วงใย เพื่อนร่วมงาน เปิดโอกาสให้บุคคล อื่นเข้ามามีส่วนร่วม ในการทำงาน ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักยกย่องชมเชยผู้ร่วมงานที่ทำความดีตามความ เหมาะสม มีความ ยุติธรรมวางตัวเป็นกลาง ด้านการครองงาน ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ต้องมีความพอใจใน บทบาทและหน้าที่เกี่ยวข้อง มีความสุขในการทำงาน รวมทั้งมีความภาคภูมิใจในการปฏิบัติหน้าที่ ขยันคิด ขยันทำและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้กับสถานศึกษา เมื่อ พบปัญหาที่เกิดจากการทำงาน พยายามหาแนวทางแก้ไข อุทิศเวลาให้กับดำเนินงานและกิจกรรม ต่างๆของสถานศึกษา คิดและวางแผนการทำงานอย่างต่อเนื่อง บุคลากรทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานของ สถานศึกษาอันจะนำไปสู่การพัฒนางานอย่างมีประสิทธิภาพ

Thesis Title : An Application of Buddha-Dhamma in Learning Institutions of Phaisali District, Nakhonsawan Province.

Researcher : Mr. Thongphun Sawatdiruk

Degree : Master of Arts (Educational Administration)

Thesis Supervisory Committee

: Asst.Prof.Dr. Phra Theppariyatmethee Pali IX, M.E.d., Ph.D. (Bud.Stu.)

: Asst.Prof.Dr. Worakrit Thuenchang, Pali IX, B.A., M.A., Ph.D.(Ad.Hi.Ed.)

Date of Graduation : March 27, 2014

ABSTRACT

The objectives of this research were as follows: 1) to study Buddha-Dhamma in the qualities of a good man, the virtues making for group integration and leadership, and the basic for success, in Learning Institutions of Phaisali District, Nakhonsawan Province. 2) to compare the application of Buddha-Dhamma of school administrators and the teachers in the qualities of a good man, the virtues making for group integration and leadership, and the basic for success, in Learning Institutions of Phaisali District, Nakhonsawan Province. And 3) to study way of the application of Buddha-Dhamma in the educational institutions in the qualities of a good man, the virtues making for group integration and leadership, and the basic for success, in Learning Institutions of Phaisali District, Nakhonsawan Province.

This study was applied Mixed Methods Research. Firstly the quantitative Research was employed to collect empirical data afterwards the qualitative Research has been done by collection Data from Key Informants. The sample size of this study was drawing from R.V. Krejcie and D.W. Morgan for 186 persons. The Sample methodology used Simple Random Sampling. The research tools were questionnaire and Interview Form, the Cronbach & Reliability was .984. The analysis of Data has been performed by means of frequency, percentage, mean, standard Deviation, t-test, F-test, Least Significant Difference: (LSD). The conclusion of Data has been done by analyzed and synthesized gathering data.

The findings of the study reveals as follows: An application of Buddha-Dhamma in Learning institutions composes of the Four Gharavasa-dhamma principles conducting one for leading the house hold life. It composed of Sacca Dama Khanti Caga. The Four Brahmavihara with conducting oneself was Dhamma of a being who was sublime composed of Metta Karuna Mudita Upekkha. The four Iddhipada principles: that conducting of work. It was the principles of success, composed of Chanda Viriya Citta Vimangsa. The administrators and teachers should and seized 3 main. To be applied in the school.

When comparing the opinions of school administrators and teacher in bringing Buddha-Dhamma principles to use in school. It was found that self-control, overall, at high level ($\bar{X} = 4.03$). When considering in east aspect. It was found that conducting oneself (self-control) in a high level ($\bar{X} = 3.93$), people control have an average ($\bar{X} = 3.90$), the lowest average was work control ($\bar{X} = 3.85$),

Guidelines for the application of Buddama-Dhamma principles in learning Institute as perceived by administrators and teachers. It was found that the qualities of a good man: school administrators and teachers should work with honesty, integrity, transparency, accountability, sincerity in work, recognized emotional control, they would share things with patience and kindness to each other. The virtues making for group integration and leadership: school administrators and teachers should love and sacrifice with sincerity, decided to listen to the opinions of others bases on the principle of participatory management and praise to colleagues and justice neutralization. The basic for success: school administrators and teachers should be satisfied in previous and happy at work, proud of the performance, thinking and doing modernization to the school, when they found the problem tried to solve, devoted time to the operations of the institutions, thinking and plan for continuous operation, all personnel invalid in the evaluation of the performance of the institutions that would lead to the development of efficacy.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการที่
ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อันประกอบด้วย พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ, ผศ.ดร.วรกฤต
เถื่อนช้าง กรรมการ และ ดร. อติศัย กอวัฒนา ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาในการให้คำ ปรึกษา แนะนำ
ดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือ ในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ตั้งแต่เริ่มทำงานวิจัยด้วยดี
ตลอดมา

ขอขอบพระคุณพระครูปลัดมารุต วรมงคล โส ผศ.ดร.ประธานคณะกรรมการสอบ
วิทยานิพนธ์ ดร. ศุภชัย สุวรรณนิษฐ ผศ.ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง และดร.อติศัย กอวัฒนา
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้สอบและให้ข้อเสนอแนะคำวิจารณ์ต่อ
วิทยานิพนธ์เล่มนี้ด้วยความปรารถนาดี

ขอขอบพระคุณ พระอาจารย์ประจวบ คม ภิรมโม ดร.อติศัย กอวัฒนา ผศ.ดร.สุพรต
บุญอ่อน นายอิทธิพร ธนาชยานนท์ และนางสาวอุทัยวรรณ วงศ์เหรียญไทย ที่ได้กรุณาเป็น
ผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสอบถาม พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัย

ขอขอบพระคุณ นายประทวน แก่นยิ่ง, นายบุญเรือง ยอดฉิมมา, นายธวัชชัย จินดาศรี
นางทิพวรรณ กลมขุนทด, นางพรใจ นุ่มมาก, นางอุษณี ถาวรชาติ และนายชำนาญ ขาวพราย ที่ให้
โอกาสผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในการทำวิจัยโดยให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ คณะผู้บริหารสถานศึกษา และคณะ ครูผู้สอน ของสถานศึกษาทุกท่าน
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ที่ได้
กรุณาให้ความร่วมมือ และอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าวิจัยครั้งนี้
เป็นอย่างดี และขอขอบคุณอาจารย์ทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแต่งหนังสือ ตำรา เอกสาร
งานวิจัยต่างๆ ที่ผู้วิจัยใช้อ้างอิง

ขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ที่อำนวยความสะดวก
ให้แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดีตลอดถึงนิสิตปริญญาโท สาขาการบริหารการศึกษา รุ่นที่ ๑ และเพื่อนนิสิต
ปริญญาโท สาขาการบริหารการศึกษา รุ่นที่ ๒ ที่คอยให้ความช่วยเหลือและเป็นขวัญ กำลังใจตลอด
มาจนประสบผลสำเร็จในการทำวิจัยครั้งนี้

สารประโยชน์ จากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้ศึกษาวิจัยขอมอบเป็นธรรมทานแก่นิสิตนักศึกษา
และบุคคลที่สนใจทั่วไป พร้อมทั้งขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมะบูชา และสังฆบูชา ขออานิสงส์
ที่ได้ทำมาทั้งหมดในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ทุกท่าน

นายทองพูน สวัสดิ์รักษ์

๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๙)
สารบัญแผนภูมิ	(๑๑)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๒)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๖
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ หลักพุทธธรรมที่ใช้ในสถานศึกษา	๘
๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมาภิบาล ๔ เพื่อการครองตน ๙	
๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ เพื่อการครองคน ๒๔	
๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการใช้หลักอธิปไตย ๔ เพื่อการครองงาน ๓๘	
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา	๔๙
๒.๒.๑ ความหมายของการบริหารสถานศึกษา ๔๙	
๒.๒.๒ ทฤษฎีการบริหารสถานศึกษา ๕๑	
๒.๒.๓ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารสถานศึกษา ๕๓	

สารบัญ (ต่อ)

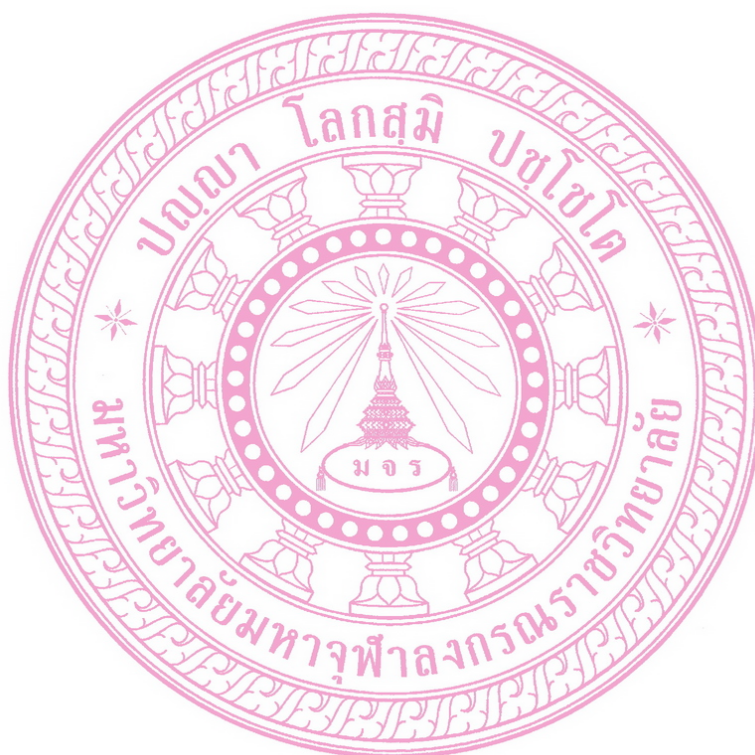
เรื่อง	หน้า
๒.๓ บริบทการจัดการศึกษาของกลุ่มโรงเรียนรักษาล่วงพอดำ อำเภอไพศาลี	

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓	๕๗
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๑
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๕
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๗๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๗
๓.๕ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๗๙
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๐
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๘๔
๔.๑ หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา	๘๔
๔.๒ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๘๗
๔.๓ ระดับความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์	๘๙
๔.๕ เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์	๙๓
๔.๕ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาตามทัศนะของผู้บริหาร และครูผู้สอน	๑๐๑
๔.๖ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย	๑๐๘
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๐๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๙
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๒๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๒๕

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บรรณานุกรม	๑๒๖
ภาคผนวก	๑๓๓
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย	๑๓๔
ภาคผนวก ข ตารางสรุปค่าดัชนีความสอดคล้องแบบสอบถาม (IOC)	๑๓๖
ภาคผนวก ค ตารางสรุปความเชื่อมั่น (Reliability)	๑๔๑

ภาคผนวก ง แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๔๔
ภาคผนวก จ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	๑๕๐
ภาคผนวก ฉ แบบหนังสือขอความอนุเคราะห์ต่างๆ ๑๕๓	
ภาคผนวก ช ภาพการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ๑๖๖	
ประวัติผู้วิจัย	๑๗๑

สารบัญตาราง

ตารางที่ หน้า

ตารางที่ ๒.๑ แสดงปริมาณบุคลากร ห้องเรียน นักเรียน ๖๐	
ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ๗๖	
ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม	๘๗
ตารางที่ ๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม	๘๙
ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองตน	๙๐
ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองคน	๙๑
ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองงาน	๙๒
ตารางที่ ๔.๖ การเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามเพศ	๙๓
ตารางที่ ๔.๗ การเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามอายุ	๙๔
ตารางที่ ๔.๘ การแสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญ น้อยที่สุด จำแนกตามอายุ ด้านการครองตน	๙๕
ตารางที่ ๔.๙ การแสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญ น้อยที่สุด จำแนกตามอายุ ด้านการครองคน	๙๕
ตารางที่ ๔.๑๐ การแสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญ น้อยที่สุด จำแนกตามอายุ ด้านการครองงาน	๙๖

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่

หน้า

ตารางที่ ๔.๑๑ การเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา	๙๗
--	----

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา

อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามประสบการณ์การปฏิบัติงาน ๙๘

ตารางที่ ๔.๑๓ การแสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญ

น้อยที่สุด จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ด้านการครองคน ๙๙

ตารางที่ ๔.๑๔ การแสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญ

น้อยที่สุด จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ด้านการครองงาน ๙๙

ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา

อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่

๑๐๐

ตารางที่ ๕.๑ สรุปผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัยที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

๑๐๔

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

หน้า

๒.๓.๗ โครงสร้างการบริหารงาน

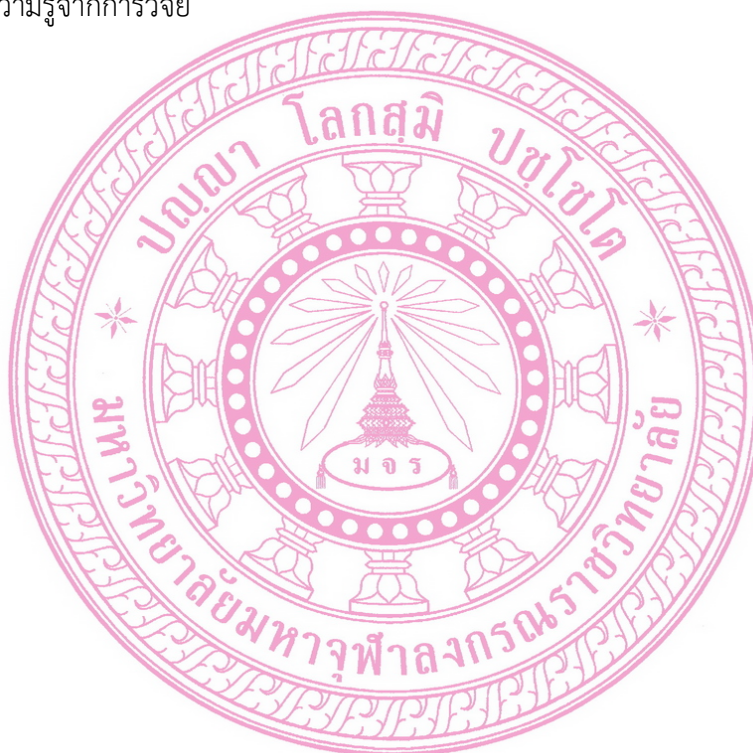
๕๙

๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

๗๔

๔.๖ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

๑๐๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อภาษาไทย

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม ข้อ หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่าง เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๘/๑๕๕. หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๐๘ หน้า ๑๕๕

พระสุตตันตปิฎก					
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิภควคคปาติ (ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิปาตปาติ (ภาษาไทย)
อง.ทสก	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิปาตปาติ (ภาษาไทย)
สํ.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยตตนิกาย	สคาถวรรค (ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต (ภาษาไทย)
อง. ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิการ	ธรรมบท (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังคปาติ	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	-------------	------------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลกที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการแสวงหากลยุทธ์ในการพัฒนาความสามารถของประชากรในประเทศ ประเทศไทยเป็นประเทศ ที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกด้าน ด้านการศึกษาก็มีการเปลี่ยนแปลง และมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาให้ทันกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคม^๑ โดยกลุ่มเป้าหมายที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนา คือกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน และกลุ่มครูผู้สอน เมื่อผู้บริหารมีความพร้อม และมีศักยภาพในการพัฒนาก็สามารถเป็นผู้นำให้แก่ครูผู้สอน ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อผู้สอนมีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญแล้ว กระบวนการจัดการเรียนการสอนของครู ที่มีคุณภาพย่อมส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการฝึกฝนและเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาการศึกษาให้ได้ตามมาตรฐานการศึกษาชาตินั้นทำได้ยาก แต่นับเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง สามารถทำได้ และมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จ เพราะเป็นเรื่องที่อยู่ในใจของคนทุกคน ดังจะเห็นได้จากตั้งแต่ปี ๒๕๔๔ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)^๒ ได้ให้การสนับสนุน คณะนักวิจัยหลักจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อแสวงหา ยุทธศาสตร์ แนวทางและรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ภายใต้ชื่อว่า "รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา" เป็นโครงการที่อยู่ในความสนใจของผู้บริหารทั้งหลายที่ต้องทำหน้าที่ในการพัฒนาโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพตามมาตรฐานการศึกษาชาติ โดยผู้บริหารคือกลุ่มเป้าหมายที่มีบทบาทในการดำเนินงาน กระบวนการรูปแบบดังกล่าวเป็นเครื่องมือ ในการศึกษาที่สามารถสร้างพัฒนาการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน^๓ เพื่อเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยน รากฐานความรู้ในการพัฒนาด้านการศึกษาให้มีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล อนึ่งการจัด การศึกษาในปัจจุบันนั้นได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงโดยยึดแนวทางตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ ที่มีการกระจายอำนาจในการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่

^๑พระเทพโสภณ(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

^๒ประเวศ วะสี, "ยุทธศาสตร์ทางปัญญา และการปฏิรูปการศึกษา", รายงานการประชุมเรื่อง วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ทางการปฏิรูปการศึกษา: วาระแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

^๓ทิศนา ขัมมณี, *ปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เรื่องยากที่ทำได้จริง*, (กรุงเทพมหานคร: อัลฟามีเลียนเนียม, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒.

การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง^๔ ในการบริหารงานของสถานศึกษานั้น ดำเนินไปโดยมีผู้บริหารสถานศึกษา โดยมีการสนับสนุนจากผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทน องค์กร ชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์หรือ ผู้แทนศาสนาอื่นในพื้นที่

หลักการที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษานี้ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษา จำเป็นต้อง มีการกำหนดบทบาทของตนหลายอย่างในการบริหารจัดการสถานศึกษาของตน ให้สามารถขับเคลื่อน ไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยต้องมีการกำหนดบทบาทของตนเอง ให้ชัดเจนในฐานะที่เป็น ผู้นำสถานศึกษา และจำเป็นต้องกำหนดบทบาทในการดำเนินงานกับคณะ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ สถานศึกษาเพื่อให้มีการประสานความร่วมมือในการทำกิจกรรมภายใน สถานศึกษาร่วมกัน รวมทั้ง การกำหนดบทบาทในการบริหารจัดการภาระงานทั้งระบบของโรงเรียน ให้ดำเนินไปได้อย่างเป็น ระบบและมีความชัดเจนในการดำเนินงานตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ นั่นคือการพัฒนาการเรียนรู้ ของผู้เรียนทั้งโรงเรียน^๕ ซึ่งการจะทำให้ได้ผลเช่นนั้นจำเป็นต้องมีแนวทาง หลักทฤษฎี และหลักธรรมเพื่อนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญเพื่อที่จะ นำไปสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาการ บริหารสถานศึกษาทั้งระบบ

การบริหารงานให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดนั้นผู้บริหารแต่ละคนต่างมี เส้นทางในการบริหารของตนแตกต่างกันไปตามความถนัดและความสามารถที่ตนมีอยู่ในเส้นทางที่ หลากหลายนั้นล้วนจำเป็นต้องยึดถือแนวทางในการดำเนินงานทั้งสิ้น ทั้งที่เป็นแนวคิดและทฤษฎีทั้ง จากในประเทศไทยและจากต่างประเทศตามที่นักบริหารการศึกษาได้ผ่านการฝึกปฏิบัติและได้เสนอไว้ เป็นรูปแบบให้ผู้บริหารรุ่นต่อๆ มาได้ศึกษาได้แก่ทฤษฎีฐานอำนาจของผู้บริหาร(ทฤษฎีของเพนซ์ และราเวน) แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำหรือนักบริหารของศาสตราจารย์ ดร.พจน์ สະเพียรชัย^๖ ซึ่งเป็น แนวทางที่ได้นำเสนอไว้จากนักวิชาการทางโลก เมื่อพิจารณา นักวิชาการทางธรรมก็มีนักวิชาการได้ นำเสนอไว้เช่นกัน เช่น พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ได้นำเสนอพุทธวิธีบริหารไว้ ๕ ประการ ได้แก่การวางแผน การจัดการองค์กร งานบุคลากร การอำนวยความสะดวก และการกำกับดูแล^๗ จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมาพบว่า มีการวิจัยที่เน้นการบริหารโดยใช้แนวคิดจาก นักวิชาการทั่วไป ได้แก่ งานวิจัยของ ประสิทธิ์ เขียวศรี^๘ ที่ได้ศึกษาการนำเสนอ แบบจำลองการ พัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อสร้าง

^๔คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๒และที่แก้ไข เพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒)พ.ศ.๒๕๕๕, (กรุงเทพมหานคร: พรักหวานกราฟฟิค, ๒๕๕๕), หน้า ๒๔.

^๕ทีศนา แคมมณี และภาษิต ประมวลศิลป์ชัย , ประสบการณ์และกลยุทธ์ของผู้บริหารในการปฏิรูป การเรียนรู้ทั้งโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร: ปกรณศิลป์ พรินติ้ง, ๒๕๕๗), หน้า ๒๗.

^๖หวน พินธุพันธ์, การบริหารการศึกษา: นักบริหารมืออาชีพ , (นนทบุรี: พินธุพันธ์การพิมพ์ ,๒๕๕๙), หน้า ๓๐-๓๔.

^๗พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) , พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วันดาต้าโปรดักส์ ๒๕๕๘), หน้า ๑๐.

^๘ประสิทธิ์ เขียวศรี , "การนำเสนอแบบจำลองการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารที่บริหารโดยใช้ โรงเรียนเป็นฐาน",วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษภักดิ์บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ตรวจสอบ และนำเสนอแบบจำลองการพัฒนาระบบผู้นำของผู้บริหารที่บริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่มีการศึกษา และเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมในทางพุทธศาสนากับหลักการบริหาร เช่น ในงานวิจัยของ วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กีนาวงค์^๙ ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับหลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักพุทธธรรมกับหลักการบริหารการศึกษา ที่ครอบคลุมถึง ๓ หลัก คือ หลักการครองตน หลักการครองคน หลักการครองงาน และเพื่อเสนอหลักการบริหาร

เนื่องจากหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มีความสอดคล้องกับหลักการบริหาร มีอยู่หลากหลาย และมีความเหมาะสมกับงานบริหารในบริบทที่แตกต่างกันไป สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจหลักพุทธธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษาจึงได้เลือกศึกษาเฉพาะหมวดธรรมที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรง สามารถนำไปใช้ได้กับการบริหารสถานศึกษา และการปฏิบัติงานในสถานศึกษา ประกอบด้วย ขรวาสาธรรม ๔ เพื่อการครองตน หลักพรหมวิหาร ๔ เพื่อการครองคน และหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อการครองงาน และสนใจศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ในการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการบริหาร และการปฏิบัติงานในสถานศึกษา รวมทั้งการศึกษาทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา เพื่อให้ได้แนวทางการบริหาร และการปฏิบัติงานในสถานศึกษา โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐาน อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร และครูผู้สอนในสถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กับสถานศึกษาในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นลำดับต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมด้านการครองตน ครองคน และครองงาน ในสถานศึกษา อำเภอฟุคาลี จังหวัดนครสวรรค์

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ของผู้บริหาร และครูผู้สอน ด้านการครองตน ครองคน และครองงานในสถานศึกษา อำเภอฟุคาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ด้านการครองตน ครองคน ครองงานในสถานศึกษา อำเภอฟุคาลี จังหวัดนครสวรรค์ ตามทัศนะของผู้บริหาร และครูผู้สอน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑หลักพุทธธรรมด้านการครองตน ครองคนครองงานในสถานศึกษามีอะไรบ้าง

๑.๓.๒เปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ของผู้บริหาร และครูผู้สอน ด้านการครองตน ครองคน และครองงานในสถานศึกษาจำแนกตามสถานภาพ ว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่

^๙วรภาสประสมสุข และนิพนธ์ กีนาวงค์ , "หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธ" , วารสารศึกษาศาสตร์ (พฤศจิกายน ๒๕๔๙ - มีนาคม ๒๕๕๐): ๖๓.

๑.๓.๓ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ในการครองตน ครองคน ครองงาน
ในสถานศึกษาตามทัศนคติ ของผู้บริหาร และครูผู้สอน ควรมีลักษณะอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตในด้านของเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาหลักพุทธธรรม ทางพระพุทธานุสาสนะ และการ
ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมด้านการครองตน ครองคน ครองงาน ในสถานศึกษา อำเภอฟากท่า จังหวัด
นครสวรรค์

๑.๔.๒ ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนใน
สถานศึกษาอำเภอฟากท่า จังหวัดนครสวรรค์ ปีการศึกษา ๒๕๕๖ จำนวน ๒๐ โรงเรียน ประกอบด้วยผู้
บริหารสถานศึกษา จำนวน ๒๑ คน และครูผู้สอน จำนวน ๑๗๓ คน รวมทั้งหมด ๑๙๔ คน

๑.๒ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษา
อำเภอฟากท่า จังหวัดนครสวรรค์ ปีการศึกษา ๒๕๕๖ กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูป ของ
เครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๘๖ คน ดังนี้

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑. ตัวแปรต้น ได้แก่ สถานภาพของ ผู้บริหาร และครูผู้สอน ของสถานศึกษาอำเภอฟากท่า
จังหวัดนครสวรรค์จำแนกได้ดังนี้

๑.๑ เพศ

๑.๒ อายุ

๑.๓ วุฒิการศึกษา

๑.๔ ประสบการณ์การทำงาน

๑.๕ ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน

๒. ตัวแปรตาม ได้แก่ หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษาประกอบด้วย

๒.๑ หลักธรรมสำหรับครองตน (ฆราวาสธรรม ๔)

๒.๒ หลักธรรมสำหรับครองคน (พรหมวิหาร ๔)

๒.๓ หลักธรรมสำหรับครองงาน (อิทธิบาท ๔)

๑.๔.๔ ด้านสถานที่

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัยโดยมุ่งศึกษาเฉพาะ สถานศึกษาของ
(กลุ่มโรงเรียนรักษาสันติภาพ)อำเภอฟากท่า จังหวัดนครสวรรค์จำนวน ๒๐ โรงเรียนได้แก่

๑. อนุบาลไพศาล (โคกเคียวประชาสรรค์) ๒. บ้านใหม่วาริเยน

๓. บ้านห้วยน้ำลาด (สหราษฎร์รังสฤษฎ์) ๔. บ้านเขาธรรมบพ

๕. บ้านวังน้ำลาด ๖. บ้านร่องหอย

๗. บ้านตะกุดภิบาล ๘. บ้านเขาหินกลิ้ง
 ๙. วัดโพธิ์ศรี ๑๐. บ้านเขาดิน
 ๑๑. บ้านนาขอม ๑๒. บ้านเนินบ่อทอง
 ๑๓. บ้านเขาช้างฟู(เสนาชั้นธนูสรณ์) ๑๔. บ้านเขาใหญ่
 ๑๕. บ้านวังข่อย ๑๖. บ้านกระทุ่มทอง
 ๑๗. บ้านหนองสะแกยาว ๑๘. บ้านซับสมบูรณ์
 ๑๙. บ้านห้วยน้ำพุประชาพัฒนา ๒๐. โรงเรียนบ้านโคกสามัคคี

๑.๔.๕ ด้านเวลา

ศึกษาในปีการศึกษา ๒๕๕๖ โดยเริ่มตั้งแต่เดือน สิงหาคม ๒๕๕๖ ถึงเดือน มีนาคม ๒๕๕๗ รวมระยะเวลา ๗ เดือน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยส่วนบุคคลต่างกันมีความคิดเห็นต่อการ ประยุกต์ใช้ หลักพุทธธรรม ในสถานศึกษา ต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วย หลักการครองตน ครองคน และครองงาน สำหรับการวิจัยครั้งนี้สนใจศึกษา ขรവാสนธรรม ๔ว่าด้วยการครองตน พรหมวิหาร ๔ว่าด้วยการครองคน และหลักอิทธิบาท ๔ว่าด้วยการครองงาน

๒. หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับ หลักการบริหารสถานศึกษา ได้แก่ ขรวาสนธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ และอิทธิบาท ๔ เป็นหลักพุทธธรรมอันเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาเชิงปฏิบัติและส่งผลต่อการ พัฒนางานของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

๓. สถานศึกษา หมายถึง หน่วยงานทางการศึกษาที่มีหน้าที่ จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ ระดับชั้นอนุบาล ถึงการศึกษาภาคบังคับ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ของกลุ่มโรงเรียนรักษหลวงพ่อดำ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต ๓ อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

๔. ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้บริหารสถานศึกษา ให้ปฏิบัติหน้าที่บริหารงานในสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา รองผู้บริหาร สถานศึกษาของกลุ่มโรงเรียนรักษหลวงพ่อดำ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

๕.ครูผู้สอน หมายถึง ครูผู้ที่ได้รับการบรรจุแต่งตั้งให้เป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการ เรียนการสอน ในสถานศึกษา ของกลุ่มโรงเรียนรักษหลวงพ่อดำ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์เขต ๓ อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ได้ทราบหลักพุทธธรรม ด้านการครองตน ครองคน และครองงาน ในสถานศึกษา อำเภอฟุคาสี จังหวัดนครสวรรค์

๒. ได้ทราบการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ของผู้บริหาร และครูผู้สอน ด้านการครองตน ครองคน และครองงานในสถานศึกษา อำเภอฟุคาสี จังหวัดนครสวรรค์ โดย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งจะทำได้เองความรู้เพื่อนำไปสู่การนำเสนอแนวทางการปฏิบัติต่อไป

๓. ได้ทราบแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาตามทัศนะของผู้บริหาร และครูผู้สอน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้ได้จริงในสถานศึกษา

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัด นครสวรรค์เพื่อให้ได้แนวคิดข้อมูล และหลักวิชาการในการอภิปรายผลผู้วิจัยจึงได้เอกสาร ตำราและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเสนอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

๒ .๑หลักพุทธธรรมที่ใช้ในสถานศึกษา

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมาสน์ ๔ เพื่อการครองตน

๒.๑.๒

แนวคิดเกี่ยวกับการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ เพื่อการครองคน

๒.๑.๓

แนวคิดเกี่ยวกับการใช้หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อการครองงาน

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

๒.๒.๑ ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

๒.๒.๒ ทฤษฎีการบริหารการศึกษา

๒.๒.๓ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารสถานศึกษา

๒.๓ บริบทการจัดการศึกษาของกลุ่มโรงเรียนรักษาลงพอดำ อำเภอไพศาลี สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา

การบริหารการศึกษาหรือการบริหารสถานศึกษา สิ่งสำคัญสำหรับตัวผู้บริหาร และ ครูผู้สอนเอง นอกจากความรู้ความเข้าใจในหลักของการบริหารสถานศึกษาแล้ว ผู้บริหาร และ ครูผู้สอน ต้องเข้าใจหลักของพุทธธรรมและนำไปใช้ให้สอดคล้องกับการบริหารงานการศึกษา ผู้วิจัย ได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมสำหรับผู้บริหาร และครูผู้สอน นำไปปรับใช้ในการครองตน ครองคน และครองงานงาน มีดังนี้

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมาสน์ ๔เพื่อการครองตน

หลักขรวาสธรรม๔มีมาในพระสูตรต้นปิฎกสังยุตตนิกายสคาถวรรคซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบปัญหาของอาฬวกยักษ์มีความตอนหนึ่งว่า “เชิญท่านถามสมณพราหมณ์เป็นอันมากเหล่าอื่นดูซิว่าในโลกนี้มีอะไรยิ่งไปกว่าสัจจะหมะจาละและขันติฯ”^๑

อนึ่งในขุททกนิกายสูตรนิบาตก็มีปรากฏเรื่องนี้เช่นเดียวกันโดยพระพุทธองค์ตรัสด้วยคำถามของอาฬวกยักษ์ว่า “มีธรรมะของผู้ครองเรือน๔คือสัจจะหมะจริติ (ขันติ) และจาละละโลกนี้ไปแล้วย่อมเศร้าโศก”^๒

ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนหลายหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้ชาวพุทธรู้จักการเสียสละเพื่อความสุขสงบสุขของตนเองสังคมครอบครัวและประโยชน์ส่วนรวมซึ่งหลักธรรมเหล่านั้นได้แก่ขรวาสธรรมขรวาสคือบุคคลผู้ครองเรือนเป็นผู้มีเหยามีเรือนมีครอบครัวซึ่งประกอบด้วยบุตรภรรยาสามีบิดามารดาและบริวารเครื่องญาติเป็นต้นเรียกอีกอย่างว่า “คฤหัสถ์” ผู้ครองเรือนจำเป็นต้องมีคุณธรรมประจำใจเพื่อใช้ประพฤติปฏิบัติกำจัดความเสื่อมเสียเพื่อสร้างครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงเป็นฝั่งเป็นฝัามีความสุขตามวิสัยของชาวบ้านทั่วไปจึงต้องรู้จักปรับปรุงตัวเองให้ก้าวหน้าเพิ่มขึ้นจากการรักษาศีลและการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์โดยยึดถือปฏิบัติตามหลัก “ขรวาสธรรม” คือมีคุณธรรมสำหรับการครองเรือนหรือธรรมเป็นหลักครองชีวิตของชาวบ้าน

ขรวาสธรรม ๔ ประการ คือ สัจจะ ความซื่อสัตย์ จริ่งใจต่อกันเป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจและไมตรีจิตสนิทต่อกัน หมะ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ช่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืนประสานเข้าหากันได้ ขันติ ความอดทน อดกลั้น ต่อความ หนักและความร้ายแรงทั้งหลาย จาละ ความเสียสละ ความเผื่อแผ่ แบ่งปันตลอดถึงความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อต่อกัน จากที่ได้ศึกษามาข้างต้นนี้มิใช่ประสงค์เป็นข้อปฏิบัติจำกัดเฉพาะในระหว่าง คู่ครองเพียง ๒ คนเท่านั้น แต่มุ่งหมายให้ใช้ทั่วไปในชีวิตการครองเรือนทั้งหมดโดยยึดถือเป็น คุณธรรมพื้นฐานของจิตใจ ในการที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีงามกับคนทั้งหลายที่จะอยู่ร่วม หรือติดต่อเกี่ยวข้องกับให้เหมาะสมตามฐานะนั้นๆ เพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ชีวิตของตนเอง และ แก่ชีวิตของคนอื่นๆ ในสังคม

๑.ความหมายของขรวาสธรรม

พระภิกษุที่ทรงคุณวุฒิ และนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายพร้อมทั้งคำอธิบายของ “ขรวาสธรรม” ไว้ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ^๓ได้ให้ความหมายของ ขรวาสธรรมว่า หมายถึง ธรรมสำหรับขรวาสธรรมสำหรับการครองเรือนหลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์

^๑ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๖.

^๒ ข.ส. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

๑. สัจจะ ความจริงซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริ่งใจ พุดจริง ทำจริง
๒. ทมะ การฝึกฝนการข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัวรู้จักควบคุมจิตใจฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา
๓. ขันติ ความอดทนตั้งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็ง ทนทานไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย
๔. จาคะความเสียสละสละกิเลสละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว และท่าน ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมในด้านสัจจะไว้ดังนี้ คัมภีร์ฝ่ายอภิธรรมแยกสัจจะ คือ ความจริงเป็น ๒ ระดับ (๑) สมมติสัจจะ (Conventional Truth) ความจริงโดยสมมติ (เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า โวหารสัจจะความจริงโดยโวหารหรือโดยสามัญพูด) คือความจริงตามมติร่วมกันตามที่ได้ตกลงกันไว้หรือหมายรู้ร่วมกันเป็นเครื่องมือสื่อสารพอให้สำเร็จประโยชน์ในชีวิตประจำวันเช่นคนสัตว์คนชั่วโตะเก้าอี้ เป็นต้น (๒) ปรมัตถสัจจะ (Ultimate Truth) ความจริงโดยปรมัตถ์คือจริงตามความหมายสูงสุดตามความหมายแท้อย่างยิ่งคือการหยั่งรู้สัจธรรม ที่จะทำให้ความยึดติดถือมั่นหลงผิดทั้งหลายสลายหมดไปทำให้ว่างใจว่างทำที่ต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์มีจิตใจเป็นอิสระผ่องใสเบิกบานมีความสุขที่แท้จริงสิ่งที่เป็นจริงโดยปรมัตถ์เช่นนามธรรมรูปธรรมเวทนาสัญญาสังขาร เป็นต้น

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของฆราวาสธรรม ออกเป็น ๒ ประการคือ ประการแรกเป็นธรรมธรรมดาที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ ประการที่ ๒ เป็นธรรมที่ใช้เป็นหลักในการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติธรรมข้ออื่นๆ ให้สำเร็จ

๑. เป็นธรรมธรรมดาที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ สัจจะ หมายถึง ซื่อตรงต่อเพื่อนฝูงซื่อตรงต่อลูกเมีย ซื่อตรงต่อเวลา ซื่อตรงต่อการทำงาน ทมะ หมายถึง ข่มใจ อย่าให้เกิดโทสะ อย่าให้เกิดความรกรหรือความเกลียด ขันติ หมายถึง อดทนต่อความร้อน ความหนาว ความเหนื่อย อดทนต่อคำด่าจาเราะ หมายถึง การให้ทาน รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพื่อนบ้าน มิตรสหาย
๒. เป็นธรรมที่ใช้เป็นหลักในการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติธรรมข้ออื่น ๆ ให้สำเร็จ สัจจะ หมายถึง ความจริงใจ ความตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติในสิ่งนั้น เมื่อจะทำสิ่งใด หรือ ปฏิบัติธรรมข้อใดแล้ว ก็ควรตั้งใจจริง ทำอย่างสุดความสามารถของตน ทำให้ถึงที่สุด ดังเช่น เมื่อพระพุทธรูปเจ้าทำความเพียรเพื่อตรัสรู้ ก็ได้ตั้งสัจจาธิฐานว่า แม้จะเหลือเพียงแต่กระดูก ก็จะไม่ลุกขึ้น จากที่นั่ง ถ้าไม่บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ในการศึกษาเล่าเรียนก็เหมือนกันถ้ามีสัจจะหรือ สัจจาธิฐาน คือ ทำให้มันจริงๆ ตั้งใจจริง ๆ ก็จะช่วยให้ทุกคนประสบความสำเร็จสมดังที่ตั้งใจ ทมะ หมายถึง บังคับตัวเอง บังคับใจตนเอง ไม่ให้หลงไปตามแรงของสิ่งที่มายั่ว ซึ่งแม้จะยากเย็นเพียงใดก็ต้องพยายามบังคับให้ได้ ในการบังคับนั้นต้องใช้ไหวพริบและความฉลาด เข้าต่อสู้ เพราะจิตใจเมื่อถูกบังคับก็จะขัดขืนยิ่งกว่าช้างที่ตกมันเสียอีก ซึ่งการบังคับจิตใจของ ตนเอง นั้นก็มี ๒ วิธีด้วยกัน กรณีแรก คือ การปลอมประโลม

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๖ , (พิมพ์ที่ บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

^๔ พุทธทาสภิกขุ, ฆราวาสธรรม, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๓), หน้า ๕๕.

จิตใจค่อยๆ ปล่อยไป กรณีสอง คือ การบังคับโดยตรงการตัดใจไม่ให้อำนาจในสิ่งนั้น ซึ่งทั้ง ๒ วิธีนี้ต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ชนิด เมื่อมีหมีแล้วก็ต้องใช้ชนิดเข้ารองรับ ต้องอดทนต่อการบีบคั้นของกิเลสไม่ว่าจะเป็นราคะ โทสะ โมหะ หรืออื่นๆ ต้องใช้ความอดทนอย่าหลงไปตามสิ่งยั่วยุหรือกิเลส จาคะ หมายถึง บริจาคออกไป สละสิ่งที่ไม่ต้องการที่มีอยู่ในจิตใจให้หลุดออกไป ระบายความสับสนวุ่นวายออกไปจากจิตใจ อาจจะโดยการสวดมนต์หรือการพักผ่อนให้ถูกวิธี

ฆราวาสธรรม คือ สัจจะ หมาะ ชนิด จาคะ นี่เป็นเครื่องมือกำจัดการ เป็นเครื่องมือที่จะสร้างสิ่งที่ดีปรารถนาในทุกกรณี ไม่ใช่เฉพาะเป็นธรรมของฆราวาสเท่านั้น แม้แต่บรรพชิตที่ต้องการ จะบรรลุผลนิพพาน ก็ยังต้องใช้ธรรมข้อนี้ด้วยเช่นกัน

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวว่าสัจจะ หมายถึง ความจริงลงไปในเรื่องที่จะกระทำและสัจจาธิษฐาน คือ ตั้งจิตด้วยสัจจะมั่นคงลงไปในการที่จะทำในการที่จะประพฤติเพื่อละกิเลส หมาะ หมายถึงการบังคับตัวเอง เป็นธรรมที่จะใช้สกัดกั้นความโกรธในขั้นเริ่มต้นแต่ถ้าบังคับไม่ได้ หรือ บังคับไม่อยู่ก็ใช้ธรรมะข้ออื่น เช่น ปัญญา ชนิดและอื่นๆ เข้าช่วย ชนิด หมายถึง ความอดกลั้น ความอดได้รอได้ คอยได้ เป็นเครื่องห้ามความ ผลุนผัน ความโกรธ ชนิดเป็นแกนกลาง ในการประพฤติพรหมจรรย์ ของผู้บำเพ็ญพรตทั้งหลาย คนส่วนใหญ่ไม่ชอบอดกลั้น เนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องเสียเกียรติหรือขี้แพ้ อะไรทำนองนั้นแต่ถ้ารู้จักฝึกความอดกลั้น หรือ ฝึกให้มีชนิดได้มากๆ ก็จะเป็นคนที่ไม่โกรธง่าย จาคะ หมายถึง สละการให้ทาน สละกิเลสตาม โอกาสที่ต้องสละเป็นรูรั่วที่ระบายกิเลสออก

วิทยวิเทศ ให้ความหมาย ฆราวาส แปลว่า บุคคลผู้ครองเรือน หมายถึง บุคคลที่ไม่ใช่นักบวชหรือพระสงฆ์ ดังนั้น ฆราวาส ก็คือชาวบ้านทั่วไปที่มีอาชีพแตกต่างกัน เช่น พ่อค้า ข้าราชการ ชาวไร่ ชาวนา แพทย์ หรือเป็นนักเรียนนักศึกษา เป็นต้น

ฆราวาสธรรม แปลว่า แนวทางหรือข้อปฏิบัติสำหรับบุคคลทั่วไปเพื่อสร้างความสำเร็จ และความเจริญก้าวหน้าในการดำรงชีวิต รวมทั้งการมีชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ฆราวาสธรรม ๔ ประการ ได้แก่

๑. สัจจะ หมายถึง ความจริงใจ การรักษาความสัตย์ การพูดจริงทำจริง แสดงออกได้ ๕ วิธี คือ

๑.๑ ความจริงใจหรือสัจจะต่อตนเอง หมายถึง การซื่อสัตย์ต่อตนเอง มีศีลธรรม ประจักษ์ใจ มีความละเอียดใจ เกรงกลัวต่อการกระทำความชั่ว แต่มีความมุ่งมั่นทำความดี บุคคลถ้าขาดสัจจะต่อตนเองแล้วย่อมจะโกหกคดโกงหรือหลอกลวงผู้อื่นได้โดยง่าย

๑.๒ ความจริงใจต่อบุคคลอื่น หมายถึง มีความซื่อตรงจริงใจประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาต่อบุคคลอื่นที่เราเกี่ยวข้องกับ เช่น บิดามารดา ผู้มีคุณ ครูอาจารย์ เพื่อน ความ

จริงใจเหล่านี้ แสดงออกด้วยการไม่คดโกง เบียดบังผลประโยชน์ของผู้อื่น ไม่กลับกลอกเหลวไหล คือ เมื่ออยู่ต่อหน้าเราพูดด้วยดี แต่พอลับหลังกลับนินทาให้ร้าย

๑.๓ ความจริงใจต่อหน้าที่การทำงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การทำงานด้วยความรับผิดชอบทำงานของตนด้วยความซื่อสัตย์ ไม่แสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้อง หรือผิดทำนองคลองธรรม ตั้งใจทำงานให้เสร็จด้วยความระมัดระวัง ไม่เลินเล่อ ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง มีความตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สำเร็จลุล่วงและเกิดผลดี

๑.๔ ความจริงใจหรือมีสัจจะวาจา หมายถึง รักษาคำพูด คำมั่นสัญญา เมื่อรับปากว่าจะทำอะไรแล้วจะพยายามกระทำตามที่รับปากไว้ให้ได้ ปากกับใจตรงกัน ไม่พูดปดหรือกล่าวร้ายผู้อื่น

๑.๕ ความจริงใจต่อประเทศชาติ หมายถึง การเคารพยึดมั่นในกฎระเบียบบังคับของชาติ มีความจงรักภักดีต่อชาติ คอยป้องกันภัยที่จะมีต่อประเทศ และไม่กระทำการใด ๆ อันจะเป็นการบ่อนทำลายหรือทำให้ประเทศชาติต้องเสื่อมชื่อเสียง

๒. หمة หมายถึง การฝึกฝนตนเองและข่มใจตนเองทางด้านต่างๆ แบ่งได้ดังนี้

๒.๑ การฝึกฝนตนเอง คือ รู้จักฝึกนิสัย ให้รู้จักการแก้ไขข้อบกพร่อง เพื่อปรับปรุงตนเองให้เจริญก้าวหน้าหรือฝึกตนเองให้สำนึกอยู่ในเหตุผลและคุณธรรม เช่น ถ้านักเรียนรู้ตัวเองว่าไม่เก่งก็ต้องขยันอ่านหนังสือ หรือหากนักเรียนชอบคบเพื่อนที่มีนิสัยและประพฤติไม่ดีก็ควรแยกออกมา เป็นต้น การที่เรารู้ตัว自己有ข้อบกพร่องอะไรแล้วหาทางแก้ไข หรือพยายามฝึกตนเองให้กระทำความดี ย่อมจะช่วยให้ประสบกับความสำเร็จในชีวิต

๒.๒ การข่มใจตนเอง คือ การยับยั้งใจของตนไม่ให้หลงมัวเมาอยู่กับอบายมุข ฟุ้งซ่านหยานอยากกับสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และศีลธรรม รวมทั้งรู้จักควบคุมอารมณ์ไม่ให้โกรธง่ายหรือเกลียดง่าย เช่น ถ้าเพื่อนชวนไปขโมยทรัพย์สินของผู้อื่นถึงแม้จะมีความจำเป็น แต่เห็นว่าการกระทำเช่นนี้ไม่ถูกต้อง ผิดทั้งทางโลกและทางธรรม ก็ควรปฏิเสธ หรือถ้าเพื่อนมาเดินชนโดยไม่เจตนา ก็ไม่ควรถือโกรธ หรือพูดไม่สุภาพ^๒

๓. ขันติ หมายถึง ความอดทนต่อความยากลำบากต่างๆ ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ผู้ที่มีขันติเท่ากับเป็นผู้ที่มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเพียรพยายามกระทำความดี และเอาชนะความชั่วทั้งปวง แนวทางปฏิบัติมี ๔ ประการ คือ

๓.๑ การอดทนต่อความลำบาก หมายถึง การมีจิตใจเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะปฏิบัติหน้าที่ตามที่ตั้งใจไว้ โดยอดทนต่อความลำบากที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติหรือความยากลำบากไม่ทอดทิ้งงาน เพราะความหนาวความร้อน หรือเพราะลักษณะของงานนั้นเป็นงานหนักงานที่เหนื่อยยาก ต้องฟันฝ่าอุปสรรค

^๒ ๐. ดิก. (ไทย) ๒๐/๗๗/๓๐๐

๓.๒ ความอดทนต่อความทุกข์ คือ เมื่อเกิดความทุกข์ต้องไม่แสดงออกอย่างน่าสมเพชเวทนาเกินกว่าเหตุ หรืออ้างเอาความทุกข์ความเจ็บป่วยมาใช้เพื่อขอลิสิทธิ์หรือเพื่อละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ การขาดความอดทนเช่นนี้ถ้าเป็นบ่อยๆ จะทำให้จิตใจของเราเกิดความอ่อนแอ กลายเป็นบุคคลน่ารำคาญ และไม่สามารถจะเป็นผู้นำคนอื่นได้

๓.๓ ความอดทนต่อความไม่พอใจ ความเจ็บใจ หมายถึง ความอดทนที่จำไม่กระทำการโต้ตอบเมื่อถูกตำ โกรธแค้น ถูกดูหมิ่น ถูกนิินทา หรือถูกผู้อื่นยั่วยุ บุคคลที่ขาดความอดทนย่อมเกิดโทสะได้ง่ายและมักแก้ไขเหตุการณ์ด้วยอารมณ์ชั่ววูบ เช่น เมื่อถูกนิินทาเกิดความเจ็บใจ ขาดการไตร่ตรอง ไม่มีความอดทนอดกลั้น รีบไปทำร้ายหรือต่อว่า ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ในชีวิตประจำวันต้องเผชิญกับสิ่งทำให้เกิดความไม่พึงพอใจ ถ้าหากมีคุณธรรมข้อนี้ก็จะช่วยให้หลีกเลี่ยงความเดือดร้อนวุ่นวายไปได้

๓.๔ ความอดทนต่ออำนาจกิเลส หมายถึง อดทนต่อสิ่งต่างๆ ที่เข้ามายั่วชวนทำให้หลงใหล หมกมุ่นมัวเมา คนที่สามารถอดทนต่อสิ่งยั่วชวนได้ต้องมีจิตใจที่เข้มแข็งไม่ยอมพ่ายแพ้ต่ออำนาจใฝ่ต่ำ แม้ว่าจะมีช่องทางให้ทำได้ เช่น ได้เห็นรูปสวย ๆ ได้ฟังเสียงที่ไพเราะ ได้ดมกลิ่นที่หอมสดชื่น ได้เสพสิ่งที่พึงพอใจ ได้รับสัมผัสที่น่าปรารถนาที่ไม่หลงมัวเมา แต่กลับพยายามหักห้ามใจตนเองไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อำนาจสิ่งเหล่านี้

๔. จาคะ หมายถึง ความเสียสละ มีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล สละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตน ไม่ตระหนี่เห็นแก่ตัว มี ๒ ประการ คือ

๔.๑ สละวัตถุสิ่งของ คือ สละทรัพย์สินของตนเองเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือ เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น สร้างโรงเรียน โรงพยาบาล บำรุงศาสนา ตลอดจนสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยาก คนเราอยู่ในสังคมต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามความสามารถ และตามกำลังทรัพย์ของแต่ละคน

๔.๒ สละอารมณ์ หมายถึง เป็นคนรู้จักปล่อยอารมณ์ที่จะให้จิตเศร้าหมอง ชุ่นมัว และเป็นข้าศึกต่อความสงบใจ เช่น ความโกรธ ความเกลียด เป็นต้น เพราะการเก็บอารมณ์ชุ่นมัวไว้นั้นทำให้จิตเศร้าหมอง ทั้งยังทำให้ตนเองเป็นทุกข์ใจด้วย ดังนั้นเราควรสละอารมณ์ที่ไม่ดีออกจากจิตใจของตนเอง^๗

ชัยวัฒน์อัทพฒน์^๘ ได้กล่าวว่าเป็นธรรมสำหรับฆราวาสปฏิบัติฆราวาสคือผู้ครองเรือนชีวิตของผู้ครองเรือนต้องมีการสมาคมการสมาคมกับคนอื่นต้องมีความจริงใจต่อเขาต้องรู้จักข่มจิตของตนเมื่อประสบเหตุการณ์ไม่ดีต้องมีความอดทนเพื่อต่อสู้กับชีวิตและในบางครั้งต้องบริจาคสมบัติของตนเมื่อเห็นคนอื่นเดือดร้อนรื้อร้าวธรรมคือ

- ๑ . สัจจะหมายถึงมีความจริงใจต่อคนอื่น
๒. ทมะหมายถึงมีนิสัยข่มความรู้สึกของตน

^๗ที. มหา. (ไทย) ๑๐/๕๗/๑๓๓

^๘ช. ขา (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๘๖

^๙ชัยวัฒน์อัทพฒน์ และทวีผลสมภพ , **หลักพระพุทธศาสนา** , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๙), หน้า๙๘-๙๙.

- ๓ . ขั้นตอนหมายถึงมีความอดทน
๔ . จาคะหมายถึงบริจาคสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์คนอื่น

พระศรีธรรมนิเทศ^{๑๐} ได้กล่าวถึงความหมายของขั้นที่ว่าขั้นคือความอดทนแยกออกเป็น ๓ ประเด็นคือ

๑. ทนลำบากหมายถึงทนลำบากเพราะทุกขเวทนาอันเกิดจากโรคร้ายไข้เจ็บอาพาธความเจ็บป่วยได้ถึงป่วยก็สามารถหายได้โดยไว

๒. ทนตรากตรำหมายถึงไม่คำนึงถึงความร้อนหนาวแดดฝนหิวก็กินกระหายก็ดื่มเหนื่อยก็พักเสร็จแล้วก็รับทำงานต่อไปจนสำเร็จเรียบร้อย

๓. ทนเจ็บใจหมายถึงความอดกลั้นเป็นขั้นขั้นสูงสุดเรียกว่าอิริยาสน์ขั้นดีผู้มีอิริยาสน์ขั้นดียอมเป็นผู้ที่มีใจสะอาดสบายปลอดโปร่งเพราะเมื่อมีอารมณ์ใดๆมากระทบก็สามารถที่จะอดกลั้นไว้ได้ทนไว้ได้ไม่แสดงออกมา

หลวงกณินัตถโยธิน^{๑๑} ได้กล่าวไว้ว่าเป็นธรรมโดยตรงของขรवासเป็นธรรมนำมาซึ่งความสุขความเจริญเป็นสามัคคีธรรมอันควบคุมบุคคลไว้ให้กลมเกลียวกันผู้ปฏิบัติย่อมเกิดความไพบุลย์และตั้งตระกุกให้ถาวรมีความสุขเจริญสัจจะหมายถึงสัตย์ซื่อแก่กันซื่อตรงต่อกันเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการคบหาของประชาชนถ้าหากแต่ละบุคคลต่างประพฤติซื่อตรงไว้วางใจซึ่งกันและกันย่อมจะนำความเจริญมาสู่บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติหมะหมายถึงรู้จักข่มจิตของตนความข่มเป็นคุณธรรมสำคัญอีกประการหนึ่งเพราะคนทั้งหลายย่อมมีอัธยาศัยแตกต่างกันถ้าไม่มีการข่มใจปล่อยให้ประพฤติไปตามกิเลสย่อมทำให้แตกสามัคคีกันโดยง่ายจึงควรต้องมีอุบายข่มใจของตนเมื่อถูกกิเลสเข้าครอบงำอย่าหุนหันกระทำลงไปตามอำนาจของกิเลสผู้ที่มีหมะยอมเป็นผู้ที่อยู่ห่างจากความผิดพลั้งทั้งเป็นผู้อาจารย์สามัคคีขั้นดีหมายถึงอดทนอดกลั้นเมื่อมีเหตุการณ์ต่างๆมากระทบทำให้เกิดโทสะเมื่อใช้หมะคือรู้จักข่มใจตนเข้าช่วยแล้วแต่ยังไม่สำเร็จก็ต้องใช้ขันตอดกลั้นเข้าช่วยอีกแรงหนึ่งคือต้องรู้จักอดกลั้นต่อเหตุการณ์อันจะยั่วให้เกิดโทสะจาคะหมายถึงสละให้ปันสิ่งของของตนแต่คนที่ควรให้ปันการให้เป็นกิจสำคัญประการหนึ่งของชนผู้อยู่เป็นหมู่เหล่าเป็นการผูกไมตรีซึ่งกันและกันเพราะคนเกิดมา มีสุขมีทุกข์มีฐานะมีอาชีพแตกต่างกันดังนั้นจึงควรมีน้ำใจไมตรีอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน

สรุปความหมายของขรवासธรรม ๔ เป็นธรรมนำมาซึ่งความสุขความเจริญความสามัคคีอันควบคุมบุคคลไว้ให้กลมเกลียวกันและชีวิตของผู้ครองเรือนต้องมีการสมาคมกับคนอื่นต้องมีความจริงใจต่อเขาต้องรู้จักข่มจิตของตนเมื่อประสบเหตุการณ์ไม่ดีต้องมีความอดทนเพื่อต่อสู้กับชีวิตและในบางครั้งต้องบริจาคสมบัติของตนเมื่อเห็นคนอื่นเดือดร้อนขรवासธรรมข้อที่(๑) สัจจะหมายถึงความสัตย์ ความซื่อ มีความจริง มีความตรง มีความแท้ ข้อที่(๒) หมะ หมายถึงพยายามปรับปรุงตนเองให้ดียิ่งขึ้น

^{๑๐} พระศรีธรรมนิเทศ, มงคล๓๘ประการ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า๒๒.

^{๑๑} กณินัตถโยธินหลวง, อธิบายธรรมวิภาค.ธ.ตรี, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๑), หน้า๒๒.

เรื่อยๆจัดนิสัยที่ไม่ดีออกไปเสียจากตนเองพยายามฝึกหัดบังคับจิตใจตนเองโดยเริ่มจากบังคับทีละเล็กทีละน้อยเมื่อทำบ่อยๆครั้งก็จะทำให้เกิดเป็นนิสัยข้อที่๓)ขันติคือความอดทนซึ่งเป็นลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งทางจิตใจข้อที่๔)จาคะหมายถึงความเสียสละตัดใจตัดกรรมสิทธิ์ของตนตัดความยึดถือความเสียสละมี๒คือ๑)สละวัตถุหมายถึงการแบ่งปันกันกินแบ่งปันกันใช้รวมทั้งการทำบุญให้ทาน๒)สละอารมณ์หมายถึงไม่ผูกโกรธใครไม่พยาบาทโดยเฉพาะผู้นำของเยาวชนในโรงเรียนที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนหรือเยาวชนทั่วไปควรได้รับการปลูกฝังด้วยหลักธรรมฆราวาสธรรม๔ซึ่งเน้นความมีคุณธรรมทั้งด้านความมีสัจจะความมีหะความมีขันติและมีจาคะให้เกิดขึ้นอย่างดีด้วยเพื่อให้มีจริยธรรมและมีคุณธรรมเพราะหลักฆราวาสธรรม๔ หมายถึงธรรมสำหรับคฤหัสถ์ในการครองชีวิต

๒. ความสำคัญของฆราวาสธรรม ๔

ในการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ความสำคัญของฆราวาสธรรม๔หรือธรรมสำหรับชีวิตครองเรือน๔ประการผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและหลักการความสำคัญของฆราวาสธรรม๔ได้รวบรวมบทความเอกสาร และวารสารต่างๆจากผู้ทรงคุณวุฒิดังต่อไปนี้

"ฆราวาสธรรม ๔"เป็นหลักธรรมคำสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าคุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝัง และบำรุงให้เจริญงอกงามโดยทั่วกันแล้วจะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุขความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์ คุณธรรมสี่ดังกล่าว ก็คือข้อปฏิบัติธรรมโดยตรงของคฤหัสถ์ทั้งหลาย ของผู้ครองเรือนทั้งหลาย ที่เรียกว่า "ฆราวาสธรรม ๔ประการ"

ฆราวาสธรรม ๔ เป็นหลักธรรมคำสอน ของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าคุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝัง และบำรุงให้เจริญงอกงามโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุขความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนา ให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์ คุณธรรมสี่ดังกล่าว ก็คือ ข้อปฏิบัติธรรมโดยตรงของคฤหัสถ์ทั้งหลาย ของผู้ครองเรือนทั้งหลายที่เรียกว่า ฆราวาสธรรม๔ ประการ

- ๑ . สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์
- ๒ . หมะ คือ การฝึกตน
๓. ขันติ คือ ความอดทน
๔. จาคะ คือ ความเสียสละ

ซึ่ง ๔ ข้อนี้ไม่ใช่ธรรมของฆราวาสเพียงอย่างเดียว บรรพชิตผู้ออกบวชก็ควรถือปฏิบัติเช่นเดียวกัน เพราะใครที่มีสัจจะ หมะ ขันติ จาคะ ชีวิตก็จะเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว

๑. สัจจะ คือ การเป็นคนจริง ในที่นี้จะนำเสนอสองนัยยะ นัยยะแรก คือ เมื่อตั้งใจอะไรไว้แล้ว ก็จริงต่อเป้าหมายนั้นไม่ทอดถอนใจต่อเป้าหมายนั้น เพราะงานทุกอย่างในโลกนี้ทั้งงานใหญ่ งานเล็ก ล้วนต้องเจออุปสรรคด้วยกันทั้งสิ้น ทั้งอุปสรรคภายในคือใจของเราเอง หรืออุปสรรคภายนอก เงื่อนไข สิ่งแวดล้อม ผู้คนรอบตัวก็ตาม ดังนั้นจะประสบความสำเร็จได้ “เราต้องจริง” เมื่อเจออุปสรรคก็ไม่หยุด แต่งัดเดินหน้าต่อไปจนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ นัยยะที่สอง คือ เป็นคนที่รักษาคำพูด พูดคำไหนคำนั้น เชื่อถือได้ เหมือนดังพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “ตถาคต พุทฺธํ อยํ ไรํ ไรํ

อย่างนั้น ทำอย่างไรพูดอย่างนั้น ” ถ้าทำได้แบบนี้ เราจะเป็นคนที่น่าเชื่อถือ ส่งผลให้ชีวิตเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

๒. ทมะ คือ การฝึกตัวเอง เมื่อเราตั้งใจอะไรไว้แล้วก็ต้องฝึกตัวเองให้เพิ่มพูนตลอดเวลา เพื่อจะได้สามารถทำไปถึงเป้าหมายได้สำเร็จสมความตั้งใจ ตอนเริ่มต้นอาจจะไม่ได้เก่ง แต่มุ่งตรงต่อเป้าหมายนั้น แล้วฝึกตัวเองพัฒนาศักยภาพ ขอเพียงอย่าหยุดการฝึกตัวเอง ฝึกไปจนตลอดชีวิตของเราเลย สุดท้ายความสำเร็จจะเป็นของเรา

๓. ขันติ คือ ความอดทน ความอดทนในที่นี้มีสี่ระดับ

๑)อดทนต่อความลำบากตรากตรำ

๒)อดทนต่อทุกขเวทนา

๓)อดทนต่อการกระทบกระทั่ง

๔)อดทนต่อสิ่งที่เย้ายวนใจ หรือกิเลสซึ่งทนได้ยาก

๔. จาคะ คือ ความเสียสละ ทั้งสละวัตถุสิ่งของ มีน้ำใจช่วยเหลือคนอื่น และสละอารมณ์ ไม่เก็บอารมณ์ขุ่นมัวไว้ในใจ ทำให้ใจเราผ่องแผ้วอยู่เรื่อยๆ คนเราจะประสบความสำเร็จได้ต้องรู้จัก จาคะ ให้ความช่วยเหลือแก่อีกผู้หนึ่งด้วย คนไหนที่เริ่มเติบโตในหน้าที่การงานแล้ว มีน้ำใจต่อผู้ร่วมงานรอบข้างไม่โตเดี่ยว ดึงคนอื่นขึ้นมาด้วยเป็นกลุ่ม ก็จะสามารถรับมือกับอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นได้อย่างมั่นคง

ผู้นำฆราวาสธรรม ๔ ไปใช้ แม้อยู่ครองเรือนก็จะเป็นฆราวาส คฤหัสถ์ที่มีความสุข ความสำเร็จในชีวิต หากเป็นนักบวชก็จะได้รับผลแห่งการปฏิบัติบำเพ็ญสมณะธรรมด้วยสิ่งที่ตั้งใจ ปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม ทั้ง ๔ ประการนี้^{๑๒}

๓.องค์ประกอบของฆราวาสธรรม๔

"ฆราวาสธรรม๔เป็นหลักธรรมดาสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า " คุณธรรมสี่ประการนี้ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามโดยทั่วกันแล้วจะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุขความร่มเย็นและมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์ คุณธรรมสี่ดังกล่าวก็คือข้อปฏิบัติธรรมโดยตรงของคฤหัสถ์ทั้งหลายของผู้ครองเรือนทั้งหลายที่เรียกว่า "ฆราวาสธรรม๔ประการ"^{๑๓} ฆราวาสธรรมหรือธรรมสำหรับชีวิตครองเรือน๔ประการ

^{๑๒} พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, ฆราวาสธรรม ๔ธรรมของผู้ครองเรือน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :[http://www.dmc.tv/pages/top_of_week/ฆราวาสธรรม ๔ ธรรมของผู้ครองเรือน. html](http://www.dmc.tv/pages/top_of_week/ฆราวาสธรรม_๔_ธรรมของผู้ครองเรือน.html)[๑๗ก.ย. ๒๕๕๖].

^{๑๓} สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, ความคิดในการเมืองในพระพุทธศาสนา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :<http://www.asoke.info/09Communication/DharmaPublicize/Kid/k172/062.html>, [๒๒ก.ย. ๒๕๕๖]

๑. สัจจะความซื่อสัตย์จริงใจต่อกันเป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจและไม่ตรีจิตสนิทต่อกันขาดสัจจะเมื่อใดย่อมเป็นเหตุให้เกิดความหวาดระแวงแคลงใจกันเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความริวฉานซึ่งยากนักที่จะประสานให้คืนดีได้ดังเดิม

๒. ทมะการรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตนแก้ไขข้อบกพร่องปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืนประสานเข้าหากันได้ไม่เป็นคนตื้อด้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตนคนที่ขาดธรรมข้อนี้ย่อมปล่อยให้ข้อแตกต่างปลีกย่อยทางอุปนิสัยและการอบรมกลายเป็นเหตุแตกแยกสามัคคีใหญ่โตและถ้าไม่สามารถปรับตนเข้าหากันได้ก็เป็นอันต้องทำลายชีวิตคู่ครองแยกทางขาดจากกัน

๓. ขันติความอดทนอดกลั้นต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลายชีวิตของผู้อยู่ร่วมกัน นอกจากมีข้อแตกต่างขัดแย้งทางอุปนิสัยการอบรมและความต้องการบางอย่างซึ่งจะต้องหาทางปรับปรุงเข้าหากันแล้วบางรายอาจจะมีเหตุล่วงเกินรุนแรงแสดงออกจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นถ้อยคำหรือกิริยาอาการจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตามเมื่อเกิดเหตุเช่นนี้อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องรู้จักอดกลั้นระงับใจไม่ก่อเหตุให้เรื่องลุกลามกว้างขยายต่อไปความร้ายจึงจะระงับลงไปนอกจากนี้ยังจะต้องมีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำและเรื่องหนักใจต่างๆ ในการประกอบกิจการงานอาชีพเป็นต้น โดยเฉพาะเมื่อเกิดภัยพิบัติความตกต่ำคับขันไม่ตีโพยตีพายแต่มีสติอดกลั้นคิดอุบายใช้ปัญญาหาทางแก้ไขเหตุการณ์ให้ลุล่วงไปด้วยดีชีวิตของคู่ครองที่ขาดความอดทนย่อมไม่อาจประคับประคองพากันให้รอดพ้นเหตุร้ายต่างๆ อันเป็นประดุจกรรมแห่งชีวิตไปได้

๔. จาคะความเสียสละความเผื่อแผ่แบ่งปันตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกันชีวิตบุคคลที่จะมีความสุขจะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ด้วยมีใจคอยจ้องแต่จะเป็นผู้รับเอาฝ่ายเดียวการให้ในที่นี้มิใช่หมายถึงแต่เพียงการเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งของอันเป็นเรื่องที่มองเห็นและเข้าใจได้ง่ายๆ เท่านั้นแต่ยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่กันการแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกันตลอดจนการเสียสละความพอใจและความสุขส่วนตนได้เช่นในคราวที่คู่ครองประสบความทุกข์ความเจ็บไข้หรือมีธุรกิจใหญ่เป็นต้นก็เสียสละความสุขความพอใจของตนชวนช่วยเหลือน้ำใจใส่ดูแลเป็นที่พึ่งอาศัยเป็นกำลังส่งเสริมหรือช่วยให้กำลังใจได้โดยประการใดประการหนึ่งตามความเหมาะสมรวมความว่าเป็นผู้จิตใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละไม่คับแคบเห็นแก่ตัวชีวิตครอบครัวที่ขาดจาคะก็คล้ายการลงทุนที่ปราศจากผลกำไรมาเพิ่มเติมส่วนที่มีมาแต่เดิมก็คงที่หรือค่อยร่อยหรอพร่องไปหรือเหมือนต้นไม้ที่ไม่ได้รับการบำรุงก็มีแต่อับเฉาร่วงโรยไม่มีความสดชื่นงอกงามธรรม๔ประการคือสัจจะทมะขันติและจาคะ^{๑๔}

สรุปองค์ประกอบของฆราวาสธรรม๔เป็นหลักธรรมคำสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าคุณธรรมสี่ประการนี้มี๔อย่างคือ๑) สัจจะความจริงเช่นซื่อสัตย์ต่อกัน๒) ทมะความฝึกฝนปรับปรุงตนเช่นรู้จักข่มใจควบคุมอารมณ์บังคับตนเองปรับตัวเข้ากับการงานและสิ่งแวดล้อมให้ได้๓) ขันติความอดทน๔) จาคะความเสียสละเผื่อแผ่แบ่งปันมีน้ำใจถ้าเยาวชนแต่ละคนพยายามปลูกฝังและ

^{๑๔} พระสมทบธิรปัญญา (รุ่งมิตร์จรัสแสง), “ภาวะผู้นำของเยาวชนตามหลักฆราวาสธรรม๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนหล่มสักวิทยาคมจังหวัดเพชรบูรณ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

บำรุงให้เจริญงอกงามโดยทั่วกันแล้วจะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุขความร่มเย็นและมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาประเทศชาติให้เจริญมั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้

๔. กระบวนการ/ขั้นตอนหลักขรรวาทธรรม ๔

พระบรมราชาวาทเรื่องคุณธรรม๔ประการที่สอดคล้องกับหลักขรรวาทธรรม๔ ประการนี้คือเครื่องมือสำคัญที่จะใช้ขัดเกลาความต้องการส่วนเกินจำเป็นของผู้คนให้ลดน้อยลงอันจะเป็นรากฐานสำคัญของระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงและเศรษฐศาสตร์การเมืองบุญนิยมในสังคมมนุษย์ กระบวนการวิเคราะห์และปฏิบัติตามแนวพระบรมราชาวาทเรื่องคุณธรรม๔ประการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯทรงมีพระราชดำรัสในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าเมื่อวันที่๕เมษายนพุทธศักราช๒๕๒๕ความว่า"คุณธรรมที่ทุกคนควรที่จะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่สี่ประการประการแรกคือการรักษาความสัตย์ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมประการที่สองคือการรู้จักข่มใจตนเองฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้นประการที่สามคือการอดทนอดกลั้นและอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าด้วยเหตุประการใดประการที่สี่คือการรู้จักละวางความชั่วความทุจริตและรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมืองคุณธรรมสี่ประการนี้ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้วจะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุขความร่มเย็นและมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์ " พระบรมราชาวาทเรื่องคุณธรรม๔ประการนี้สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมในเรื่องขรรวาทธรรม๔คือ

๑. สัจจะมีความจริงใจต่อตนเองที่จะรักษาสัจจะที่ให้ไว้กับตน
๒. ทมะการรู้จักข่มใจตนเองที่จะปฏิบัติตามสัจจะที่กำหนด
๓. ขันติมีความอดทนอดกลั้นที่จะปฏิบัติตามสัจจะนั้นให้สำเร็จลุล่วง
๔. จาคะการสละความชั่วความทุจริตตามสัจจะนั้นๆ

มีหน่วยราชการหลายหน่วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงมหาดไทยและสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (กพ.) ได้นำพระบรมราชาวาทเรื่องคุณธรรม๔ ประการนี้ไปเผยแพร่เพื่อเป็นแนวทางให้ประชาชนทั่วไปและข้าราชการยึดถือเป็นหลักปฏิบัติแต่เนื่องจากขาดกระบวนการฝึกฝนอบรมเพื่อให้เข้าใจหลักการวิเคราะห์และการประพฤติปฏิบัติตามแนวพระบรมราชาวาทเรื่องคุณธรรม๔ประการดังกล่าวอย่างเป็นกระบวนการที่ครบวงจรจึงไม่ประสบผลสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสังคมไทยมากนักอันที่จริงคุณธรรม๔ประการนี้ไม่ใช่หลักการประพฤติปฏิบัติจริยธรรม๔เรื่องที่แยกเป็นอิสระจากกันแต่เป็นชุดของกระบวนการชุดหนึ่งทีประกอบไปด้วยขั้นตอนของการพัฒนา๔ขั้นตอนซึ่งมีพลังที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆทั้งในระดับชีวิตปัจเจก -บุคคลและสังคมส่วนรวมคล้ายคลึงกับกระบวนการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (Scientific method) ที่ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญต่างๆเช่นการสังเกตปรากฏการณ์การตั้งสมมติฐานเพื่ออธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์นั้นๆการพิสูจน์สมมติฐานตามที่ตั้งไว้การสรุปผลการพิสูจน์เพื่อสร้างเป็นทฤษฎีทั่วไปเป็นต้นกระบวนการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์นี้ดูผิวเผินก็เหมือนไม่มีเนื้อหาอะไรมาอธิบายแค่๕นาทีก็รู้เรื่องหมดแล้วแต่การจะปลูกฝังให้เข้าใจถึงแก่นสารแห่งกระบวนการดังกล่าวจนสามารถนำไปใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้นั้นไม่ใช่เรื่องง่ายแต่เมื่อ

สามารถใช้ได้อย่างถูกต้องแล้วเครื่องมือทางปัญญานี้ก็แสดงศักยภาพอันไพศาลที่นำมนุษย์ไปสู่การค้นพบความรู้ทางวิทยาศาสตร์รวมทั้งศาสตร์ (Sciences) แขนงต่างๆ ที่กลายเป็นพลังในการพลิกโฉมของโลกให้พัฒนาเปลี่ยนแปลงจากในอดีตอย่างสิ้นเชิง

พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม๔ประการที่ดูเหมือนไม่มีเนื้อหาอะไรมากนักอันที่จริงได้แฝงไว้ด้วยคุณค่าความสำคัญที่ยิ่งใหญ่ดุจเดียวกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพราะคุณธรรม๔ประการนี้เป็นกระบวนการธรรมชาตินี้ที่มีพลังในการแก้ปัญหาของมนุษย์คล้ายคลึงกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์อันจะได้กล่าวถึงต่อไปบันได๗ขั้นสู่ความสำเร็จพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม๔ประการที่สอดคล้องกับหลักทวารวาสธรรม๔นั้นเริ่มต้นข้อแรกด้วยการรักษาความสัจตลอดจนมีความจริงใจต่อตนเองที่จะปฏิบัติตามสัจจะที่ตั้งใจรักษานั้นๆ แต่ในขณะที่มีคุณธรรมและสิ่งดีงามมากมายในโลกนี้ที่เราควรปฏิบัติซึ่งย่อมเป็นไปได้ที่เราจะสามารถปฏิบัติทุกเรื่องได้หมดในเวลาเดียวกัน ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีกระบวนการวิเคราะห์ว่าภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดต่างๆ และสภาพปัญหาในชีวิตที่แต่ละคนเผชิญอยู่เราควรเลือกปฏิบัติสิ่งไหนก่อนสิ่งไหนหลังเมื่อกำหนดสิ่งที่ตั้งใจจะประพฤติปฏิบัติได้แล้วก็ให้ถือเป็นสัจจะที่พึงจักต้องปฏิบัติด้วยความตั้งใจจริงเพื่ออาศัยสัจจะนั้นนำไปสู่เป้าหมายในการแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งในชีวิตให้สำเร็จลุล่วงให้จงได้หากสามารถประพฤติปฏิบัติได้เช่นนี้กระบวนการวิเคราะห์และปฏิบัติตามคุณธรรม๔ประการก็จะมีคุณค่าความหมายต่อชีวิตและมีพลังในการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมให้ดีขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมถ้าขยายความแนวทางปฏิบัติคุณธรรม๔ประการให้ครอบคลุมชัดเจนขึ้นจะสามารถแยกกระบวนการวิเคราะห์และปฏิบัติได้เป็น๗ ขั้นตอนคือ

- ๑.การจับประเด็นปัญหา
- ๒.การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา
- ๓.การกำหนดขอบเขตเป้าหมายในการแก้ปัญหา
- ๔.การกำหนดสิ่งที่ตั้งใจจะปฏิบัติ
- ๕.การดำรงความมุ่งหมาย
- ๖.การอดทนอดกลั้น
- ๗.การปลดปล่อยชีวิตสู่อิสรภาพ

องค์รวมของการปฏิบัติคุณธรรม ๔ ประการกระบวนการทั้ง๗ขั้นตอนนี้อาจสามารถสรุปย่อให้เห็นเป็นแผนภูมิได้กล่าวคือในขั้นแรกจะต้องมีความเห็นความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อกำหนดประเด็นของสัจจะที่ตั้งใจจะรักษาได้อย่างเหมาะสมก่อนขั้นตอนนี้สามารถใช้หลักอริยสัจ๔ช่วยในกระบวนการวิเคราะห์ตั้งแต่การจับประเด็นปัญหาที่ก่อให้เกิดภาวะความบีบคั้นต่างๆ (ทุกข์) การค้นหาสาเหตุของปัญหา (สมุทัย) การกำหนดขอบเขตเป้าหมายที่ชัดเจนที่จะไปให้ถึงเพื่อขจัดสาเหตุของปัญหานั้นๆ (นิโรธ) การออกแบบแนวทางปฏิบัติที่เป็นเหมือนการกำหนดยุทธศาสตร์และยุทธวิธีเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย (มรรค) แล้วที่ตั้งเป็นสัจจะที่จะปฏิบัติในเบื้องต้นแรกตามกรอบแนวทางปฏิบัติที่วางไว้ดังกล่าวจากนั้นก็ลงมือปฏิบัติเมื่อเริ่มปฏิบัติตามสัจจะที่ตั้งใจขึ้นเป็นสิ่งที่ฝืนความเคยชินของพฤติกรรมปกติที่ผ่านมาบางครั้งก็จะหลงลืมการปฏิบัติบ้างเผลอเผลอบ้างไม่ยอมทำบ้าง ฉะนั้นต้องมีสติที่จะขมใจให้ดำรงความมุ่งหมายในการปฏิบัติตามสัจจะนั้นอย่างต่อเนื่องเหมือนสิ่งที่มี

ธรรมชาติชุกชุมไม่ยู่หนึ่งการจะฝึกฝนให้ทำตามคำสั่งของเราได้ในขั้นแรกต้องใช้เชือกผูกลิ้งไว้ถึงลิ้งจะวิ่งไปวิ่งมาอย่างไรเชือกก็จะได้ควบคุมกำกับไม่ให้วิ่งเลยออกไปจากกรอบรัศมีของเชือกเส้นนั้นฉันใดการมีสติข่มใจให้ดำรงความมุ่งหมายที่จะปฏิบัติตามสัจจะอย่างต่อเนื่องก็มีลักษณะฉันนั้นเหมือนกัน นอกเหนือจากนี้ก็ต้องอาศัยหะความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติตามสัจจะดังกล่าวอย่างอดทนอดกลั้น ด้วยเพราะถึงจะมีสติข่มใจไม่ให้เผลอและคอยควบคุมกำกับให้ปฏิบัติตามกรอบแห่งสัจจะที่ตั้งใจนั้นๆแต่ในบางครั้งเราก็อาจเกิดความรู้สึกท้อถอยที่จะต่อสู้กับตัวเองต่อไปรู้สึกฝืนใจปฏิบัติต่อยากและอยากกลับไปมีพฤติกรรมตามความเคยชินดั้งเดิมทั้งที่รู้ว่าเป็นสิ่งไม่ดีก็ตามในภาวะเช่นนี้จะต้องใช้ความพากเพียรและความอดทนอดกลั้นเข้าสู่เหมือนต้องอาศัยหลักที่มีความมั่นคงแข็งแรงจึงจะสามารถยึดเชือกที่ผูกลิ้งซึ่งกำลังดิ้นรนอย่างรุนแรงนั้นไม่ให้ลื่นไปได้หากสามารถกำหนดประเด็นของสัจจะที่ตั้งใจจะปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมมีสติคอยข่มใจให้ดำรงความมุ่งหมายในการปฏิบัติตามสัจจะนั้นอย่างต่อเนื่องและมีความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติตามสัจจะดังกล่าวด้วยความอดทนอดกลั้นในที่สุดเราก็จะสามารถปฏิบัติตามสิ่งที่ตั้งใจนั้นได้อย่างเป็นปรกตินิสัยโดยไม่รู้สึกเป็นเรื่องที่ต้องฝืนข่มอะไรอีกต่อไปเหมือนคนที่ฝึกวิ่งออกกำลังกายทุกวันแรกๆก็อาจจะเหนื่อยและรู้สึกฝืนแต่เมื่อวิ่งจนเป็นปรกติก็จะรู้ว่าการวิ่งดังกล่าวไม่ใช่เรื่องยากลำบากอะไรเมื่อพฤติกรรมความชั่วความไม่ดีที่ก่อให้เกิดปัญหาและภาวะความบีบคั้นเป็นทุกข์ให้แก่ชีวิตของเราในประเด็นเรื่องทนเจ็บใจหมายถึงความอดกลั้นเป็นขั้นตีสันสูงสุดเรียกว่าอริยาสนชั้นดีผู้ที่มียาสนชั้นดีย่อมเป็นผู้ที่มีใจสะอาดสบายปลอดโปร่งเพราะเมื่อมีอารมณ์ใดๆมากระทบก็สามารถที่จะอดกลั้นไว้ได้ทนไว้ได้ไม่แสดงออกมาเองนั้นๆได้รับการกำจัดไปแล้วจิตใจของเราก็จะได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากการถูกรอบงำด้วยความชั่วความไม่ดีดังกล่าวและจะมีธรรมชาติใหม่ที่ไม่อยากกลับไปประพฤตินิสัยที่ไม่ดีเช่นนั้นอีกเหมือนคนที่วิ่งออกกำลังกายทุกวันจนเป็นปกติวิสัยวันไหนที่ไม่ได้ออกกำลังกายก็จะกลับรู้สึกเป็นความผิดปกติไม่สดชื่นแจ่มใสเหมือนวันก่อนๆเป็นต้นหลังจากสามารถปฏิบัติตามสัจจะที่ตั้งใจนั้นให้สำเร็จลุล่วงตามขั้นตอนต่างๆดังที่กล่าวมาแล้วในขั้นสุดท้ายจะต้องทบทวนสรุปและประเมินผลการปฏิบัติอีกครั้งเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นตลอดจนเกิดความมั่นใจในกระบวนการที่ช่วยพัฒนาเปลี่ยนแปลงชีวิตของเราให้ดีขึ้นดังกล่าว

นอกจากนี้ก็ยังอาศัยกระบวนการวิเคราะห์และการปฏิบัติตามขั้นตอนของคุณธรรม๔ ประการแก้ปัญหาในรอบของการประพฤติดุติปฏิบัติรอบใหม่หมุนไปสู่ความเจริญยิ่งขึ้นของชีวิตและสังคมสืบไปแผนภูมิกระบวนการปฏิบัติคุณธรรม๔ ประการมีปัญญากำหนดประเด็นของสัจจะที่ตั้งใจจะรักษาได้อย่างเหมาะสมถูกต้องมีสติที่จะข่มใจให้ดำรงความมุ่งหมายในการปฏิบัติตามสัจจะนั้นอย่างต่อเนื่องมีความเพียรที่จะปฏิบัติตามสัจจะดังกล่าวด้วยความอดทนอดกลั้นการปฏิบัติตามสัจจะการมีปัญญาสามารถจับประเด็นปัญหาและกำหนด "สัจจะ" ที่จะปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้นการปลดปล่อยจิตใจให้เป็นอิสระจากความชั่วความทุจริตตามนัยแห่งสัจจะที่รักษานั้นการมีปัญญาที่จะปฏิบัติตามสัจจะที่ตั้งไว้จนเริ่มเห็นผลสำเร็จของความเปลี่ยนแปลงในชีวิตและจิตใจและประเมินผล

การมีปัญญาและความคิดรวบยอดตระหนักถึงผลสำเร็จของการปฏิบัติตามสัจจะจนสามารถละวางความชั่วความทุจริตในประเด็นนั้นๆอย่างสมบูรณ์^{๑๕}

ความสำเร็จของนักบริหาร ตามหลักพุทธธรรม เป็นที่รู้กันว่า หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่นำมาใช้ปฏิบัติสำหรับนักบริหาร

การครองตน หมายถึง การที่บุคคลมีหลักยึดในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองหลักธรรมในการครองตนของนักบริหารที่สำคัญได้แก่

การยึดหลักฆราวาสธรรม คือธรรมสำหรับผู้ครองเรือน ได้แก่สัจจะ คือ ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองเป็นสำคัญ และต่อผู้อื่นด้วย เช่นตั้งใจแน่วแน่ว่าจะไม่ประพฤติชั่ว เช่นไม่ดื่มเหล้า เล่นการพนัน เป็นต้น ซื่อสัตย์และจริงใจ ในที่นี้จะนำเสนอสองนัยยะ นัยยะแรกคือ เมื่อตั้งใจอะไรไว้แล้ว ก็จริงใจต่อเป้าหมายนั้นไม่ท้อถอย เพราะงานทุกอย่างในโลกนี้ทั้งงานใหญ่ งานเล็กล้วนต้องเจออุปสรรคด้วยกันทั้งสิ้น ทั้งอุปสรรคภายในคือใจของเราเอง หรืออุปสรรคภายนอก เงื่อนไขสิ่งแวดล้อม ผู้คนรอบตัวก็ตาม ดังนั้นผู้ที่ประสบความสำเร็จได้ “เราต้องจริง” เมื่อเจออุปสรรคก็ไม่หยุด แต่จึงเดินหน้าต่อไปจนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ นัยยะที่สองคือเป็นคนที่รักษาคำพูด พูดคำไหนคำนั้น เชื่อถือได้ ” ถ้าทำได้อย่างนี้ เราจะเป็นคนที่น่าเชื่อถือ ส่งผลให้ชีวิตเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปหะ คือการฝึกตัวเอง เมื่อเราตั้งใจอะไรไว้แล้วก็ต้องฝึกตัวเองให้เพิ่มพูนตลอดเวลา เพื่อจะได้สามารถทำไปถึงเป้าหมาย รู้จักข่มใจต่อสิ่งเย้ายวนรอบกาย ฝึกตัวเอง พัฒนาศักยภาพ อย่างต่อเนื่องขันติ คือความอดทน ความอดทนในที่นี้มีสี่ระดับ ๑)อดทนต่อความลำบากตรากตรำ ๒)อดทนต่อทุกข์เวทนา ๓)อดทนต่อการกระทบกระทั่ง ๔)อดทนต่อสิ่งที่เย้ายวนใจ หรือกิเลสซึ่งทนได้ยาก

จาคะ คือความเสียสละ ทั้งสละวัตถุสิ่งของ มีน้ำใจช่วยเหลือคนอื่น และสละอารมณ์ ไม่เก็บอารมณ์ ขุนมัวไว้ในใจ ทำให้ใจเราผ่องแผ้วอยู่เรื่อยๆ คนเราจะประสบความสำเร็จได้ต้องรู้จักจาคะ ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่นด้วย คนไหนที่เริ่มเติบโตในหน้าที่การงานแล้ว มีน้ำใจต่อผู้ร่วมงานรอบข้างไม่โดดเดี่ยว ดึงคนอื่นขึ้นมาด้วยเป็นกลุ่ม ก็จะสามารถรับมือกับอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นได้อย่างมั่นคง

ผู้นำฆราวาสธรรม ๔ ไปใช้ แม้อยู่ครองเรือนก็จะเป็นฆราวาส ฤๅศีลที่มีความสุข ความสำเร็จในชีวิต หากเป็นนักบวชก็จะได้รับผลแห่งการปฏิบัติบำเพ็ญสมณะธรรมด้วยสิ่งที่ตั้งใจ^{๑๖}

สรุปกระบวนการ /ขั้นตอนหลักฆราวาสธรรม๔เป็นชุดของกระบวนการธรรมชุดหนึ่งที่ประกอบด้วยขั้นตอนของการพัฒนาการ๔ขั้นตอนซึ่งมีพลังที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆทั้งในระดับชีวิตปัจเจก -บุคคลและสังคมส่วนรวมคล้ายคลึงกับกระบวนการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์

^{๑๕}พระสมทบธิรปัญญา (รุ่งมิตร์จรัสแสง), “ภาวะผู้นำของเยาวชนตามหลักฆราวาสธรรม๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนหล่มสักวิทยาคมจังหวัดเพชรบูรณ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๖}ทศพร ประเสริฐสุข, หลักพุทธธรรมเพื่อ ความสำเร็จของนักบริหาร, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.mtri2007.com/index.php?option=com_content&view=article&id=228:2013-04-25-11-28-18&catid=38:2010-12-25-18-46-13&Itemid=54 [๑๘ ก.ย. ๒๕๕๖].

(Scientific method) ที่ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญต่างๆ เช่น การสังเกตปรากฏการณ์ การตั้งสมมติฐานเพื่ออธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์นั้นๆ การพิสูจน์สมมติฐานตามที่ตั้งไว้ การสรุปผลการพิสูจน์เพื่อสร้างเป็นทฤษฎีทั่วไป เป็นต้น คุณธรรม ๔ ประการที่แฝงไว้ด้วยคุณค่าความสำคัญที่ยิ่งใหญ่ ควบคู่ไปกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพราะคุณธรรม ๔ ประการนี้เป็นกระบวนการธรรมชาติหนึ่งที่มีพลังในการแก้ปัญหาของมนุษย์คล้ายคลึงกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ พระบรมราชาวาทเรื่อง คุณธรรม ๔ ประการที่สอดคล้องกับหลักทวารวาสธรรม ๔ นั้น เริ่มต้นข้อแรกด้วยการรักษาความสัตย์ตลอดจนมีความจริงใจต่อตนเองที่จะปฏิบัติตามสัจจะที่ตั้งใจรักษานั้นๆ แต่ในขณะที่มีคุณธรรมและสิ่งดีงามมากมายในโลกนี้ที่เราควรปฏิบัติซึ่งย่อมเป็นไปได้ที่เราจะสามารถปฏิบัติทุกเรื่องได้หมดในเวลาเดียวกัน

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ เพื่อการครองคน

๑. ความหมายและความสำคัญ

หลักธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งอยู่ในศาสนาพุทธมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี โดยสรุปแล้วมี ๓ ประการที่สำคัญ คือ (๑) ละชั่วทั้งปวง (๒) ทำดีให้บริบูรณ์ (๓) ทำใจให้บริสุทธิ์ สิ่งที่เราควรปฏิบัติทั้ง ๓ ประการดังกล่าวข้างต้นแบ่งได้เป็น ๒ ส่วน คือ ส่วน “ศีลหรือวินัย” อันเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับมิให้ทำ ส่วนอีกอย่างหนึ่งคือ “ธรรม” เป็นคำสอนหรือข้อที่ควรกระทำ ในที่นี้จะศึกษาเฉพาะหมวดธรรมพรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมที่ผู้บริหารทุกคนควรศึกษาและฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เป็นผู้บริหารที่ดี ซึ่งไม่ใช่เรื่องยากแต่ประการใด ถ้าผู้บริหารมีธรรมในใจ^{๑๗}

พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้บริหารแสดงพฤติกรรมเหล่านั้นออกมาโดยไม่ต้องฝึกฝน นักบริหารต้องมีพรหมวิหารซึ่งจะทำให้ผู้ดำรงธรรมนั้นยอมช่วยเหลือมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตา กรุณา และยอมรักษารธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น เมื่อมีความกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์ก็ต้องมีอุเบกขาด้วย เพื่อจะมีให้เสียธรรมที่มาจากคำว่าพรหมวิหารนี้ มาจากคำว่า “พรหม” ซึ่งแปลว่า ชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกตามศาสนาพราหมณ์ เทพในพรหมโลก และมาจากคำว่า “วิหาร” ซึ่งแปลว่า วัด ที่อยู่ของสงฆ์ที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป รวมความแล้ว “พรหมวิหาร” จึงแปลว่า ธรรมของพรหมหรือธรรมของท่านผู้เป็นใหญ่ มี ๔ ประการ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา^{๑๘}

พระพุทธเจ้า ตรัสถึง พรหมวิหาร ๔ ไว้ว่า ^{๑๙} “ดูกรโทณะ ก็พราหมณ์เป็นผู้เสมอด้วยพรหมอย่างไร พราหมณ์ในโลกนี้เป็นอุกโตสุชาติทั้งฝ่ายบิดามารดา มีครรรค์เป็นที่ถือปฏิสนธิหมดจดดีตลอด ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านหรือติเตียนได้โดยอ้างถึงชาติ เขาประพฤติกิเลสพรหมจรรย์เรียนมนต์อยู่ตลอด ๔๗ ปี ครั้นแล้ว ย่อมแสวงหาทรัพย์สำหรับบูชาอาจารย์เพื่ออาจารย์โดยธรรมอย่างเดียว ไม่แสวงหาโดยไม่เป็นธรรม ก็ธรรมในการแสวงหานั้นอย่างไร คือ ไม่แสวงหาด้วยกลฉ้อโกง

^{๑๗} นิธิ สัมมาพันธ์, การบริหารเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พลินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๕๓.

^{๑๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๖๘-๕๖๙.

^{๑๙} อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๒๓๒.

พาณิชย์กรรมโครัชกรรม การเป็นนักรบ การรับราชการ ศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง เขาถือกระเบื้อง เทียววิชาการอย่างเดียว มอบทรัพย์สำหรับบูชาอาจารย์แก่อาจารย์แล้ว ปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้า กาสายะ ออกบวชบรรพชิตเขาบวชแล้วอย่างนี้มีใจประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ทิศที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวา แผ่ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกเหล่า ในทุกสถานที่ ด้วยใจประกอบด้วยเมตตา อันไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่หาไม่ได้ ไม่มีเวร ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียนอยู่ มีใจประกอบด้วยกรุณา ประกอบด้วยมุทิตา ประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปตลอด ทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวา แผ่ไปตลอด โลก ทั่วสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถานด้วยใจที่ประกอบด้วยอุเบกขา อันไพบุลย์ ๔ ความเป็นใหญ่หา ประมาณมิได้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ เธอเจริญพรหมวิหาร ๔ ประการนี้แล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติพรหมโลก ดูกรโณณะ พรหมณ์เป็นผู้ชื่อว่าเสมอด้วยพรหมอย่างนี้แล

พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ^{๒๐} อธิบาย

ความหมายของพรหมวิหาร ๔ ว่าเป็นธรรมหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา มีความหมายหลายนัย คือ (๑) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม เครื่องอยู่อย่างพรหมและทำให้พรหมเสมอด้วยพรหมโดยมุ่ง ประเด็นที่ว่า เมื่อผู้บำเพ็ญสมาธิ เจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแล้ว ย่อมส่งผลให้บรรลุฌาน ได้ตามลำดับ (๒) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ ประเสริฐ เมื่อมีธรรม ๔ ประการนี้ประจำใจ ย่อมมีความรักสรรพสัตว์ ปราศจากช่วยสรรพสัตว์ที่ ประสบทุกข์ให้พ้นทุกข์ ไม่ริษยาในความได้ดีมีสุขของสรรพสัตว์และวางใจเป็นกลางได้เมื่อช่วยสรรพ สัตว์นั้นๆไม่สำเร็จ (๓) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครอง โดยมุ่งให้ผู้นำหรือ ผู้ปกครองมีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นพื้นฐานช่วยเหลือเขาเมื่อเขาประสบ ทุกข์ ยินดีด้วยเมื่อเขาประสบความสำเร็จ และวางใจเป็นกลางไม่ตกอยู่ในอคติ พรหมวิหาร ๔ เรียกได้ อีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัญญา ๔ เพราะมุ่งประเด็นที่ว่า แผ่ไปไม่จำกัดในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเป็น พรหมวิหารของพระอริยะ

๒. องค์ประกอบของหลักพรหมวิหาร ๔

พระไตรปิฎก พรหมวิหารธรรม หมายถึงธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอัน ประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้จำเป็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือ ผู้ปกครองที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ มี ๔ ประการดังนี้^{๒๑}

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรีต่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง กล่าวคือ ปรารถนาให้เขาเหล่านั้นมีความสุข

๒. กรุณาความสงสาร คือช่วยเหลือให้ประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองให้พ้นจากทุกข์ ใฝ่ใจใน อันจะปลดปล่อยบำบัดความเดือดร้อนของปวงประชารวมถึงสัตว์ทั้งปวงด้วย

^{๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด, อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐ - ๑๒๑.

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๒

๓. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานก็รู้สึกยินดีกับความสำเร็จของเขาเหล่านั้น

๔. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง คือ อันที่จะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา กล่าวคือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง ไม่เข้าเติมเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ พิจารณาเห็นการกระทำของเขาเหล่านั้นตามหลักแห่งกรรม คือการกระทำของเขาเอง ว่าเขาเป็นผู้กระทำขึ้นอันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน)^{๒๒} ทรงเรียบเรียงหนังสือชุดธรรมะ ตอนที่ว่าด้วยพรหมวิหาร ๔ สามารถสรุปความได้ว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข โดยให้ผู้ปฏิบัตินำไปใช้ดังนี้ ขั้นแรกให้ปฏิบัติด้วยจิตคิดเกื้อกูลแผ่ออกไปในสัตว์บุคคลทั้งหลาย คือ เมตตาซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูล ต่อจากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่าเขามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้ คือ กรุณาซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์ จากนั้นครั้งใดเห็นเขามีสุขไม่ทุกข์ ก็พลอยยินดีบันเทิงใจ คือ มุทิตาซึ่งมีอาการพลอยยินดี และเมื่อไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไป ก็อุเบกขา คือ ดูอยู่เฉยๆ

ปัญญานันทภิกขุ (ปิ่น ปณฺณานนฺโท)^{๒๓} กล่าวถึง พรหมวิหารว่า เป็นหลักใจ ได้แก่ ผู้ใหญ่ที่ดีย่อมดำรงตนมั่นคงอยู่ในพรหมวิหาร ๔ ประการเป็นประจำในผู้น้อยเป็นนิจ คือมีเมตตารักใคร่ปรารถนาให้ผู้น้อยได้รับความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน ๑ กรุณาสงสารช่วยเหลือผู้ที่ทุกข์ยากจนเต็มความสามารถ ๑ มุทิตา พลอยยินดีที่มีความเจริญขึ้น แม้จะได้รับยกย่องดีกว่าตนก็ไม่คิดริษยา ๑ อุเบกขาวางตนเฉยๆในเวลาที่ไม่เห็นผู้น้อยต้องได้รับโทษหรือรับความวิบัติที่ตนไม่สามารถจะช่วยเหลือ หรือตนช่วยแล้วแต่ไม่สำเร็จ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺตฺปยุตฺโต)^{๒๔} ได้กล่าวถึง พรหมวิหารธรรม หมายถึงคุณธรรมสำหรับผู้ใหญ่ นักปกครองหรือผู้บริหาร ๔ ประการ ได้แก่

๑. เมตตา คือ ความรัก ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์ทั่วหน้า

๒. กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา คือ ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีใจผ่องใสบันเทิงประกอบด้วยความอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

^{๒๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), **รวมธรรมะ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๕-๒๐๓.

^{๒๓} ปัญญานันทภิกขุ (ปิ่น ปณฺณานนฺโท), **หน้าที่ของคน (ฉบับสมบูรณ์)**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๘.

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์. พริ้นติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๑.

๔. อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณากรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับทั้งผลดีและชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๒๕} ให้ความหมายว่า พรหมวิหาร ๔ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจกำกับความประพฤติ จึงจะเชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ มีดังนี้

๑. เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิตแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั้งหลาย

๒. กรุณา หมายถึง ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจอันปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลาย ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดี มีสุข เจริญงดงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจควรทำ เพราะเขารับผิดชอบของตน

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)^{๒๖} ให้ความหมายพรหมวิหาร ๔ ไว้ว่าบุคคลผู้มีความคุณธรรมครบถ้วนบริบูรณ์เท่านั้นอันพรหมวิหารธรรมนั้นมี ๔ ประการ คือ

๑. เมตตา ความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ดูได้จากสีหน้าที่บ่งบอก คือ ยิ้มแย้มแจ่มใส และดูจากการกระทำที่มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่งๆขึ้นไป

๒. กรุณา ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก ยามเห็นผู้อื่นมีความลำบากก็ทนอยู่ไม่ได้ ต้องแสดงออกมาด้วยการเข้าช่วยเหลือจุนด้วยความเต็มใจเสมอในทำนองสุภาพด้วยตัวเอง

๓. มุทิตา ความชื่นชมยินดีในความสำเร็จสมหวังของผู้อื่น ไม่แสดงความอิจฉาริษยาด้วยการทนดูเห็นคนที่เขาได้ดีกว่าตัวไม่ได้ ดูได้จากการไปแสดงไมตรีต่อบุคคลอื่นหรือชื่นชมต่อความสำเร็จของผู้อื่นโดยไม่ต้องบังคับใจ

๔. อุเบกขา ความวางเฉยในเมื่อไม่อาจจะช่วยเหลือเขาได้ไม่หับถ่มซ้ำเติม และเมื่อผู้อื่นผิดพลาดหรือได้รับความวิบัติไม่แสดงอาการสมน้ำหน้าเมื่อเขาพลาด เป็นต้น

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๒-๑๔๓.

^{๒๖} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระในบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: คณากรรมการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๘-๙.

พระเทพโสภณ (ประยูรธมมจิตโต)^{๒๗} ได้กล่าวถึงพรหมวิหาร ๔ ซึ่งสามารถสรุปความได้ว่า นักบริหารต้องมีพรหมวิหารธรรม คือธรรมสำหรับผู้ใหญ่ ๔ ประการ เพราะเมตตาจะทำให้นักบริหารรู้จักมองแง่ดีของเพื่อนร่วมงานและจดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา กฎณาจะทำให้นักบริหารเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของคนอื่น มุทิตาทำให้นักบริหารส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นและอุเบกขาจะทำให้ผู้บริหารมีความยุติธรรมในการให้รางวัลและโทษ โดยรู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงพระราชปรารภว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมที่จะก่อให้เกิดความสงบสุขแก่โลก โดยเฉพาะเมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก สามารถฝึกหัดและปฏิบัติได้โดยไม่มีขอบเขตและสิ้นสุด ส่วนกรุณาเป็นเครื่องประกอบตามกำลังความสามารถของแต่ละบุคคล จึงทรงอาราธนาสมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร ได้ให้ความหมายของพรหมวิหาร ๔ ดังนี้ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ๔ ประการนี้ พระบรมศาสดาทรงแสดงว่าเป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ ทรงเรียกคุณธรรมนี้ว่า พรหมวิหาร เป็นธรรมะ เป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข^{๒๘}

บุญมีแท่นแก้ว^{๒๙} ให้ความหมายของพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ประการดังนี้

- ๑.เมตตา หมายถึง ความรัก คือ ความปรารถนาดีมีไมตรีจิต ต้องการความช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข
- ๒.กรุณา หมายถึง ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจในอันที่จะปลดเปลื้องความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง
- ๓.มุทิตา คือ ความเบิกบานพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีจิตใจแช่มชื่นเบิกบานเมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จงอกงามยิ่งขึ้นไปก็พลอยยินดีปรีดาปราโมทย์บันเทิงใจด้วย
- ๔.อุเบกขา หมายถึง ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามความเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง แน่วแน่ เที่ยงตรงดุจตราขึง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยวางตนและปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม

แก้วขิตตะขบ^{๓๐} ได้ให้ความหมายของพรหมวิหาร ๔ ไว้ว่า พรหมวิหาร ๔ หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักและกำกับความประพฤติให้เป็นไปโดยชอบ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมจึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบและประกอบด้วย ๔ อย่าง คือ

^{๒๗} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) , **พุทธศาสนสุภาษิต** , (กรุงเทพมหานคร : ชมรมพุทธศาสน์ ก.พ.พ., ๒๕๓๔) , หน้า ๑๔๓-๒๐๔.

^{๒๘} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) , **พุทธศาสนสุภาษิต** , (กรุงเทพมหานคร : ชมรมพุทธศาสน์ ก.พ.พ., ๒๕๓๔) , หน้า ๑๔๓-๒๐๔.

^{๒๙} บุญมี แท่นแก้ว, **จริยศาสตร์** , (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙) , หน้า ๑๗๓.

^{๓๐} แก้ว ขิตตะขบ , **รวมวิชาการธรรมศึกษา ชั้นตรี** , (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ .ศ. ๒๕๔๖) , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗) , หน้า ๙๓-๙๔.

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข คำว่า “เมตตา” หมายถึง ความสนิทสนม คือ ความรักใคร่ที่เว้นจากราคะ ความกำหนดได้แก่ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีความสุข ความมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ คำว่า “กรุณา” หมายถึง ความห่วงใย เมื่อเห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ร้อน ได้แก่ปรารถนาเพื่อจะปลดปล่อยความทุกข์ร้อนของเขาหรือความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ความไฝ่ฝันในอันที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า “มุทิตา” หมายถึง ความชื่นบาน ได้แก่ ความพลอยยินดีในเมื่อผู้อื่นได้ดี หรือความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตเฝื่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสรรพสัตว์ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ คำว่า “อุเบกขา” หมายถึง ความวางเฉย ได้แก่ วางตนเป็นกลางในเมื่อจะแผ่เมตตาไปก็ไม่สมควร เช่น เอาใจช่วยโจร เป็นต้น หรือความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีจิตที่ควรทำเพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดี เขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาได้รับผลอันสมควรกับความรับผิดชอบของตน

สมหวัง วิทยาปัญญานนท์^{๓๑} กล่าวถึง พรหมวิหาร ๔ ว่าเป็นธรรมอันเป็นที่อยู่ของพรหม ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เหมาะสำหรับผู้ใหญ่ ผู้นำ นักปกครอง ผู้จัดการ เมตตาเป็นการทำให้ผู้อื่นสุขยิ่งขึ้น กรุณาเป็นการช่วยแก้ไขให้เขาพ้นทุกข์ที่มีอยู่ มุทิตาเป็นการพลอยยินดีเมื่อเขาได้ดี และอุเบกขาเมื่อเขาเกิดประสบสิ่งไม่ดีก็ไม่ซ้ำเติมเขา ให้อำนาจเป็นกลางเป็นการประยุกต์พรหมวิหารมาใช้ในเชิงธุรกิจอย่างเป็นระบบ

จิตรธำนิ^{๓๒} ได้ให้แนวคิด พรหมวิหาร ๔ ว่า พระพุทธศาสนาเปรียบความรักความปรารถนาดีของบุพการี (บุพการี คือบุคคลผู้อุปการะก่อน) ที่มีต่อบุตรกับหลักธรรม “พรหมวิหาร ๔” ประกอบไปด้วย

๑. เมตตา ความรักใคร่ความคิดที่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข
๒. กรุณา ความสงสาร ปรารถนาให้ผู้อื่นปราศจากทุกข์
๓. มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้รับ

^{๓๑} สมหวัง วิทยาปัญญานนท์ ,การจัดการธุรกิจด้วยพรหมวิหารธรรม ,[ออนไลน์] . แหล่งที่มา : <http://www.budmgt.com> [๒๓ ก.ย. ๒๕๕๖].

^{๓๒} จิตร ธำนิ, พรหมวิหาร ๔, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.jitdrathanee.com> [๒๓ ก.ย. ๒๕๕๖].

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ได้ใจเสียใจเมื่อผู้อื่นถึงภัยพิบัติ

การปฏิบัติงานของข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ผู้ได้รับความทุกข์ยากผู้ประสบเคราะห์กรรมต้องหลบหนีภัยจากไฟสงคราม กับหลักธรรม พรหมวิหาร ๔

หลักธรรมทั้ง ๔ ข้อและมือที่กำลังโอบอุ้มผู้ลี้ภัย ที่อยู่ในวงรูปทรงไข่ ซึ่งเปรียบถึงการปฏิบัติต่อผู้ลี้ภัย เป็นอย่างดีด้วยหลักมนุษยธรรม ดุจดั่งการถนองรักษาไข่นั้น ในภาพผู้ลี้ภัยทั้งหญิงชาย เด็ก และคนชรา ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลเป็นอย่างดี ภายในรูปทรงไข่มอบหมายให้เปี่ยมสุข อันเนื่องมาจาก การคุ้มครองและช่วยเหลือ UNHCR สีฟ้าและสีเขียวอ่อนซึ่งเป็นกลุ่มสีหลักของภาพ หมายถึง ความร่มเย็น ความเมตตา ความอบอุ่น และชีวิตใหม่ ส่วนสีขาว หมายถึง ความเรียบง่ายของวิถีชีวิตไทย ภายใต้บวรพุทธศาสนา ลวดลายไทยแทนสัญลักษณ์ของประเทศไทย ซึ่งเป็นที่พำนักของผู้ลี้ภัยผลงานโดยรวม จะมีลักษณะเรียบง่ายไม่ซับซ้อน ซึ่งความเรียบง่ายยังหมายถึง ความจริงใจ, วิถีชีวิตของคนไทย และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

๓. การบูรณาการหลักพรหมวิหาร ๔

จากความหมายของพรหมวิหาร ๔ ที่ได้สรุปจากหลายๆ นักวิชาการจึงนำมาจำแนกองค์ประกอบของพรหมวิหาร ๔ ที่มีผู้ให้แนวคิดไว้หลายประการโดยแต่ละประเด็นผู้วิจัยขอนำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. เมตตา องค์ประกอบของหลักธรรมพรหมวิหาร ด้านเมตตานั้นมีผู้ให้ข้อคิดเห็นไว้ดังนี้ บุคคลผู้แรกเริ่มทำกัมมฐานและประสงค์จะเจริญเมตตาพรหมวิหารข้อแรกให้บังเกิดมีขึ้นในจิต สันดานของตนเบื้องต้นต้องตัดปัลลิว คือความกังวล ๑๐ ประการ ให้สิ้นหวังเสียก่อน

ครั้นแล้วจึงไปเรียนเอาวิธีเจริญเมตตาก็มีฐานในสำนักของอาจารย์ ให้เป็นที่เข้าใจพอที่จะนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องได้ ครั้นแล้วเมื่อจะเริ่มปฏิบัติพึงบริโภคอาหารให้อิ่มหนำสำราญพอแก่ความต้องการ และบรรเทาความง่วงอันเกิดแต่การบริโภคนั้นให้สร่างหายก่อน ลำดับนั้นพึงไปนั่งขัดสมาธิอย่างสบาย ณ อาสนะซึ่งได้เตรียมไว้ล่วงหน้าตรงที่อันสงัดปราศจากเสียงรบกวนและไม่มีคนพลุกพล่านไปมา โดยเอกเทศแห่งใดแห่งหนึ่งเมื่อนั่งเรียบร้อยแล้วประการแรกจงพิจารณาให้เห็นโทษของความโกรธและอาณิสสของขันธอย่างชัดเจนเสียก่อน^{๓๓}

อาณิสสการแผ่เมตตาอุกรภิกขุทั้งหลาย บุคคลผู้เจริญเมตตาภาวนาแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดั่งยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ตั้งไว้เนืองๆอบรมแล้ว บรรลุตีแล้ว พึงหวังได้แน่นอนซึ่งอาณิสส ๑๑ ประการ คือผู้เจริญเมตตาย่อมหลับเป็นสุข ๑ ตื่นเป็นสุข ๑ ไม่ฝันลามก ๑ ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ ๑ ย่อมเป็นที่รักของอมมนุษย์ ๑ เทวดาย่อมรักษา ๑ ไฟ ยาพิษ หรือศาสตรา ย่อมไม่กล้ากราย ๑ จิตของผู้เจริญเมตตาเป็นสมาธิได้รวดเร็ว ๑ สีหน้าของผู้เจริญเมตตาย่อมผ่องใส ๑ ย่อมไม่หลงใหลกระทำการละ ๑ เมื่อยังไม่แทงตลอดธรรมอันยิ่งย่อมเข้าถึงพรหมโลก ๑ อุกรภิกขุทั้งหลาย เมื่อเมตตา

^{๓๓} สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หนังสือวิสุทธิมรรค (แปล), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๔๘๑.

เจโตวิมุตติ อันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้วทำให้เป็นดังยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ตั้งไว้เนื่องๆ
อบรมแล้ว ปรารถดีแล้วอันสงส์ ๑๑ ประการนี้เป็นอันหวังได้^{๓๔}

เมตตา คือ ความรัก พระท่านสอนให้คนเราทุกคนควรมีความรักซึ่งกันและกัน รักในที่นี้
ไม่ใช่ความรักที่ชายมีต่อหญิง หรือหญิงมีต่อชาย รักนี้เป็นรักที่มีความใคร่ความรักที่พระท่านสอน คือ
ความรักที่บริสุทธิ์ เหมือนความรักที่แม่มีต่อลูก เมื่อบุคคลใดมีจิตใจตั้งอยู่ในความรักที่บริสุทธิ์และมี
ต่อผู้อื่น พระท่านว่า จะหา ความอิจฉามาจากที่ไหนจากการศึกษาหลักของเมตตา ตามทัศนะของ
หน่วยงานและนักการศึกษาข้างต้น สรุปได้ว่า เมตตา หมายถึง ความรู้สึกรัก ปรารถนาดี ความผูกพัน
ความไม่ผูกพยาบาท เคียดแค้นหรือผูกใจเจ็บ การแผ่ความสุขไปให้บุคคลในองค์การด้วยความ
จริงใจปราศจากกิเลส ตัณหา และอารมณ์เสนาหา^{๓๕}

การแผ่เมตตาไปทั่วทิศและทั่วโลก พระโยคีบุคคลผู้เจริญเมตตาก็มีฐานจนบรรลุ
ถึงอัปนาमानเป็นฌานลาภบุคคลแล้วนั้น ย่อมแผ่เมตตาจิตโดยเจาะจงไปทั่วทุกทิศ คือ เป็นผู้
ประกอบด้วยเมตตาอันสำเร็จด้วยอำนาจปฐมฌานเป็นต้น ฌานใดฌานหนึ่ง ย่อมแผ่เมตตาจิตไปทาง
ทิศใหญ่ทิศหนึ่งมีทิศบูรพาเป็นต้น ถัดนั้นย่อมแผ่เมตตาจิตไปทางทิศใหญ่ที่สอง ถัดนั้นย่อมแผ่เมตตา
จิตไปทางทิศใหญ่ที่สาม ถัดนั้นย่อมแผ่เมตตาจิตไปทางทิศใหญ่ที่สี่ โดยทำนองเดียวกัน ย่อมแผ่เมตตา
จิตขึ้นไปทางทิศเบื้องบนจรดพรหมโลก ย่อมแผ่เมตตาจิตลงไปทางทิศเบื้องล่างจรดอเวจีมหานรก
ย่อมแผ่เมตตาจิตไปทางทิศน้อยทั้ง ๔ คือ ทิศอาคเนย์ ทิศพายัพ ทิศอีสาน ทิศหรดี ได้แก่ ยังจิตอัน
ประกอบด้วยเมตตาให้ระลึกละเลินไปในทิศทั้ง ๑๐ ครบทุกทิศอย่างนี้ เหมือนนายสารถีควมม้าให้วิ่งไป
ทั่วบริเวณสนามม้า ฉะนั้น^{๓๖}

เมตตา คือความรักใคร่ ความปรารถนาให้ได้สุข และมีจิตอันแผ่ไมตรีและประโยชน์แก่
สัตว์ทั่วหน้า^{๓๗}

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า เมตตา คือ ความเอ็นดูรักใคร่ ปราศจากราคะมีความคิดและต้องการ
ช่วยให้ผู้อื่นมีความสุข และมีลักษณะการแสดงออกที่ตรงข้ามกับพยาบาท

๒. กรุณา คือสภาวะของจิตที่หวั่นไหวไปเพราะความทุกข์ของผู้อื่น เหมือนอย่างถ้าซื้อได้ก็
จะซื้อความทุกข์ของเขา คือจะช่วยทำให้ความทุกข์ของเขาหมดสิ้นไป จึงมีอาการที่ทนเฉยอยู่ไม่ได้
ต้องชวนช่วยช่วยเหลือเพื่อบำบัดทุกข์ ปราศจากความคิดเบียดเบียนซ้ำเติม เห็นใครตกอยู่ในความ
ทุกข์ ไม่มีที่พึ่งก็อดอยู่ไม่ได้ที่จะต้องคิด ช่วย กรุณาจึงเป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มี
ในจิตใจ วิธีอบรม คือ ระวังไม่ให้คิดเบียดเบียนใคร และหัดใจให้คิดว่าเมื่อตนเองมีทุกข์ ก็ต้องการ

^{๓๔} ๐. ทสก-เอกาทสก. (ไทย), ๒๔/๑๕/๔๒๕.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๓๖} สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), หนังสือวิสุทธิธรรม (แปล), พิมพ์ครั้งที่ ๖,
(กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๕๑๕.

^{๓๗} พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๗.

ความช่วยเหลือฉันใด ผู้อื่น สัตว์อื่นก็ฉันนั้น ดังนั้นแล้วก็หัด ใจไม่ให้หนึ่งดูตายให้ชวนช่วยช่วยเปลื้องทุกข์ของผู้อื่น ตามความสามารถหรือตามที่ควรจะทำได้ หัดแผ่จิตใจที่

กรุณาภาวนา โยคีบุคคลผู้มีความประสงค์จะเจริญกรุณาพรหมวิหารนั้นประการแรก^{๓๘} พึงเตรียมการทำบุพกิจเบื้องต้นเสียให้เสร็จสิ้น นับแต่ตัดปิลิโพธความกังวล ๑๐ ประการให้หมดห่วงตลอดจนถึงการนั่ง ณ อาสนะอย่างเรียบร้อย เหมือนอย่างที่ได้แสดงไว้แล้วในเมตตาภาวนาครั้นแล้ว พึงพิจารณาให้เห็นโทษของวิหิงสา คือการเบียดเบียนสัตว์และอานิสงส์ของกรุณาเสียก่อน เมื่อได้เห็นโทษและอานิสงส์อย่างชัดเจน จึงเริ่มลงมือเจริญกรุณาพรหมวิหารต่อไป

โทษของวิหิงสาและอานิสงส์ของกรุณา ก็คนบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มิซาติสันดานชอบเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยมือของตนบ้าง ด้วยการขว้างด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยทุบตีด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยฟันแทงด้วยศัสตราอาวุธบ้าง หรือด้วยวิธีการอื่นๆ อย่างใดอย่างหนึ่งบ้าง ก็ผลวิบากอันเลวทรามของการเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายเช่นนั้น ย่อมจะตามสนองเขาทั้งในโลกปัจจุบันและโลกอนาคตโดยไม่ต้องสงสัย โยคีบุคคลเมื่อพิจารณาเห็นโทษของวิหิงสา คือการเบียดเบียนสัตว์อย่างปราศจากกรุณา อันสืบเนื่องติดสันดานคนมาเป็นอเนกประการเช่นที่พรรณนามานี้ครั้นแล้วจึงพิจารณาให้เห็นอานิสงส์ของกรุณา คือความสงสารสัตว์ โดยประการตรงกันข้ามกับโทษวิหิงสาตามที่พรรณนามาแล้ว เมื่อเห็นโทษและคุณเด่นชัดแล้วจึงเริ่มลงมือเจริญกรุณากัมมัฏฐานโดยวิธีการแห่งภาวนา^{๓๙}

กรุณา ออกไปแก่คนและสัตว์ทั้งหลาย โดยเจาะจงหรือโดยไม่เจาะจงทั่วไป ด้วยความคิดว่า “จงพ้นจากความทุกข์เดือดร้อน”^{๔๐}

กรุณา คือ มีความใฝ่ใจอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์หรือความสงสารทนอยู่ไม่ได้ในการที่จะไม่ช่วยบุคคลผู้ที่อาจจะช่วยได้ให้ขึ้นมาเสียจากความทุกข์ยากลำบาก

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า กรุณา คือความสงสารต้องการช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ โดยปราศจากความเศร้าโศก และมีลักษณะที่แสดงออกตรงกันข้ามกับการเบียดเบียน หรือวิหิงสาและหมายถึงความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ไม่เบียดเบียนซ้ำเติม ความทุกข์ของบุคคลอื่น และพยายามที่จะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือเพื่อให้ความทุกข์ของบุคคลต่างๆ ได้หมดไปด้วยวิธีการที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพความทุกข์ของแต่ละบุคคล^{๔๑}

๓. มุทิตา คือ สภาวะของจิตที่ บันเทิงยินดีเมื่อบุคคลอื่นได้รับความสุข ความเจริญด้วยสมบัติต่าง ๆ ปราศจากความริษยา เห็นใครพร้องพร้อมด้วยสมบัติก็พลอยมีมุทิตา ตัดความยินร้ายไม่ยินดีด้วยเหตุริษยาเสียได้ มุทิตาจึงเป็นพรหมวิหารอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิตวิธีอบรมคือ

^{๓๘} อ่างแล้ว, หน้า ๕๔๐.

^{๓๙} สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), หนังสือวิสุทธิมรรค (แปล), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๕๑๕.

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๘- ๑๔๙.

^{๔๑} อ่างแล้ว, หน้า ๗.

ระวังมิให้ริษยาในเมื่อได้เห็นได้ทราบสมบัติ คือ ความพร้อมพร้อมต่างๆของผู้อื่น เมื่อความริษยาเกิดขึ้น ก็พยายามระวังเสีย หัดคิดว่าตนเองมีความยินดี เมื่อตนได้สมบัติที่ชอบใจอย่างใดอย่างหนึ่งไหนเมื่อคนอื่นเขาได้จะไปริษยาเขา เช่นว่า “อริ โลกนาสิกา ความริษยาเป็นเหตุทำลายโลก” เมื่อทำมูทิจิตให้เกิดขึ้นได้ ก็หัดแผ่จิตเช่นนี้ออกไปสู่คนอื่น สัตว์อื่น โดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงทั่วไปโดยคิดว่า “จงอย่าวิบัติจากสิ่งที่ได้แล้ว”^{๔๒}

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงวิธีเจริญมูทิจิตภาวนาไว้เป็นแบบอย่างว่า ภิกษุผู้มีจิตประกอบด้วยมูทิจิต ย่อมแผ่มูทิจิตไปทางทิศหนึ่งอยู่นั้น คือย่อมแผ่มูทิจิตไปยังสัตว์ทั้งปวงทุกๆ จำพวกเหมือนอย่างที่ได้เห็นคนอื่น ซึ่งเป็นที่รักใคร่เป็นที่เจริญใจคนหนึ่งแล้วพึงพลอยโมทนายินดีด้วยฉะนั้น แล้วพึงเจริญมูทิจิตให้ไปในบุคคลนั้นเถิด.^{๔๓}

มูทิจิต คือมีความสุข ความเจริญ หรือความมีจิตยินดีในลาภยศสรรเสริญสุขของผู้อื่น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า “มูทิจิต คือ การคิดและการแสดงออกถึงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสุขในทางที่ไม่ผิดศีลธรรมหรือพ้นจากทุกข์ด้วยใจ บริสุทธิ์และมีลักษณะที่แสดงออกตรงข้ามกับความริษยาและ หมายถึง การมีจิตใจพลอยยินดีต่อความสำเร็จและความสุขที่บุคคลอื่นได้รับอย่างจริงใจ ไม่มีจิตที่มุ่งในทางอิจฉาริษยาต่อบุคคลที่ประสบความสำเร็จนั้นๆ และพร้อมจะส่งเสริมให้บุคคลดังกล่าวมีความสุขหรือสมหวังยิ่งๆ ขึ้นไป

๔. อุเบกขา คือ การวางเฉยวางใจเป็นกลาง ไม่ยินดียินร้ายเมื่อสุดวิสัยจะแสดง เมตตา กรุณา มูทิจิตได้โดยใช้ปัญญาคิดไตร่ตรองเหตุและผลในสิ่งที่เกิดขึ้น กล่าวคือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรม ดุจตราขัง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำอันควรได้รับผลดีหรือผลชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักการวางเฉยสงบใจมองดู และในเมื่อไม่กิจควรทำ เพราะเขาธิบดีชอบตนได้ดีแล้วเขาสมควรธิบดีชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความธิบดีชอบของตน^{๔๔}

เจริญอุเบกขา โยคีบุคคลพึงเจริญอุเบกขาที่ได้ทำให้บังเกิดขึ้นแล้วในคนเป็นกลางๆ^{๔๕} นั้นไปในบุคคลประเภทอื่นๆ มีคนผู้เป็นคนรักเป็นต้น เหมือนอย่างที่ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงเป็นแบบอย่างไว้ว่า ภิกษุผู้มีจิตประกอบด้วยอุเบกขา ย่อมแผ่อุเบกขาจิตไปทางทิศหนึ่งนั่นคือ ย่อมแผ่อุเบกขาจิตไปในสัตว์ทั้งปวง เหมือนอย่างที่ได้เห็นคนอื่นซึ่งไม่รักไม่ชังคนหนึ่ง แล้วพึงเป็นผู้เฉยๆ อยู่ ฉะนั้น

อุเบกขาเป็นสภาวะของจิตที่มีอาการเป็นกลาง เห็นเสมอกันในสัตว์หรือบุคคลทั้งหลายในคราวทั้งสอง คือ ในคราวประสบสมบัติและในคราวประสบวิบัติ ไม่ยินดียินร้ายมองเห็นว่าทุกคนมี

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๔๓} อภ. วิ. (ไทย) ๓๕/๖๖๓/๔๓๐.

^{๔๔} พระราชมุนี (ป.อ. ปยุตโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๗.

^{๔๕} อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๔๖} อภ. วิ. (ไทย) ๓๕/๖๗๓/๔๓๐.

กรรมที่ทำได้เป็นของตนเอง จะมีสุข จะพ้นจากทุกข์ จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ก็เพราะกรรมจึงวางเฉยได้ การวางคือไม่ยึดถือไว้ วางลงได้เฉย คือไม่จัดแจงวุ่นวาย ปล่อยให้เป็นไปตามกรรมหรือตามกำหนดของกรรม อุเบกขานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่ง เป็นข้อสุดท้ายที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิตใจ วิธีอบรมคือให้ระวังใจมิให้ขึ้นลงด้วยความยินดียินร้าย ทั้งในคราวประสบสมบัติและในคราวประสบวิบัติ เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามระงับหัดคิดถึงกรรมและผลของกรรมหัดคิดวางลงไปให้แก่กรรม เหมือนอย่างให้กรรมรับผิดชอบเอาไปเสีย เมื่อทำจิตให้อุเบกขาได้ก็หัดแผ่จิตเช่นนี้ออกไปให้กับบุคคลอื่น สัตว์อื่นโดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงทั่วไป ด้วยความคิดว่า “ทุกสัตว์บุคคลมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทรับผลของกรรม มีกรรมกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย ทำกรรมใดไว้ดีหรือชั่ว ต้องรับผลของกรรมนั้น”^{๔๗}

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า อุเบกขา คือ อาการที่แสดงออกถึงการวางเฉย ไม่ดีใจ หรือเสียใจเมื่อผู้อื่นได้รับความวิบัติในเมื่อตนเองไม่อาจช่วยได้ หรือแสดงความเป็นกลางเมื่อต้องให้ความยุติธรรมแก่ผู้อื่น โดยปราศจากความลำเอียง ๔ ประการ รัก เกลียด หลง หรือ กลัว และมีลักษณะที่แสดงออกตรงข้ามกับความยินดีหรือยินร้ายและ หมายถึง การทำใจเป็นกลางหรือวางเฉยในกรณีที่บุคคลใกล้ชิดหรือบุคคลทั่วไปประสบเคราะห์เคราะห์กรรมในกรณีที่สุดวิสัยจะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือได้ ตลอดจนการรู้สึกวางเฉยไม่ดีใจต่อความสำเร็จของผู้อื่นจนเกินพอดี

๔. คุณลักษณะของผู้บริหารพึงประสงค์ตามหลักพรหมวิหาร ๔

สุพล เครือมนรเมย์^{๔๘} ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของบุคลากร มัธยมศึกษา กล่าวไว้กันมากมาย ซึ่งมีทักษะที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในการเป็นผู้บริหารมาและผลจากการศึกษาและวิจัยของนักวิชาการซึ่งมีทั้งของไทยและต่างประเทศ เช่น กล่าวว่่านักบริหารที่ดีควรมีคุณลักษณะดังนี้

ก. ด้านเมตตา

๑. มีการเสียสละอย่างปราศจากการเห็นแก่ตัว
๒. เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณดี
๓. มีความจริงใจ
๔. มีความรอบรู้ในวิชาการ
๕. มีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน
๖. เป็นผู้นำที่ดี รับผิดชอบต่อหน้าที่อุทิศตนและเวลาในสถานศึกษาอย่างเต็มที่
๗. เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริตดี เคารพในสิทธิ์และศักดิ์ศรี

ข. ด้านกรุณา

^{๔๗} พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๗.

^{๔๘} สุพล เครือมนรเมย์, “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓).

๑. มีประสบการณ์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการที่เคยถูกครองบังคับบัญชาจากหัวหน้าแบบต่างๆ เพื่อที่ได้ทัศนะในการปกครองบังคับบัญชาผู้อื่น
๒. มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น
๓. เปิดโอกาสให้บุคคลจำนวนมาก หรือบุคคลหลายๆคน เข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำโดยไม่ทำงานตามลำพัง ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น
๔. เป็นผู้ทำหน้าที่ประสานผลประโยชน์ บริการแก่ผู้อื่นทุกคนในการที่จะช่วยให้เขาดำเนินงานต่างๆในการให้การศึกษาได้ผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุด
๕. เป็นผู้เสียสละทุกอย่างเพื่อการศึกษาแก่ประชาชนและเพื่อให้สังคมดีขึ้น
๖. เป็นผู้มีความสามารถส่งเสริมและสนับสนุนในการทำงานเป็นทีม
๗. เป็นผู้ศึกษาหาความรู้ ความสามารถ และมีความเข้าใจหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนการสอน การแนะแนว การวัดผล และประเมินผล ตลอดจนสามารถจัดระบบการนิเทศศึกษาภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ค. ด้านมนุษยชาติ

๑. มีความกระตือรือร้น เป็นมิตร และมองโลกในแง่ดี
๒. ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงานและผู้อื่น
๓. ต้องรู้จักยกย่อง ชมเชยผู้ร่วมงานที่ทำความดีตามความเหมาะสม
๔. เผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงานทุกคน
๕. ชื่นชมผลงานการปฏิบัติงานของบุคคลอื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ
๖. เป็นกำลังใจให้ผู้ร่วมงานหรือบุคคลอื่นประสบความสำเร็จในงานที่ได้รับมอบหมาย

ง. ด้านอุเบกขา

๑. มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบทันคน
๒. มีความสามารถรอบด้าน
๓. มีความเชื่อมั่นในตัวเองไม่โลเล
๔. มีกำลังกายและพลังประสาทมั่นคง
๕. มีความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ
๖. มีความยุติธรรม มีเหตุผลและวางตัวเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ
๗. ซื่อสัตย์ต่อตนเอง หน่วยงาน และผู้อื่น
๘. เฉลียวฉลาด แต่ไม่อวดฉลาด
๙. กล้าหาญทั้งกายและใจ กล้าเผชิญกับเหตุการณ์ร้อนหรือหนาว สามารถควบคุมจิตใจตนเองได้ กล้าตัดสินใจว่าถูกต้องและยืนหยัดอย่างไม่สะทกสะท้าน
๑๐. มีความคิดริเริ่ม ทำให้งานต่างๆ ก้าวหน้าอยู่เสมอ เป็นผู้ที่สามารถตรวจตนเองและพัฒนาหน้าที่ของตนเองได้ดีอยู่เสมอ คิดและวางแผนการงานไวล่วงหน้า
๑๑. มีความยุติธรรม เมื่อผู้น้อยเกิดความรู้สึกว่า ไม่ได้รับความยุติธรรม เมื่อนั้นขวัญของเขาจะเสื่อมลงทันที อย่างไรก็ตามก็อย่าแสดงความใกล้ชิดกับใครจนออกนอกหน้า
๑๒. วางตัวดี การประพฤติปฏิบัติให้ประทับใจแก่ผู้น้อย แต่งกายสะอาด

๑๓. ปฏิบัติงานอย่างเป็นทีม ให้ทำงานแทนกันได้

ดังนั้นคุณสมบัติของบุคลากรที่ต้นนี้ จะส่งผลให้การบริหารงานเป็นไปด้วยดี และจากแนวคิดที่ได้สรุปมานั้น ผู้บริหารสถานศึกษาใดสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนจะถือว่าเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสมบูรณ์ในหลักพรหมวิหาร ๔

ในขณะเดียวกัน ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องนำเอาหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ด้าน อูเบกขา มาใช้ในการบริหารงาน ปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานทุกคน เสมอภาคกันด้วยความยุติธรรมอีกอย่างหนึ่ง ผู้บริหารต้องรู้เท่าทันของผู้ร่วมงานทุกคน และในบางสถานการณ์ จำเป็นต้องวางเฉยเป็นกลางรู้เท่าทัน

สรุปพรหมวิหาร หมายถึง หลักธรรมหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่สอนให้ประพฤติปฏิบัติ หรือควบคุม กำกับทางจิตใจของมนุษย์ให้อยู่กับสังคมในโลกปัจจุบัน โดยการแสดงออกในด้านความรัก ความปรารถนาให้ทุกคนมีความสุขและให้มีจิตใจสงสาร คิดช่วยเหลือผู้อื่น รวมทั้งสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ รวมถึงต้นจิตใจ พลอยยินดีกับคนที่เขาได้ดีมีสุข รวมถึงอาการที่แสดงออกด้วยความเที่ยงตรง เที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง ด้วยรักและซึ้งใคร ทำดีได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว ผู้ใดมีพรหมวิหาร ๔ ผู้นั้นย่อมมีจิตใจที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ ของตนเองและผู้อื่นสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาควรแสดงออกต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ถึงการมีเมตตา กรุณา มุทิตา อูเบกขา ก่อให้เกิดศรัทธาแก่ครู เพื่อนร่วมงานและชุมชน ตลอดจนการบริหารบุคคลด้วยความเป็นธรรม วางระบบและวิธีการให้คุณให้โทษให้รางวัลด้วยความเป็นธรรม

๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการใช้หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อการครองงาน

อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ผู้นำไปประพฤติปฏิบัติประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการ ทำงาน ดังที่ ปิ่น มุทุกันต์ ได้กล่าวว่า อิทธิบาททั้ง ๔ เป็นหลักการทำงานของพระพุทธเจ้า เป็นหลักที่นำพระองค์ให้บรรลุความสำเร็จอย่างงดงามทั้งในด้านการศึกษาและการปฏิบัติงาน^{๔๙}

ทางโลก ทั้งในการค้นคว้าหาโมกขธรรมอันละเอียดลึกซึ้ง ทั้งในการเผยแผ่ศาสนาแก่ชาวโลก จนมีผู้ยอมรับนับถืออย่างกว้างขวาง

๑. ความหมายของอิทธิบาท ๔

จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในอังคุตตรนิกายทุกนิบาต ได้กล่าวถึง อิทธิบาท ในอิทธิบาทสูตร ดังนี้

ภิกษุ นั่นเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วย ฉันทสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรสร้างสรรค์) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วย วิริยะสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรสร้างสรรค์) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วย จิตตสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิด

^{๔๙} ปิ่น มุทุกันต์, บันทึกธรรม ฉบับสมบูรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๙๔.

จากจิตตะและความเพียรสร้างสรรค์) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิ ปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรสร้างสรรค์^{๕๐} จากอิทธิบาทสูตร ดังกล่าว มีผู้อธิบายความหมายของอิทธิบาท ๔ ไว้ อย่างน่า สนใจ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^{๕๑} กล่าวไว้ว่า หลักอิทธิบาท แปลว่า ธรรม เครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์หรือความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ หรือแปล ง่ายๆ ว่า ทางแห่งความสำเร็จมี ๔ อย่าง คือ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดจดจ่อ) และวิมังสา (ความสอบสวนไตร่ตรอง) แปลให้จำง่ายตามลำดับว่า มีใจรัก พากเพียรทำ เอาจิตฝักใฝ่ ใช้ปัญญาสอบสวน

พระกวีรญาณ^{๕๒} ได้กล่าวไว้ว่า หลักในการทำงานให้สำเร็จนั้นตามหลัก พระพุทธศาสนา เรียกว่า "อิทธิบาท" มาจากคำว่า อิทธิ = ความสำเร็จ บาท = วิถีทางที่จะนำไปสู่เมื่อ "อิทธิบาท" เป็นชื่อของธรรมหมวดหนึ่ง ก็หมายความว่า ธรรมหมวดนั้นแหละ เป็น "หลักการ" สำคัญที่จะนำเราไปสู่จุดหมายปลายทาง หรือไปสู่ความสำเร็จได้

พุทธทาสภิกขุ^{๕๓} ได้อธิบายว่า อิทธิบาท แยกออกเป็น “อิทธิ” แปลว่า ความสำเร็จ “บาท” แปลว่า “ฐาน” เจริญรุ่ง ดังนั้นอิทธิบาท จึงแปลว่ารากฐานแห่งความสำเร็จ ซึ่งมี ๔ อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส^{๕๔} ได้อธิบายว่า อิทธิบาท คือคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง ซึ่งเป็นหลักอันใกล้เคียงกับหลักการพึ่งตนเอง แต่ แสดงให้เห็นว่าพึ่งตนเองอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะสำเร็จ ซึ่งคำว่า อิทธิ นอกจากจะแปลว่า สำเร็จแล้วยังแปลว่า ฤทธิ์ของมนุษย์ที่แสดงได้จะโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ หรือจิตศาสตร์ก็ตาม ซึ่งก็ต้องอาศัยหลักอิทธิบาท ๔

^{๕๐} อ. ต.ก. (ไทย) ๒๐/๑๖๓/๔๐๓.

^{๕๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) , **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔๒.

^{๕๒} พุทธพร วีรสิทธิ , “ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบห้าประการของ บุคลิกภาพและความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงาน อยู่ในสำนักงานประกันสังคม” **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖).

^{๕๓} พุทธทาสภิกขุ, **การทำงานที่เป็นสุข**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๙๐.

^{๕๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส , “ศึกษาการนำ อิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการทำงานของพนักงานศูนย์ควบคุมการบินภูเก็ต บริษัทวิทยุการบินแห่งประเทศไทย จำกัด” , **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔).

สถิตย์รัชปัติย์ ^{๕๕}ได้นิยามคำว่า อธิธำม ๔ หมายถึงหลักธรรมหรือคำสอนในพุทธศาสนาที่มุ่งให้ผู้ปฏิบัติตามบรรลุถึงความสำเร็จอันประกอบด้วยหัวข้อธรรม ๔ ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

จากความหมายของอธิธำม ๔ ที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า อธิธำม ๔ เป็นหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ที่เป็นทางแห่งความสำเร็จ ให้สามารถปฏิบัติงานได้ผลสำเร็จตามความประสงค์ มี ๔ ประการ คือ

- (๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการทำงาน
- (๒) วิริยะ ความพากเพียรในการทำงาน
- (๓) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในการทำงาน
- (๔) วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของการทำงาน

๒.องค์ประกอบของอธิธำม ๔

จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในสังยุตตนิกาย มหาวรรค หมายความว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้ ^{๕๖} ได้กล่าวถึงองค์ประกอบ ของอธิธำม ดังนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย อธิธำม ๔ ประการนี้ ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้ อธิธำม ๔ ประการ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอธิธำมที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะ และความเพียรที่มุ่งฝืน)

๒. เจริญอธิธำมที่ประกอบด้วยวิริยะสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและ ความเพียรที่มุ่งฝืน)

๓. เจริญอธิธำมที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะ และความเพียรที่มุ่งฝืน)

๔. เจริญอธิธำมที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสา และความเพียรที่มุ่งฝืน)

ภิกษุทั้งหลาย อธิธำม ๔ ประการนี้แลที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้"

มีนักวิชาการกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของอธิธำม ๔ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ไว้ดังนี้

ฉันทะ (ความพอใจรักใคร่ในการทำงาน)

^{๕๕}สถิตย์รัชปัติย์, "การประยุกต์หลักอธิธำม ๔ ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด" , ศึกษาค้นคว้าอิสระการ ศึกษามหาบัณฑิต ,(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘).

^{๕๖}ส.ม. (ไท ย) ๑๙/๘๑๓/๓๗๗.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต)^{๕๗} กล่าวว่า ฉันทะ ความพอใจ ได้แก่ ความมี ใจรักในสิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อย่างทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยาให้ งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุถึงจุดหมาย พุดง่าย ๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงาน พุดให้ลึกกลง ไปในทางธรรมว่า ความรักความใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็น จุดหมายของสิ่งที่กระทำ หรือ ซึ่งจะเข้าถึงได้ด้วยการกระทำนั้น อยาให้สิ่งนั้น ๆ เข้าถึงหรือ ดำรงอยู่ในภาวะที่ดีทั้งดงามที่ประณีตที่สมบูรณ์ที่สุดของผืน หรืออยาให้ภาวะดีงามเต็ม เปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้น ๆ ของงานนั้น เกิดมีเป็นจริงจน อยาทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ดี งามนั้น ความอยาที่เป็นฉันทะนี้เป็นคนละอย่างกันกับความอยาได้สิ่งนั้น ๆ มาเสพเสวย หรืออยาเอามาเพื่อตัวตนในรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าเป็นตัณหา ความอยาของฉันทะนั้นให้

เกิดความสุขความชื่นชมเมื่อเห็นสิ่งนั้นๆ งานนั้นๆ บรรลุความสำเร็จเข้าถึงความสมบูรณ์ อยู่ในภาวะอันดีงามของมัน หรือพูดแยกออกไปว่า ขณะเมื่อทำสิ่งนั้น หรืองานนั้นกำลังเดินหน้า ไปสู่จุดหมาย ก็เกิดปิติเป็นความเอิบอิ่มใจ ครั้นสิ่งหรืองานที่ทำบรรลุจุดหมายก็ได้รับโสมนัส เป็นความฉ่ำชื่นใจที่พร้อมด้วยความรู้สึกโปร่งโล่งผ่องใสเบิกบานแผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขต ส่วนความอยาของตัณหาทำให้เกิดความสุข ความชื่นชมเมื่อได้สิ่งนั้นมาให้ตนเสพเสวยรส อร่อยหรือปรนเปรอความยิ่งใหญ่ พองขยายของตัวตนเป็นความฉ่ำชื่นใจที่เศร้าหมองหมก หมักก็ติดกันกักตนไว้ในความคับแคบ และมักติดตามมาด้วยความหวงแหนห่วงกังวลเศร้าเสียดย และหวนกกลัวหวาดระแวง^{๕๘}

ถ้าสามารถปลุกเร้าฉันทะให้เกิดขึ้นอย่างแรงกล้า เกิดความรักในคุณค่าความดีงาม ความสมบูรณ์ของสิ่งนั้นหรือจุดหมายนั้นอย่างเต็มที่แล้ว คนก็จะทุ่มเทจิตใจอุทิศให้แก่สิ่งนั้น เมื่อรักแท้ก็มอบใจให้ อาจถึงขนาดยอมสละชีวิตเพื่อสิ่งนั้นได้ เจ้า ชุนนง เศรษฐี พรหมณ์ คนหนุ่มสาวมากมาย ในพุทธกาลยอมสละวัง ทรัพย์สมบัติ และโลกามีสมาภายาออกบวชได้ ก็เพราะเกิดฉันทะในธรรม เมื่อได้สดับซาบซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้า แม้คนทั้งหลายที่ทำงาน ด้วยใจรักก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีฉันทะมาแล้วก็ต้องการทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุด ให้ผลสำเร็จอย่างดีที่สุดของสิ่งนั้น ของงานนั้น ไม่หวังพะวงกับสิ่งล่อเร้า หรือผลตอบแทนทั้งหลาย จิตใจก็มุ่งมั่น แน่วแน่มั่นคงเดินไปสู่จุดหมาย เดินเรียบสม่ำเสมอ ไม่ซ่าน ไม่ส่าย ฉันทะสมาธิจึงเกิดขึ้น โดยนัย และพร้อมนั้นปธานสังขารคือความเพียรสร้างสรรค์ก็ย่อมเกิดควบคู่มาด้วย

พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ^{๕๙} กล่าวว่า ฉันทะ คือความรักจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเรา เล็งเห็นผลของงานว่าทำงานนี้แล้วจะได้อะไร

ปิ่น มุทุกันต์^{๖๐} กล่าวว่า ฉันทะ คือความพึงพอใจในงานที่ทำหมายความว่ารัก กงาน ของตน ชอบงานของตน งานในที่นี้ หมายถึงสิ่งที่เราทำ ผู้ใดมีงานอะไรแล้วมีความรักใคร่ พอใจในงานนั้น

^{๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๔๒ - ๘๔๓.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔๔.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๖๐} ปิ่น มุทุกันต์, บัณฑิตกรรม ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๑๙๕ - ๑๙๖.

เรียกว่ามีฉันทะ คนที่ขาดฉันทะ ไม่พอใจในงานของตน ก็จะทำงานด้วยความเหน็ดเหนื่อยใจ และชอบทั้งงานให้จับจบบและคั่งค้าง

บุญมี แทนแก้ว ^{๖๑}กล่าวว่าฉันทะ คือความพึงพอใจ หรือความต้องการที่จะทำ หรือใฝ่ใจ จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

จากนิยามของฉันทะที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น สรุปได้ว่า ฉันทะ คือความชอบ ความพอใจ ใฝ่ใจในการทำงานอยู่เสมอ จึงทุ่มเทความสามารถ ทุ่มเทชีวิตจิตใจ เพื่อทำงาน ให้สำเร็จและได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยมีความปรารถนาที่จะทำงานนั้นให้ดีที่สุด ไม่ยึดติดกับวัตถุ สิ่งของที่เป็นสิ่งเร้า หรือผลตอบแทนทั้งหลาย

วิริยะ (ความเพียรพยายามในการทำงาน)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ^{๖๒}กล่าวว่า วิริยะ คือ ความเพียร ได้แก่ ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความ ยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยิน ว่าจุดหมายนั้นจะลู่ถึงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลายาวนานเท่าหนึ่งปีเท่าหนึ่งเดือน เขาก็ไม่ท้อถอย กลับเห็นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่จะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จ เช่นนักบวชนอกศาสนา หลายท่านในสมัยพุทธกาล เมื่อสดับพุทธธรรมแล้วเสื่อมใส ขอบรรพชาอุปสมบท ครั้นได้ รับทราบ ว่า ผู้เคยเป็นนักบวชนอกศาสนาจะต้องประพฤติวัตรทดสอบตนเองก่อน เรียกว่าอยู่ ปรินาสเป็นเวลา ๔ เดือน ใจก็ไม่ท้อถอย กลับกล้าเสนอตัวประพฤติวัตรทดสอบเพิ่มเป็นเวลา ถึง ๔ ปี ส่วนผู้ที่ขาดความเพียร อยากบรรลุความสำเร็จเหมือนกัน แต่พอได้ยินว่าต้องใช้ เวลานานเป็นปี ก็หมดแรง ถอยหลัง ถ้าอยู่ระหว่างปฏิบัติก็ฟุ้งซ่าน จิตใจวุ่นวาย ปฏิบัติ ได้ผลยาก คนที่มีความเพียรเท่ากับมีแรงหนุน เวลาทำงานหรือปฏิบัติธรรมก็ตามจิตใจ จะแน่วแน่ มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้นได้ เรียกว่าเป็นวิริยะสมาธิ พร้อมทั้งมีประธานสังขารคือความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน

พระเทพวิสุทธิญาณ ^{๖๓}ได้อธิบายว่า วิริยะ แปลว่า ความเพียรประกอบความดี มีความขยันหมั่นเพียรไม่ทอดธุระ เป็นเครื่องพยุลงความพอใจ ไม่ให้ท้อถอยในการทำงาน เพราะว่างานทุกชนิดมักจะง่ายตอนคิดแต่ยากจะติดตอนทำ จึงจำเป็นต้องใช้ความพยายาม เรื่อยไปจนกว่าจะสำเร็จตามความพอใจที่ปลูกไว้ในเบื้องต้น ดังพระพุทธนิพนธ์ เตือนไว้ว่า "วายเมถวปุริโส ยาวอตถสสนิปพา เกิดเป็นคนควรพากเพียรเรื่อยไปจนกระทั่งสำเร็จจุดที่ประสงค์"

^{๖๑} บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔๓.

^{๖๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๘๔๔.

^{๖๓} พระเทพวิสุทธิญาณ, **อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙๔ - ๙๕.

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ^{๖๔} กล่าวว่า วิริยะ คือ ความพากเพียร ความไม่ท้อถอย เป็นคุณธรรมทางใจ เรียกความรู้สึกนี้ว่าความกล้า ที่กล่าวว่าความกล้าคือตรงกันข้ามกับความเกียจคร้าน เพราะคนเกียจคร้านทุกคนคือคนขลาด คนกลัว กลัวหนาว กลัวร้อน กลัวแดด กลัวฝน จะทำงานแต่ละครึ่งก็มีข้ออ้าง

ปิ่น มุทุกันต์^{๖๕} กล่าวว่า วิริยะ แปลว่า ความเพียร คือความขยันบากป็นในการทำงานของตน วิริยะตรงกันข้ามกับความเกียจคร้าน คนเกียจคร้านคือคนขลาดกลัว ส่วนคนมี วิริยะคือคนกล้า คือกล้าสู้กับความยากลำบากและอุปสรรคเพื่อทำงานให้เสร็จสิ้นไป

บุญมี แทนแก้ว^{๖๖} กล่าวว่า วิริยะ คือ ความเพียร หรือความขยันหมั่นเพียร ประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย

จากนิยามของวิริยะที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น สรุปได้ว่า วิริยะ คือ ความพากเพียรความขยัน เข้มแข็งอดทน ความบากป็น มุมานะที่จะทำงานให้สำเร็จ ด้วยความ อุตสาหะ อย่างเต็มที่เต็มกำลังความสามารถ แม้จะมีอุปสรรค ความยากลำบากในงานมาก เพียงใด ก็ไม่ท้อถอยไม่ลดละความพยายาม สามารถทำงานต่อเนื่องจนกว่าจะประสบ ความสำเร็จ

จิตตะ (ความเอาใจใส่ฝึกฝนในการทำงาน)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^{๖๗} กล่าวว่า จิตตะ คือ ความจดจ่อ หรือ เอาใจ ฝึกฝน ความมีจิตผูกพัน จดจ่อ ฝาคิดเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่ สนใจรับรู้เรื่องอื่นๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่นๆ ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องนั้น งานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่องนั้นงานนั้น ขลุกขจวนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ไม่เอาใจใส่ร่างกาย การแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรจะเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นไถ่ๆ บางทีก็ไม่รู้ ทำจนลืมนอน ลืมกินลืมนอน ความมีใจจดจ่อฝึกฝนเช่นนี้ย่อมทำให้เกิดสมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่มั่นคงในกิจที่ทำ มีกำลังมากเฉพาะสำหรับกิจนั้น เรียกว่าจิตเป็นสมาธิ พร้อมนั้นก็เกิด ปรธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย

ปิ่น มุทุกันต์^{๖๘} ได้อธิบายว่า จิตตะ แปลว่า คิดถึงงาน ซึ่งออกความหมายได้ หลายคำ เช่น ความสนใจ ความใฝ่ฝัน ความตั้งใจ ความใส่ใจ ความเอาใจใส่ เป็นต้นคนที่มีความจิตตะเป็นคนที่ไม่ปล่อยปละละเลยกับงานของตน คอยตรวจตรางานอยู่เสมอการงานจึง ไม่บกพร่อง จิตตะจึงมีประโยชน์ที่กำจัดเสียซึ่งความประมาทเลินเล่อ

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๖๕} ปิ่น มุทุกันต์, *บันทึกธรรม ฉบับสมบูรณ์*, หน้า ๑๙๖-๑๙๘.

^{๖๖} บุญมี แทนแก้ว, *จริยศาสตร์*, หน้า ๑๔๓.

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*, หน้า ๘๔๔ - ๘๔๕.

^{๖๘} ปิ่น มุทุกันต์, *มงคลชีวิต ภาค ๒*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘๔.

บุญมี แทนแก้ว^{๖๙} กล่าวว่า จิตตะ คือ ความคิด หรือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำ สิ่งนั้น ด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

จากนิยามของจิตตะที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น สรุปได้ว่า จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ ผึกฝน ฝึ่ในการทำงาน หรือความตั้งมั่นของจิต มีสมาธิมั่นคงอยู่กับงาน ทำงานด้วยความไม่ ประมาท ไม่ ทอดธุระ ไม่ปล่อยปละละเลยในงานที่ทำ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไปจาก งาน บางทีอาจ ทำงานขลุกข่วนอยู่กับงานได้ทั้งวันทั้งคืน จนไม่สนใจรับรู้สิ่งอื่นรอบข้าง จะสนใจ รับรู้แค่เพียงเรื่องที่ เกี่ยวกับงานที่ตนกำลังทำเท่านั้น

วิมิงสา (การพิจารณาไครกรรมเหตุผลแห่งความสำเร็จของงาน)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^{๗๐} กล่าวว่า วิมิงสา คือ ความสอบสวน ไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหม่นไครกรรมตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อ ยิ่งหย่อน เกินเลย บกพร่องหรือขัดข้องเป็นต้นในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดหาทางแก้ไข ปรับปรุง ข้อนี้เป็นการใช้ ปัญญาชักนำสมาธิ ซึ่งจะเห็นได้ไม่ยาก คนมีวิมิงสาชอบคิด ค้นหา เหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อ ทำอะไรก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่น คิดว่าผลนี้เกิดจาก เหตุอะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้ เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้ ถ้าองค์ประกอบนี้ออกเสียจะเป็นอย่างนี้ ถ้าเพิ่ม องค์ประกอบนี้เข้าไปแทน จะเกิดผลอย่างนี้ ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผลอย่างที่ คาดหมาย เป็นเพราะอะไร จะแก้ไขที่จุด ไหน ฯลฯ หรือในการปฏิบัติธรรม ก็ชอบพิจารณาไครกรรม สอบสวน เช่นว่า ธรรมข้อนี้ ๆ มีความหมายว่าอย่างไร มีความมุ่งหมายอย่างไร ควรใช้ในโอกาส อย่างไม่ ควบคู่สัมพันธ์กับข้อธรรมอื่นข้อใด ปฏิบัติธรรมคราวนี้ไม่ค่อยก้าวหน้า อินทรีย์ใดอ่อนไป อินทรีย์ใดเกินไป คน ปัจจุบันในสภาพอย่างนี้ขาดแคลนธรรมข้อใดมาก จะนำธรรมข้อนี้เข้าไปควรใช้ วิธีการอย่างใด ควรเน้นความหมายด้านไหน เป็นต้น การคิดหาเหตุผลและสอบสวนทดลองอย่างนี้ ย่อมช่วย รวมจิตให้คอยกำหนดและติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างติดใจตลอดเวลา เป็นเหตุให้จิต แน่วแน่มั่นคงไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก และมีกำลัง เรียกว่าเป็นวิมิงสาสมาธิ ซึ่งก็ มีประธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์เกิดมาด้วย เช่นเดียวกับสมาธิข้ออื่นๆ

พระเทพวิสุทธิญาณ^{๗๑} ได้อธิบายว่า วิมิงสา แปลว่า ความไตร่ตรองพิจารณา เหตุผลในสิ่ง นั้นๆ หมายความว่า ใช้ปัญญาสอดส่องเทียบเคียงเปรียบเทียบเหตุและผลในความดีต่างๆ ที่ตน กระทำมาแล้ว คือย้อนกลับไปดูว่าตนได้ทำเหตุ ปลูกฉันทะ ใช้วิริยะ ได้ตั้ง จิตตะในการนั้นๆ ไว้มาก น้อยเท่าไร เมื่อบุคคลพิจารณาสอบสวนการกระทำของตนด้วยตน ก็ย่อมเข้าใจตนเองสามารถปรับ ตนเองให้ทำงานได้ถูกต้อง

ปิ่น มุทุกันต์^{๗๒} กล่าวว่า สุดยอดของวิธีทำงานให้สำเร็จรวมอยู่ในอิทธิบาทข้อ สุดท้ายนี้คือ วิมิงสา ซึ่งแปลว่าการพิจารณาพิเคราะห์ หมายความว่าทำงานด้วยปัญญาดูด้วยสมองคิด ไม่ใช่สักแต่ว่าทำ

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓.

^{๗๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๔๕.

^{๗๑} พระเทพวิสุทธิญาณ, อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๑, หน้า ๙๕.

^{๗๒} ปิ่น มุทุกันต์, บันทึกธรรม ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๑๙๙ - ๒๐๐.

คนเราถึงจะรักงานเท่าไร บากป่วนปานใด และเอาใจใส่อยู่ตลอดเวลา แต่ถ้าขาดการใช้ปัญญา พิจารณางานด้วยแล้ว ผลที่สุดก็คั่งค้างอาทูลจนได้ เพราะแม้แต่ ขบวนการจะกระทำเสร็จไปแล้ว แต่ผลงานก็ไม่เรียบร้อย และกล่าวอีกว่า วิมังสา เป็นการใช้ ปัญญาพิจารณา หาวิธีการที่จะทำให้การทำงานนั้นได้ผลดียิ่งขึ้นและไม่ให้ผิด อุปสรรคของ ความสำเร็จในการทำงาน นอกเหนือจากความเบื่อหน่าย ความเกียจคร้าน และความท้อ ตระแล้ว ยังมีอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือความโง่เขลา รู้เท่าไม่ถึงการณ์ วิมังสากำจัดอุปสรรคข้อนี้ โดยตรง

บุญมี แทนแก้ว^{๗๓} กล่าวว่า วิมังสา คือความไตร่ตรองหรือทบทวน ได้แก่การหมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญตรวจตรา หาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงงาน เป็นต้น

จากนิยามของวิมังสาที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น สรุปได้ว่าวิมังสา คือการใช้ ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลแห่งความสำเร็จในการทำงานเป็นการพินิจพิเคราะห์ไตร่ตรอง และตรวจสอบข้อบกพร่องในงานที่ทำอยู่เสมอ โดยรู้จักค้นคว้า ทดลอง คิดค้น หาทางแก้ไขปรับปรุงงาน และวิธีการทำงานให้ดีขึ้นและก้าวหน้ายิ่งขึ้นอยู่เสมอ

๓. ความสำคัญของอิทธิบาท ๕

จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อังคุดตินิกาย ปัญจนินาต ว่าด้วยอิทธิบาท สุตที่ ๑ ได้กล่าวถึง^{๗๔} ประโยชน์ของผู้ประพตอิทธิบาท ให้ผลสำเร็จในทางธรรม ไว้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดรูปหนึ่งเจริญทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการ ภิกษุหรือภิกษุณีรูปนั้นพึงหวังได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตผล ในปัจจุบัน หรือ เมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี

ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญ ๑)อิทธิบาทที่ประกอบด้วย ฉันทสมาธิและปธานสังขาร ๒)อิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร ๓) อิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร ๔)อิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ๕) ความขมกัณเฆมัน (ความเพียรชั้นสูง) ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดรูปหนึ่งเจริญทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการนี้แล ภิกษุหรือภิกษุณีรูปนั้นพึงหวังได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จัก เป็นอนาคามี

ในทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค จักกวัตติสูตร^{๗๕} เรื่องความเจริญด้วยอายุและวรรณะของ ภิกษุ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของผู้ประพตอิทธิบาททำให้อายุยืน ไว้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงประพตธรรมอันเป็นโคจร ซึ่งเป็นวิสัยอันสืบ เนื่องมาจากบิดาของตน เมื่อเธอทั้งหลายประพตธรรมอันเป็นโคจร ซึ่งเป็นวิสัยอันสืบ เนื่องมาจากบิดาของตน

^{๗๓} บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์, หน้า ๑๔๓.

^{๗๔} อ.ป.มจก. (ไทย). ๒๒/๖๗/๑๑๕.

^{๗๕} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๑๑๐/๘๐-๘๑.

จักเจริญด้วยอายุ ๖๖ จักเจริญด้วยวรรณะบ้าง จักเจริญด้วยสุขะบ้าง จักเจริญด้วยโภคะบ้าง จักเจริญด้วย
พละบ้างในเรื่องอายุของภิกษุมีคำอธิบายอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑.เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิปรวนสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะ และ
ความเพียรสร้างสรรค์)

๒.เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิปรวนสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะ และ
ความเพียรสร้างสรรค์)

๓. เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิปรวนสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะ และ
ความเพียรสร้างสรรค์)

๔. เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปรวนสังขาร (สมาธิที่เกิดจาก วิมังสาและ
ความเพียรสร้างสรรค์)

เพราะเจริญ ทำอิทธิบาท ๔ ประการนี้ ให้มากเมื่อมุ่งหวัง เธอจะพึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป
หรือเกินกว่า ๑ กัปภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นคำอธิบายในเรื่องอายุของภิกษุ

ปิ่น มุทุกันต์^{๗๖} กล่าวว่า อิทธิบาทเป็นธรรมที่คอยสกัดกั้นอุปสรรคต่อความสำเร็จ และ
เป็นแรงเสริมกำลังใจที่คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งประโยชน์ของ อิทธิบาท ๔
สามารถสรุปได้ดังนี้

๑.ประโยชน์ของฉันทะ คือเป็นเข้าศึกกับความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่อหน่าย ไม่ท้อแท้ มี
กำลังใจต่อสู้ป้องกันสร้างสรรค์สิ่งที่ตนรัก ทำให้งานหนักกลายเป็นงานเบาจนยากกลายเป็นง่ายถ้า
ขาดฉันทะ ทำให้ขาดกำลังใจ เบื่อหน่าย ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนไม่จ้บจืด ไม่ก้าวหน้า

๒.ประโยชน์ของวิริยะ คือ กำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง ถ้าขาดวิริยะ จะเป็น
คนอ่อนแอ หนีที่ยากไปหาแต่ที่ง่าย ทำอะไรไม่สำเร็จ ขาดความก้าวหน้า มีแต่งานค้าง กลายเป็นคน
หย่อนสมรรถภาพ

๓.ประโยชน์ของจิตตะ คือทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาสามารถ
แก้ไขเหตุการณ์ได้ทันทั่วทั้งที่ ถ้าขาดจิตตะ งานอาจเสียหายได้โดยไม่รู้ตัวหรือ รู้ตัวเมื่อสายเกินแก้ไข
แล้ว

๔.ประโยชน์ของวิมังสา คือ ช่วยให้ทำงานไม่ผิดพลาดและทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงาน
ให้ได้ผลถ้าขาดวิมังสาจะทำงานผิด ๆ ภูเขาเปลืองทุนเปลืองแรงเปลืองเวลาและทำให้ใจเซลา
หลักธรรมข้อปฏิบัติให้ถึงความสำเร็จความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงในหน้าที่กิจการงานโดย
ชอบในการประกอบสัมมาอาชีพะ ซึ่งย่อมยังผลให้ผู้ปฏิบัติได้ถึงถึงความเจริญก้าวหน้าและความสุขใน
ชีวิต

หลักการครองงานนั้นจะต้องเป็นหน้าที่กิจการงานหรือเป็นการประกอบอาชีพโดยสุจริต
โดยชอบธรรมจึงจะได้ผลเป็นความเจริญ และความสุขในชีวิต

^{๗๖} ปิ่น มุทุกันต์, “ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบห้าประการของ บุคลิกภาพและความสามารถในการ
เผชิญปัญหาและอุปสรรคตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าหน่ที่ที่ปฏิบัติงาน อยู่ในสำนักงานประกันสังคม ”,
วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔).

ถ้าเป็นหน้าที่กิจการงาน หรืออาชีพทุจริตไม่ชอบธรรม เรียกว่า “มิจฉาอาชีพะ” แม้จะทำกิจการงานในหน้าที่ หรือในอาชีพอันทุจริตไม่ชอบธรรมเช่นนั้นได้สำเร็จก็ย่อมจะหาความเจริญและความสันติสุขที่แท้จริงในชีวิตได้ยาก หรือหาไม่ได้เลย เพราะความทุจริต หรือความชั่วที่ได้กระทำไปแล้วนั้นย่อมให้ผลเป็นความทุกข์ ความเดือดร้อนได้ในภายหลังไม่ช้าก็เร็ว

หลักการครองงาน คือ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ และความเจริญก้าวหน้าในกิจการงาน หรือในอาชีพโดยชอบธรรม ในที่นี้ก็คือความเป็นผู้มีอิทธิบาทธรรม ๔ ประการได้แก่

๑. ฉันทะ ความรักงาน คือ จะต้องเป็นผู้รักงานที่ตนมีหน้าที่ที่รับผิดชอบอยู่ และทั้งจะต้องเอาใจใส่กระตือรือร้นในการเรียนรู้งาน และเพิ่มพูนวิชาความรู้ความสามารถในการทำกิจการงาน และมุ่งมั่นที่จะทำงานของตนให้สำเร็จเรียบร้อยอยู่เสมอ ต้องทำงานด้วยใจรัก จิตใจจึงมีศรัทธามีพลังกล้าแข็ง ผลักดันให้กิจการงานที่ทำนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ ถ้าขาดใจรักที่จุทำแล้ว กิจการงานนั้นหวังความสำเร็จ และความเจริญได้ยาก

๒. วิริยะ ความเพียร จะต้องเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบด้วยความอดทน ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากในการประกอบกิจการงานในหน้าที่ของตน จึงถึงความสำเร็จ และความเจริญก้าวหน้าได้ ผู้มีปกติเกียจคร้านในการทำกิจการงาน ไม่อดทนต่อความยากลำบากแล้ว ยากที่จะกระทำกิจการงานใดๆ ให้สำเร็จด้วยดีได้

๓. จิตตะ ความเป็นผู้มีใจจดจ่อกับการงาน ผู้ที่จะทำงานได้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเป็นผู้เอาใจใส่ต่อกิจการงานที่ทำ และมุ่งกระทำงาน อย่างต่อเนื่อง จนกว่าจะสำเร็จไม่ท้อถอยหรือวางธุระเสียกลางคัน ไม่เป็นคนจับจด หรือทำงานแบบทำๆ หยุดๆ เหมือนกิ่งก่าที่มีปกติคลานๆ ไปหน่อยก็หยุดเสียแล้ว ไม่มุ่งต่อไปให้ถึงจุดหมายปลายทางให้สำเร็จ กิจการงานจึงล้มเหลวหรือสำเร็จได้ยาก

๔. วิมังสา ความเป็นผู้รู้จักพิจารณาเหตุสังเกตผล คือ จะต้องหมั่นพิจารณาไตร่ตรองการปฏิบัติงานของตน และของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาอยู่เสมอ เพื่อให้ทราบเหตุผลของปัญหา หรืออุปสรรคข้อขัดข้องในการทำงาน แล้วพิจารณาแก้ไขปัญหานั้น ปรับปรุงพัฒนาวิธีการทำงานให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จให้ถึงความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปได้

ความเป็นผู้มีอิทธิบาทธรรม คือ ฉันทะ ความรักงาน, วิริยะ ความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน, จิตตะ ความเอาใจใส่ มีใจจดจ่ออยู่กับงานในหน้าที่รับผิดชอบ และวิมังสา ความรู้จักพิจารณาเหตุสังเกตผลในการทำงาน เป็นคุณธรรมในการทำกิจการงานให้ถึงความสำเร็จ และความเจริญก้าวหน้า บุคคลผู้หวังความสำเร็จในหน้าที่กิจการงาน พึงหมั่นประกอบอิทธิบาท ๔ นี้ไว้เสมอ จะประสบความเจริญรุ่งเรือง และความสุขในชีวิตได้ ไม่มีเสื่อมอย่างแน่นอน^{๗๗}

จากความสำคัญของอิทธิบาท ๔ ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าฉันทะและวิริยะเป็นหลัก ปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความรักในงานและความพากเพียร บากบน เพิ่มความสามารถในการ เผชิญปัญหาและอุปสรรค ในการทำงานได้เป็นอย่างดี โดยมีจิตตะและวิมังสา เป็นหลักปฏิบัติ ที่ช่วยให้

^{๗๗} จำเนียร ประทุมชาติภักดี, หลักการครองงาน : การบริหารนวัตกรรมเพื่อการพัฒนา , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://share.psu.ac.th/blog/new1/22513> [๑๗ ก.ย. ๒๕๕๖].

ผู้ปฏิบัติงานเอาใจใส่ในงานและตรวจสอบการทำงานอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้งานสำเร็จ อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา

๒.๒.๑ ความหมายของการบริหารการศึกษา

จากการศึกษาความหมายของการบริหารการศึกษาโดยที่หวนพิณธพันธ์^{๗๘} นักบริหารการศึกษาได้นำเสนอไว้ดังนี้

ความหมายของ “การบริหารการศึกษา (Educational Administration)” โดยพิจารณาจากคำว่า “บริหารการศึกษา” ประกอบด้วยคำสำคัญคำคือคำว่า “การบริหาร (Administration)” และ “การศึกษา (Education)” จึงขอเสนอความหมายของสองคำนี้แยกกันก่อนดังนี้

ความหมายของคำว่า “การบริหาร” มีผู้ได้ให้ความหมายไว้หลากหลายดังนี้การบริหารคือศิลปะการทำงานให้สำเร็จโดยใช้บุคคลอื่นการบริหารคือการทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่ร่วมกันปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันการบริหารคือการทำงานที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันทำงานเพื่อจุดประสงค์อย่างเดียวกัน

การบริหารคือการใช้ศาสตร์ และศิลปะนำทรัพยากรการบริหาร (Administrative Resources) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ อย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหาร^{๗๙} คือการกำหนดแนวทางหรือนโยบายการสั่งการอำนวยการสนับสนุน และการตรวจสอบให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ

การบริหาร^{๘๐} คือศิลปะในการทำให้สิ่งต่างๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จหมายความว่าผู้บริหารไม่ใช่ผู้ปฏิบัติแต่ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานจนเป็นผลสำเร็จตรงตามจุดหมายขององค์การหรือ ตรงตามจุดหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว

โดยสรุปการบริหารหมายถึงการดำเนินงานของคณะบุคคลเพื่อให้การปฏิบัติงานนั้นสำเร็จลุล่วงตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อมาความหมายของการศึกษามีนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้หลากหลายดังนี้

การศึกษาคือการรอกงามหรือการจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมแก่ผู้เรียนเพื่อผู้เรียนจะได้รอกงามขึ้นตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้

การศึกษาคือความเจริญรอกงามทั้งร่างกายอารมณ์สังคมและสติปัญญา

การศึกษาคือการสร้างเสริมประสบการณ์ให้ชีวิต

^{๗๘} หวนพิณธพันธ์, การบริหารการศึกษา: นักบริหารมืออาชีพ, (นนทบุรี: พินิจพันธ์การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑ - ๔.

^{๗๙} มัลลิกาตันสอน, การจัดการยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ทจำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

^{๘๐} พระมหาสนองปจโจปการี, ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ .(นครปฐม: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖.

การศึกษาคือเครื่องมือที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามทุกทางในตัวบุคคล

จากความหมายของการศึกษาสรุปได้ว่าการศึกษาคือการพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งความรู้ ความคิดความสามารถและความเป็นคนดีเมื่อนำความหมายของการบริหารและการศึกษามารวมกัน สามารถสรุปความหมายของการบริหารการศึกษาได้ว่า “การดำเนินงานของคณะบุคคลเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งความรู้ความคิดความสามารถและเป็นคนดีของสังคม” จากความหมายนี้สามารถขยายความได้ว่าความหมายของการดำเนินงานของคณะบุคคลคือการดำเนินงานของผู้อำนวยการ โรงเรียนร่วมกับคณะครูในโรงเรียนหรือการดำเนินงานของอธิการบดีร่วมกับคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยหรือรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการร่วมกับอธิบดีกรมต่างๆและครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษาต่างๆโดยที่คณะบุคคลเหล่านี้ต่างร่วมมือกันในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งสี่และการพัฒนาคนให้มีคุณภาพได้นั้นจะต้องมีการดำเนินการในการจัดการเรียนการสอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กิจกรรมเสริมหลักสูตรการวัดและการประเมินผลการจัดการอาคารสถานที่และพัสดุ ครุภัณฑ์การสรรหาบุคลากรมาดำเนินการหรือมาทำการสอนในสถาบันการศึกษาการปกครองนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเป็นคนดีมีวินัยซึ่งการดำเนินการเหล่านี้รวมเรียกว่า “ภารกิจทางการบริหาร การศึกษา” หรือ “งานบริหารการศึกษา”

๒.๒.๒ ทฤษฎีการบริหารการศึกษา

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูรธมมจิตโต)^{๔๑} ได้กล่าวถึงแนวทางการบริหารตามแบบอย่างของพุทธศาสนาไว้ว่าการศึกษาพุทธบริหารในที่นี้ ได้ใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่(Function) ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการตามคำย่อในภาษาอังกฤษ PDC ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

P คือ Planning หมายถึงการวางแผนเป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบันเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคตผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึงการจัดองค์กรเป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กรมีการแบ่งงานกันทำ และการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึงงานบุคลากรเป็นการสรรหาบุคลากรใหม่การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะกับงาน

D คือ Directing หมายถึงการอำนวยการเป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผนผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึงการกำกับดูแลเป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กรโดยพุทธวิธีบริหารยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรม และใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตยเขายึดถือคติว่าถูกต้องไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคนเขากล้าตัดสินใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมโดยไม่พยายามลยตัวหนีปัญหาเขายึดถือคติว่าอำนาจหน้าที่

^{๔๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูรธมมจิตโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔ - ๕.

มาพร้อมกับความรับผิดชอบเขายอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่มิฉะนั้น คือ ประโยชน์ส่วนรวมดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อยบุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”^{๘๒}

หวนพิณรุพันธ์^{๘๓}ได้นำเสนอผลการวิเคราะห์การบริหารการศึกษาโดยใช้ทฤษฎี ๔ ประการ ดังนี้

- ๑ . Purpose คือความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์โดยในการบริหารการศึกษานั้นมีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพไม่หวังผลกำไรเป็นตัวเงิน
- ๒ . People คือบุคคลที่เป็นผู้ให้บริการในการบริหารการศึกษาคือครูผู้ถ่ายทอดความรู้ในโรงเรียน อธิการบดีตลอดจนผู้บริหารการศึกษาต้องเป็นบุคคลที่มีคุณภาพเป็นคนดีเป็นคนเก่งและเป็นตัวอย่างแก่ผู้รับบริการหรือนักเรียน
- ๓ . Process คือกรรมวิธีในการดำเนินงานโดยในการบริหารการศึกษานั้นมีกรรมวิธีที่ละเอียดอ่อนมีกรรมวิธีในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพที่หลากหลาย
- ๔ . Product คือผลผลิตโดยที่ผลผลิตทางการบริหารการศึกษาคือได้คนที่มีคุณภาพซึ่งเป็นนามธรรมคือเมื่อเด็กเข้าโรงเรียนแล้วสำเร็จการศึกษาออกไปจะได้เด็กที่มีความรู้มีความคิด มีความสามารถและเป็นคนดี

ชาญชัยอจินสมาจารได้นำเสนอทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาไว้ ๓ ลักษณะ ดังนี้

- ๑ . การบริหารเชิงวิทยาศาสตร์เป็นการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงประสิทธิภาพของกระบวนการของงาน (Work Process) เริ่มต้นจากการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ของ Frederick Taylor เป็นแนวคิดที่ได้รับการเผยแพร่อย่างรวดเร็วในตอนต้นของศตวรรษที่ยี่สิบเริ่มเข้าสู่การบริหารการศึกษา “แผนแกรี่” (Gary Plan) หรือที่รู้จักกันอีกชื่อหนึ่งว่า Platoon School of Gary, Indiana (1908) เป็นความพยายามที่จะหลอมหลักสูตรของโรงเรียนกับหลักการสอนของ John Dewey ในการเชื่อมโยงโปรแกรมวิชาการศึกษาระดับชาติศิลปะและอุตสาหกรรมการศึกษาขณะที่เพิ่มประสิทธิภาพของโรงเรียนไปพร้อมๆ กันด้วยแผนแกรี่ และการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ถูกนำมาเชื่อมกันเพื่อลดค่าใช้จ่ายของโรงเรียน และค่าใช้จ่ายต่อเด็กหนึ่งคนในการบริหารโรงเรียน

๒. ทฤษฎีการบริหารเชิงคลาสสิกเป็นการใช้แนวทางการบริหารจากมุมมองขององค์การ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการศึกษาเรื่องสายการบังคับบัญชาของ Max Weber นักทฤษฎีได้เน้นความจำเป็นในการค้นหาแนวทางในการบริหารองค์การที่มีความซับซ้อนมากขึ้นด้วยหน่วยต่างๆ และหน่วยย่อยซึ่งไม่จำเป็นต้องตั้งอยู่ในที่เดียวกันนักทฤษฎีองค์กรเหล่านี้เป็นทั้งนักสังเกตและในระดับหนึ่งเป็นผู้ใช้สายการบังคับบัญชา

^{๘๒} พ.ศ. ๒๕/๘/๙

^{๘๓} หวนพิณรุพันธ์, การบริหารการศึกษา : นักบริหารมืออาชีพ, (นนทบุรี: พินรุพันธ์การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๔-๕.

๓ . ทฤษฎีระบบได้ให้การสนับสนุนว่าผู้บริหารองค์การในฐานะระบบที่เป็นหนึ่งเดียว (Unified System) ความคล้ายคลึงกันมาจากชีววิทยา องค์การก็เหมือนกับสิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วย อนุระบบต่างๆซึ่งจะสัมพันธ์กันทั้งหมดนอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงในอนุระบบหนึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบอื่นๆนักทฤษฎีระบบอภิปรายองค์การในรูปของความร่วมมืออันเกิดจาก ปฏิกริยาของส่วนต่างๆทฤษฎีระบบให้มุมมองทั้งองค์รวมในองค์การสนับสนุนให้ผู้บริหารมองงานของตนเองจากจุดที่มองดูรอบๆได้อย่างชัดเจนและเน้นให้ความสัมพันธ์ขององค์การ

จากการศึกษาทฤษฎีการบริหารพบว่าทฤษฎีการบริหารที่นำมาใช้กับการศึกษานั้น มีวิวัฒนาการมาเป็นเวลาหลายปีโดยได้นำหลักการบริหารมาเชื่อมโยงกับการจัดการศึกษาโดยเน้น การบริหารงานในระบบโรงเรียนและสถานศึกษาซึ่งแนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้เป็นเพียงแนวทางที่ นำเสนอไว้ส่วนในการจะเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติอย่างไรนั้นต้องขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของ ผู้บริหารสถานศึกษาแต่ละท่านในการนำแนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้ไปปรับใช้ตามบริบทของ สถานศึกษานั้นๆ^{๘๔}

๒.๒.๓ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารสถานศึกษา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้สังเคราะห์งานวิจัยและพัฒนา รูปแบบการบริหาร สถานศึกษาที่ส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของผู้บริหารต้นแบบจากการศึกษา รายงานการวิจัยของสมชายเสมากุล^{๘๕} ได้นำเสนอปัจจัยที่ช่วยให้การบริหารสถานศึกษาเพื่อการปฏิรูป การเรียนรู้บรรลุความสำเร็จโดยได้ระบุองค์ประกอบสำคัญดังต่อไปนี้

- ๑ . การที่ผู้บริหารสถานศึกษามีวิสัยทัศน์และสามารถกำหนดวัตถุประสงค์และระบุ เป้าหมายของการปฏิรูปการเรียนรู้ของโรงเรียนให้ชัดเจน
- ๒ . การใช้กลยุทธ์การกระจายอำนาจในการบริหารจัดการการกระจายอำนาจในองค์กร แบบให้ทั่วถึงและเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมจากครูบุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องจากทุกฝ่ายทำให้มี พลังผลักดันร่วมหรือเกิดพลังร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ
- ๓ . ต้องมีการพัฒนาบุคลากรและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้มีความรู้ความเข้าใจมีเจตคติร่วม โดยเฉพาะความเข้าใจในการปฏิรูปการเรียนรู้ให้ไปในแนวทางเดียวกันร่วมกัน
- ๔ . การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาให้มีสมรรถนะเพียงพอในการจัดการศึกษาใน การจัดการเรียนรู้ตามแนวการปฏิรูปและตามบทบาทหน้าที่
- ๕ . ต้องมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบนอกเหนือไปจากการเรียนในชั้นเรียน

^{๘๔}ชาญชัยอาจินสมาจาร , *สู่ทิศทางใหม่ของการบริหารการศึกษา* , (กรุงเทพมหานคร: ก้าวใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๕ - ๗.

^{๘๕}สมชายเสมากุล , “การบริหารจัดการการใช้แหล่งการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ โรงเรียนบ้านเขาวงอำเภอสามโก้จังหวัดอุทัยธานี ” , ในรายงานการสังเคราะห์งานวิจัยและพัฒนา รูปแบบการบริหารสถานศึกษาที่ส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของผู้บริหารต้นแบบรุ่นที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟิก, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒๑-๒๒๕.

- ๖ . ให้ความสำคัญกับการติดตามประเมินผลอย่างจริงจังจึงต้องมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานและการปฏิรูปการเรียนรู้ และนำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงหรือพัฒนาอย่างเป็นระบบต่อเนื่องสม่ำเสมอ
- ๗ . การจัดการให้นักเรียนส่วนใหญ่พัฒนาด้านวิธีการเรียนรู้ใฝ่หาความรู้อย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการที่หลากหลายเรียนรู้และทำงานเป็นทีมเรียนรู้จากสภาพจริงจากแหล่งสื่อต่างๆที่หลากหลายจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและจากระบบ ICT
- ๘ . ตัวผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีภาวะผู้นำกล้าคิดกล้าทำเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมได้มีส่วนเสียได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมแก้ปัญหาและร่วมพัฒนา
- ๙ . ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำทางวิชาการแบบผู้บริหารมืออาชีพมีความรู้ความเข้าใจเรื่องหลักสูตรเป็นอย่างดีรู้หลักการจุดหมายหรือจุดประสงค์ของหลักสูตรมาตรฐานการเรียนรู้ผลการเรียนรู้การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญรู้การวัดผลประเมินผลตามสภาพจริงและมีความสามารถในการนิเทศการเรียนการสอนโดยตรงนิเทศและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
๑๐. ผู้บริหารต้องมีความสามารถสูงในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์สามารถสร้างความเข้าใจให้แก่ครูบุคลากรผู้ปกครองและชุมชนให้สามารถรับรู้เข้าใจการปฏิรูปการศึกษารู้และเข้าใจแนวทางการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่ส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้แก่ทุกฝ่าย
- ๑๑ . ผู้บริหารต้องเป็นผู้มีทักษะสัมพันธ์และการประสานงานได้เป็นอย่างดีสามารถสื่อสารติดต่อประสานงานเจรจาขอความร่วมมือทำความเข้าใจกับทุกฝ่ายและกับเครือข่ายในการประสานงานในการนำการเปลี่ยนแปลงการปฏิรูปการเรียนรู้การระดมความร่วมมือระดมงบประมาณและทรัพยากรต่างๆเพื่อการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ของโรงเรียนอย่างเป็นระบบ
- ๑๒ . การสร้างบรรยากาศสภาพแวดล้อมและแหล่งการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
- ๑๓ . มีการส่งเสริมการทำงานเป็นทีมส่งเสริมกระบวนการกลุ่มเพื่อการพัฒนางานและการทำงานแบบเป็นทีมงาน
- ๑๔ . มีกาสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีและ ICT เพื่อการเรียนการสอนโดยตรงและใช้การสนับสนุนในระบบบริหารจัดการของสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ
- ๑๕ . การดำเนินการให้บุคลากรในสถานศึกษามีจิตร่วมใจไปในทิศทางเดียวกันรู้เข้าใจเห็นในคุณค่าและเห็นถึงความสำคัญของการปฏิรูปการเรียนรู้ต้นตัวในการปรับการเรียนเปลี่ยนการสอนเน้นการปฏิรูปการเรียนรู้ที่นักเรียนเป็นสำคัญมีแรงจูงใจร่วมยินดีร่วมมือเฝ้าพัฒนาเฝ้าปฏิรูปการศึกษาให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี
- ๑๖ . บุคลากรในโรงเรียนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียและชุมชนมีส่วนร่วม และให้ความร่วมมือเข้าใจในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาของโรงเรียน
- ๑๗ . คณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมโดยตรงให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ และทรัพยากร

๑๘ . มีกระบวนการจัดการความรู้สนับสนุนอย่างต่อเนื่องมีการสร้างเครือข่ายเพื่อนร่วมทางมีการแบ่งปันความรู้ความคิดประสบการณ์มีการสร้างสัมพันธ์มิตรร่วมช่วยเหลือเกื้อกูล และส่งผลต่อการพัฒนาต่อกัน

นอกจากนี้ในรายงานผลการวิจัยยังได้นำเสนอข้อสรุปขององค์ประกอบหรือปัจจัยความสำเร็จในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบว่ามีลักษณะต่อไปนี้

๑ . ความสามารถเฉพาะตัวของผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบคือการเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ความสามารถในการสื่อสารบุคลิกภาพดีการมีมนุษยสัมพันธ์การเป็นผู้นำทางวิชาการความอดทนความรับผิดชอบความมุ่งมั่นในการทำงานและทำงานอย่างต่อเนื่อง

๒. การที่ผู้บริหารสถานศึกษามีเป้าหมายการทำงานอยู่ที่ผู้เรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเน้นที่ผู้เรียนส่งผลทางบวกต่อทัศนคติของครูบุคลากรคณะกรรมการสถานศึกษาผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้องเมื่อทุกฝ่ายเห็นว่าการทำเพื่อเด็กนั้นเป็นประโยชน์ที่สำคัญเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ก็จะรับความร่วมมือเพิ่มมากขึ้น

๓ . การสร้างความมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องคือการที่ผู้บริหารสถานศึกษาได้เปิดโอกาสให้ครูเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษาให้ผู้ปกครองและชุมชนได้เข้ามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการศึกษาทำให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของจะมีผู้ยินดีเข้ามารับผิดชอบงานร่วมกันมากขึ้นทำให้เกิดพลังความร่วมมือซึ่งส่งผลทำให้เกิดการพัฒนาในโรงเรียน

๔ . การกระจายอำนาจการบริหารจัดการจากการที่กระทรวงศึกษาธิการมอบหมายการจัดสนใจในการบริหารจัดการไปยังสถานศึกษามากขึ้นทำให้สถานศึกษาต้องคิดวางแผนและดำเนินการในด้านต่างๆด้วยตนเองมากขึ้นจะส่งผลให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งมากขึ้นสามารถตัดสินใจในการบริหารจัดการได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้นและการที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบรู้จักมอบหมายงานและการตัดสินใจในบางเรื่องไปยังครูและบุคลากรทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีสำหรับปฏิบัติงานมากขึ้นทำให้การทำงานสะดวกคล่องตัวยิ่งขึ้นและส่งผลถึงความร่วมมือตามมาโดยอัตโนมัติ

๕ . การพัฒนาตนเองและบุคลากรในสถานศึกษาเมื่อผู้บริหารเป็นผู้กระตือรือร้นในการพัฒนาตนเองผู้บริหารสถานศึกษามักจะมีแผนในการพัฒนาครูคณะกรรมการสถานศึกษาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ชัดเจนและต่อเนื่องอยู่ด้วยเสมอทำให้บุคลากรผู้ที่เกี่ยวข้องมีความรู้ความเข้าใจมีทักษะที่จำเป็นและมีทัศนคติที่ดีต่อการบริหารและการจัดการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น

๖ . การมีพี่เลี้ยงในการบริหารจัดการในโครงการผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษานั้นสถานศึกษาใดที่มีผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบจะได้รับการเอาใจใส่ดูแลเพิ่มขึ้นจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจะได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการประชุมอบรมสัมมนาการศึกษาดูงานมีการแต่งตั้งนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิให้เป็นที่ปรึกษาการวิจัยและพัฒนาแบบการบริหารการศึกษาทำให้ทราบแนวทางที่ชัดเจนในการบริหารจัดการมากขึ้นสถานศึกษาจะได้รับเอกสารทางวิชาการเสริมในเรื่องที่เกี่ยวข้องอยู่เป็นระยะๆและในบางส่วนยังได้รับเงินสนับสนุนการทำวิจัยและพัฒนาแบบการบริหารสถานศึกษาและการดำเนินงานในการขยายเครือข่ายสถานศึกษาช่วยเสริมแรงให้ผู้บริหารต้นแบบทำหน้าที่ของตนได้สะดวกและคล่องตัวยิ่งขึ้น

๗ . การใช้องค์ความรู้และการวิจัยเป็นเครื่องมือในการบริหารในการที่ต้องทำวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพโรงเรียนของตนเองการวิจัยและพัฒนาการขยายเครือข่ายสถานศึกษารวมทั้งการทำโครงการหรือการวิจัยปฏิบัติการในสถานศึกษาส่งผลให้เกิดการพัฒนาทั้งในตนเองและในการพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นสถานศึกษาต้นแบบให้ดียิ่งขึ้น

๘ . การที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบกลายเป็นผู้ทรงคุณวุฒิจากการติดตามประเมินผลโครงการผู้บริหารต้นแบบปรากฏว่าหลังจากที่ผู้บริหารสถานศึกษาได้รับการยกย่องเป็นผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบแล้วผู้บริหารจะได้รับเชิญไปบรรยายในสถานที่ต่างๆได้รับเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือหรืองานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาหรือมีสถานศึกษาอื่นมาขอศึกษาดูงานที่สถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบมากขึ้นมีหลายคณะมาในช่วงระยะต่างๆหรือในแต่ละงาน ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบต้องตื่นตัวตลอดเวลาต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมต้องปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องมีความตระหนักที่จะรักษาคุณภาพของตนเองและโรงเรียนให้สมกับที่ได้รับการยกย่อง

จากการนำเสนอปัจจัยที่ช่วยให้การบริหารสถานศึกษาเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้บรรลุความสำเร็จทำให้ทราบทิศทางการพัฒนางานด้านการบริหารสถานศึกษาที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันรวมทั้งบทบาทและหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาที่พึงปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การพัฒนางานด้านการศึกษابรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้รวมทั้งการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพสูงสุดทั้งกับผู้บริหารและครูผู้สอนและสถานศึกษาที่รับผิดชอบ

๒.๓ บริบทของกลุ่มโรงเรียนรักษหลวงพ่อดำ ในเขตอำเภอไพศาลี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓

๒.๓.๑ ความเป็นมา

กลุ่มโรงเรียนรักษหลวงพ่อดำ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๓ มีพื้นที่ครอบคลุม ๔ ตำบล คือ ตำบลโคกเดื่อ ตำบลนาขอม ตำบลวังน้ำลาด ตำบลวังข่อย มีโรงเรียนในกลุ่ม จำนวน ๒๐ โรงเรียน ประกอบด้วยโรงเรียนอนุบาลไพศาลี (โคกเดื่อประชาสรรค์) โรงเรียนบ้านเขารธรรมบท โรงเรียนห้วยน้ำลาด โรงเรียนบ้านวังน้ำลาด โรงเรียนบ้านร่องหอย โรงเรียนบ้านใหม่วาริเยน โรงเรียนบ้านตะกุดภิบาล โรงเรียนบ้านเขาหินกลิ้ง โรงเรียนวัดโพธิ์ศรี โรงเรียนบ้านเขาดิน บ้านโคกสามัคคี โรงเรียนบ้านนาขอม โรงเรียนบ้านเนินบ่อทอง โรงเรียนบ้านเขาช้างฟู “เสนาชนธอนุสรณ์” โรงเรียนบ้านเขาใหญ่ โรงเรียนบ้านวังข่อย โรงเรียนบ้านกระทุ่มทอง โรงเรียนบ้านหนองสะแกยาว โรงเรียนบ้านซับสมบูรณ์ และโรงเรียนบ้านห้วยน้ำพุประชาพัฒนา (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๓, ๒๕๕๕, น. ๑๒)

๒.๓.๒ วิสัยทัศน์

๑. พัฒนาคุณภาพการศึกษาให้กับประชากรวัยเรียนได้รับการเรียนรู้อย่างทั่วถึง ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และมีศักยภาพในการแข่งขัน
๒. พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๓. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษา

๔. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสถานศึกษา

๒.๓.๓ เป้าประสงค์หลัก

๑. ประชากรวัยเรียนทุกคนได้รับโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและเสมอภาค

๒. ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตร

๓. ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

๔. ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความรู้ความสามารททักษะและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. กลุ่มโรงเรียนรักษัหลวงพ่อดำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๓ มีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการศึกษา โดยเน้นการมีส่วนร่วม

๒.๓.๔ ยุทธศาสตร์

๑. พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและศักยภาพในการแข่งขัน

๒. เสริมสร้างและขยายโอกาสทางการศึกษา

๓. พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งระบบ

๔. พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษา

๒.๓.๕ เป้าประสงค์

๑. ประชากรในวัยเรียนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและเสมอภาค

๒. ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการจัดการศึกษา

๓. ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

๔. ครูและบุคลากรทางการศึกษามีศักยภาพตามมาตรฐานวิชาชีพ

๕. กลุ่มโรงเรียนรักษัหลวงพ่อดำมีการบริหารจัดการที่มีคุณภาพตามมาตรฐาน

๒.๓.๖ กลยุทธ์

๑. พัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาทุกระดับตามหลักสูตรและส่งเสริมความสามารถทางเทคโนโลยี เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้

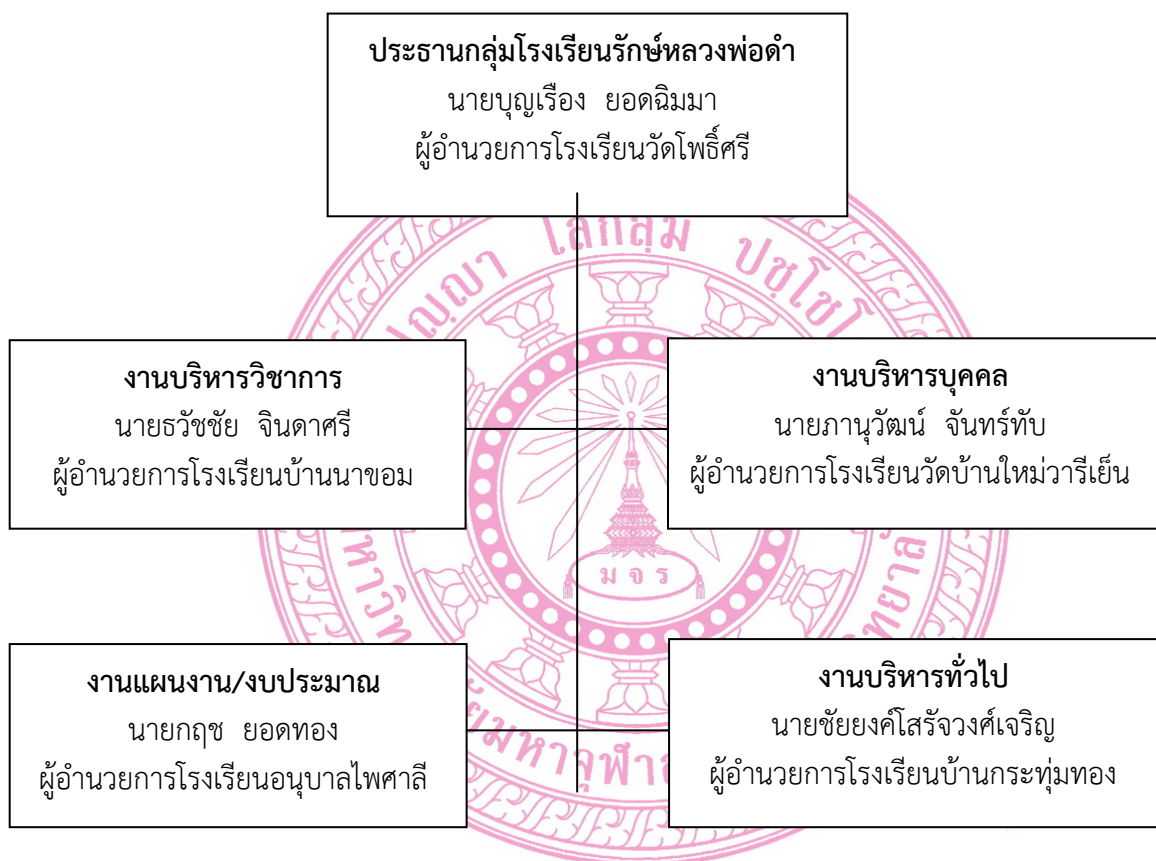
๒. ปลุกฝังคุณธรรม ความสำนึกในความเป็นชาติไทย และวิถีตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๓. ขยายโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม ทั่วถึง และเสมอภาค

๔. พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งระบบ

๕. พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษา เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

๒.๓.๗ โครงสร้างการบริหารงาน

ภาพที่ ๒.๑ แสดงโครงสร้างการบริหารงานของกลุ่มโรงเรียนรักษาลงพ่อดำ

๒.๓.๘ ข้อมูลพื้นฐานโรงเรียน

กลุ่มโรงเรียนรักษัฯหลวงพ่อดำ มีจำนวนบุคลากร ห้องเรียน และนักเรียนดังนี้

ที่	ชื่อโรงเรียน	แสดงปริมาณ (บุคลากร,ห้องเรียน,นักเรียน)									
		บุคลากร		อนุบาล		ป.๑ – ป.๖		ม.๑ – ม.๓		รวม	
		บริหาร	ครู	ห้อง	นร.	ห้อง	นร.	ห้อง	นร.	ห้อง	นร.
๑	อนุบาลไพศาลี	๒	๒๗	๒	๑๕๙	๖	๕๕๖	-	-	๘	๗๐๕
๒	บ้านใหม่วาริเยิน	๑	๗	๒	๒๐	๖	๗๐	-	-	๘	๙๐
๓	บ้านห้วยน้ำลาด	๑	๖	๒	๓๒	๖	๗๖	-	-	๘	๑๐๘
๔	บ้านเขารธรรมบท	๑	๑๒	๒	๑๙	๖	๘๑	๓	๓๕	๑๑	๑๓๕
๕	บ้านวังน้ำลัด	๑	๔	๒	๑๐	๖	๓๘	-	-	๘	๔๘
๖	บ้านร่องหอย	๑	๑๒	๒	๒๒	๖	๖๖	๓	๔๓	๑๑	๑๓๑
๗	บ้านตะกุดภิบาล	๑	๕	๒	๑๕	๖	๕๔	-	-	๘	๖๙
๘	บ้านเขาหินกลิ้ง	๑	๕	๒	๒๗	๖	๔๙	-	-	๘	๗๖
๙	วัดโพธิ์ศรี	๑	๙	๒	๓๖	๖	๑๒๖	-	-	๘	๑๖๒
๑๐	บ้านเขาดิน	๑	๑๓	๒	๒๖	๖	๖๖	๓	๔๒	๑๑	๑๓๔
๑๑	บ้านนาขอม	๑	๑๕	๒	๔๗	๖	๙๙	๓	๗๒	๑๑	๒๑๘
๑๒	บ้านเนินบ่อทอง	๑	๘	๒	๓๙	๖	๑๑๗	-	-	๘	๑๕๖
๑๓	บ้านเขาช้างฟู	๑	๓	๒	๑๙	๖	๔๐	-	-	๘	๕๙
๑๔	บ้านเขาใหญ่	๑	๔	๒	๑๕	๖	๔๓	-	-	๘	๕๘
๑๕	บ้านวังข่อย	๑	๑๑	๒	๔๙	๖	๑๘๒	-	-	๘	๒๓๑
๑๖	บ้านกระทุ่มทอง	๑	๑๔	๒	๔๖	๖	๘๘	๓	๖๕	๑๑	๑๙๙
๑๗	บ้านหนองสะแกยาว	๑	๓	๒	๒๗	๖	๕๕	-	-	๘	๘๒
๑๘	บ้านซับสมบุรณ์	๑	๘	๒	๓๔	๖	๙๔	-	-	๘	๑๒๘
๑๙	บ้านห้วยน้ำพุ	๑	๓	๒	๑๘	๖	๓๕	-	-	๘	๕๓
๒๐	บ้านโคกสามัคคี	๑	๔	๒	๓๐	๖	๕๑	-	-	๘	๘๑
รวม		๒๑	๑๗๓	๔๐	๖๙๐	๑๒๐	๑,๙๗๖	๑๒	๒๕๗	๑๓๕	๒,๙๒๓

ที่มา : โรงเรียนกลุ่มรักษัฯหลวงพ่อดำ (๒๕๕๖, หน้า. ๕)

ตารางที่ ๒.๑ แสดงปริมาณ (บุคลากร,ห้องเรียน,นักเรียน)

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ได้มีผู้ศึกษาวินิจฉัยไว้ ดังนี้

นิติรัฐ วรรณวิริยวัตร^{๘๖} ได้ศึกษาวินิจฉัยเรื่อง การบริหารงานแบบพุทธวิธีของโรงเรียนพระปริยัติธรรม อำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้สรุปว่า ผู้บริหารได้บริหารงานที่เน้นการนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารตน ตามหลักของสัปปุริสธรรม (ธรรมของคนดี) ทั้ง ๗ ประการ คือ อัมมัญญตา(รู้จักเหตุ) อัตถัญญตา(รู้จักผล) อัตตัญญตา(รู้จักตน) มัตตัญญตา(รู้จักประมาณ) กาลัญญตา(รู้จักกาล) ปรีสัณญตา(รู้จักชุมชน) และโปรปรีสัณญตา(รู้จักเลืกคบคน) การบริหารคน ตามหลักพลธรรม(ธรรมที่เป็นกำลังในการบริหารงาน) ทั้ง ๔ ประการ ปัญญาพล(ใช้ปัญญา) วิริยพล(ใช้ความเพียร) อนวัชชพล(ใช้ความสุจริต) สังคหพล(ใช้มนุษยสัมพันธ์) และการบริหารงาน ตามหลักอิทธิบาทธรรม(ธรรมที่นำทางสู่ความสำเร็จ) ทั้ง ๔ ประการ คือ ฉันทะ(มีความสนใจ) วิริยะ(มีความเพียรพยายาม) จิตตะ(ความเอาใจใส่) วิมังสา(หมั่นทบทวนการทำงาน) รวมถึงการบริหารงานตามหลักฆราวาสธรรม(ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน) ทั้ง ๔ ประการ คือ สัจจะ(มีความจริงใจ) ทมะ(มีความขมใจ) ขันติ(มีความอดทน) จาคะ(มีการเสียสละ)

วราสประสมสุข^{๘๗} ได้ศึกษาหลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา พบว่าหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการบริหารการศึกษามีจำนวน ๒๑ หลักธรรมแยกตาม หลัก การครองตนครองคนและครองงานได้ดังนี้

การครองตนมีหลักธรรมคือกัลยาณมิตตตาโยนิโสมนสิการธรรมคัมภีร์ครองโลก๒ธรรมอันทำให้งาม๒ธรรมมีอุปการะ๒กุศลมูล๓สันโดษ๓สุจริต๓อธิปไตย๓ฆราวาสธรรม๔ พรหมวิหารธรรม๔สังคหัตถุธรรม๔อิชฌานธรรม๔เบญจธรรมพล๕กัลยาณมิตตตา๗ สัปปุริสธรรม๗อริยทรัพย์๗ และทศพิธราชธรรม

การครองคนมีหลักธรรมคือกัลยาณมิตตตาโยนิโสมนสิการธรรมคัมภีร์ครองโลก๒ธรรมอันทำให้งาม๒กุศลมูล๓สุจริต๓อธิปไตย๓ฆราวาสธรรม๔พรหมวิหารธรรม๔สังคหัตถุธรรม๔กัลยาณมิตรธรรม๗สัปปุริสธรรม๗อปริหานิยธรรม๗อริยทรัพย์๗และทศพิธราชธรรม

การครองงานมีหลักพุทธธรรมได้แก่กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมอันทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก๒สุจริต๓อิทธิบาท๔พล๕ ฆราวาสธรรม๔สังคหัตถุธรรม๔สัปปุริสธรรม๗

อรณพโยนิจ^{๘๘} ได้ศึกษาวินิจฉัยเรื่อง การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติ ธรรมแผนกสามัญศึกษาอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่พบว่าผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ควรนำหลักธรรมไปใช้ในการ

^{๘๖}นิติรัฐ วรรณวิริยวัตร, การบริหารงานแบบพุทธวิธีของโรงเรียนพระปริยัติธรรม อำเภอเมืองเชียงใหม่, **วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๒.

^{๘๗}วราสประสมสุขและนิพนธ์กินาวด์, “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖)

^{๘๘}อรณพโยนิจ, “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาอำเภอเมืองเชียงใหม่ ”, **การค้นคว้าแบบอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙).

บริหารงานให้มากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะหลักพรหมวิหารธรรมผู้บริหารควรมีเมตตาคือให้อภัยด้วยดี ยิ้มแย้มแจ่มใสและมีความหวังดีปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาส่วนหลักสังคหวัตถุ ๔ ผู้บริหารควรมีปิยวาจาคือทักทายปราศรัยกับผู้ร่วมงานด้วยวาจาที่สุภาพและถูกกาลเทศะพร้อมทั้งยกย่องชมเชยเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาทำความดีสำหรับหลักอิทธิบาทธรรมนั้นผู้บริหารควรมีการวางแผนในการทำงานและมีศรัทธาต่อวิชาชีพอิสระของตัวเองโดยมุ่งมั่นที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จและ หลักสัปปริสธรรมนั้นผู้บริหารควรรู้จักและเข้าใจในธรรมเนียมปฏิบัติต่อกันในโรงเรียนและควรรู้จักศักยภาพของตนเองว่ามีแค่ไหนรวมทั้งความประพฤติดังทั้งทางกายวาจาใจให้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์

มณูญดวงหาค้าง^{๘๙} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาพฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี ” ผลจากการศึกษาพบว่าผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพุทธธรรมในหมวดธรรมทั้ง ๑๐ หมวดอยู่ในระดับการปฏิบัติปานกลางแต่เมื่อพิจารณาหมวดธรรมเป็นรายหมวดพบว่าหมวดธรรมที่ผู้บริหารโรงเรียนปฏิบัติในระดับการปฏิบัติมากอยู่ ๕ หมวดได้แก่ขรรยาวาสธรรม ๔ , ราชธรรม ๑๐, อปริหานิยธรรม ๗, คารวตา ๖ , และปฏิสันถาร ๒ และมีหมวดธรรมที่ผู้บริหารโรงเรียนปฏิบัติในระดับการปฏิบัติปานกลางอยู่ ๕ หมวด เช่นเดียวกันได้แก่พรหมวิหาร ๔, สังคหวัตถุ ๔, สัปปริสธรรม ๗ , กัลยาณมิตรธรรม ๗ , และสารณียธรรม ๖ หมวดธรรมที่ผู้บริหารโรงเรียนปฏิบัติมากกว่าหมวดธรรมอื่นๆคือปฏิสันถาร ๒ ส่วนหมวดธรรมที่ผู้บริหารโรงเรียนปฏิบัติต่ำกว่าหมวดธรรมอื่นๆได้แก่พรหมวิหาร ๔

สุรัตน์ มุ่งอิงกลาง^{๙๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาคุณธรรมตามแนวพุทธธรรม ในการครองตน ครองคน และครองงาน ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ตามทัศนะของครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒) เพื่อเปรียบเทียบคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และ ครองงาน ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ตามทัศนะของครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน และ ๓) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และครองงาน ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมาตามทัศนะของครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า ๑) คุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และครองงานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด

^{๘๙}มณูญดวงหาค้าง, “การศึกษาพฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี”วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต(บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ๒๕๓๑).

^{๙๐}สุรัตน์ มุ่งอิงกลาง, “การศึกษาคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ”, วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๔).

นครราชสีมา ตามทัศนะของ ครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมากด้านที่มีระดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ คุณธรรมในการครองตน รองลงมาคือคุณธรรมในการครองคนและคุณธรรมในการครองงาน ๒) การเปรียบเทียบคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และ ครองงาน ของผู้บริหารโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ตามทัศนะของครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานโดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ ๓) ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และครองงานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์เป็นรายคู่ของคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมทั้งสามด้าน พบว่า มีความสัมพันธ์ในเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทุกคู่

พระดณัฏฐ์ อนาวินโ (บุญสาร) ^{๙๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดนครสวรรค์ ได้สรุปว่า หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารสถานศึกษาประกอบด้วยหลักสัปปุริสธรรม๗ว่าด้วยการครองตนเป็นธรรมของสัปปุริสชนคือคนดีประกอบด้วยรู้หลักการรู้จุดหมายรู้ตนรู้ประมาณรู้กาลรู้ชุมชนและรู้บุคคลหลักสังคหวัตถุ๔ว่าด้วยการครองคนเป็นธรรมยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้สามัคคีประกอบด้วยทานคือการให้ปิยวาจาคือวาจาอันเป็นที่รักอภัยเจตนาคือการประพาสประโยชน์และสมานัตตาคือความมีตนเสมอหรือทำตนเสมอต้นเสมอปลายและหลักอิทธิบาท๔ว่าด้วยการครองงานเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายประกอบด้วยฉันทะคือความพอใจวิริยะคือความเพียรจิตตะคือความคิดมุ่งไปและวิมังสาคือความไตร่ตรองซึ่งผู้บริหารการศึกษาควรยึดหลักธรรมทั้ง๓นี้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารงานของสถานศึกษา

ทองย้อมสาครสูงเนิน ^{๙๒} ได้ศึกษาพฤติกรรมการบริหารด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคามเขต๑พบว่าพฤติกรรมการบริหารการศึกษาที่ครูและกรรมการสถานศึกษาต้องการมากที่สุดคือการแสดงพฤติกรรม๓ด้านที่ต้องการ คือด้านคุณธรรมจริยธรรมในการครองตนคือประพฤติตนดีปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงานและประชาชนทั่วไปปฏิบัติตนด้วยความยุติธรรมวางตนเป็นกลางไม่ลำเอียงมีความซื่อสัตย์สุจริตด้านคุณธรรมจริยธรรมในการครองคนคือให้คำยกย่องชมเชยแก่ผู้ร่วมงานเมื่อทำงานบรรลุผลสำเร็จมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซื่อสัตย์ยุติธรรมไม่เลือกปฏิบัติและยอมรับฟังความคิดเห็นของ

^{๙๑}พระดณัฏฐ์ อนาวินโ, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๙๒}ทองย้อมสาครสูงเนิน, “การศึกษาพฤติกรรมการบริหารด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคามเขต ๑”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๘).

ผู้ในด้านคุณธรรมจริยธรรมในการครองงานคือมอบหมายงานให้ตรงกับความสามารถ ความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการและพิจารณาความสำเร็จของงานโดยหลัก ยุติธรรม

บุญชู แสงสุข^{๙๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทรรศนะของบุคลากรทางการศึกษาตามคุณธรรม และจริยธรรม โดยศึกษาทรรศนะของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสระบุรีที่มีต่อการปฏิบัติจริง ตามคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ใน ๓ ด้าน คือ ด้านการครองตน ด้านการครองคน และด้านการครองงาน และได้ศึกษาเพื่อเปรียบเทียบ ทรรศนะระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา ครู และประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี ที่มีต่อการปฏิบัติจริง ตามคุณธรรมและจริยธรรมของ ผู้บริหารสถานศึกษาในด้านการครองตน การครองคน และการครองงานโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิง สำนวนจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้น พื้นฐาน ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี พบว่า ๑.ทรรศนะของบุคลากรทาง การศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรีที่มีต่อการปฏิบัติจริง ตามคุณธรรมและ จริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในด้านการครองตน การครองคนและการครองงาน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากทุกด้าน ๒.ผลการเปรียบเทียบทรรศนะของผู้บริหารสถานศึกษา ครู และประธาน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี ที่มีต่อการ ปฏิบัติจริง ตามคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๑ ทั้งในด้านการครองตน การครองคน และการครองงาน

ธนเศรษฐ์ จำปาม^{๙๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ศึกษากรณียาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดขอนแก่น ได้พบว่า โดยภาพรวมตามความคิดเห็น ของผู้บริหาร มีความคิดเห็นต่อระดับการปฏิบัติตนเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารอยู่ใน ระดับมาก ทั้ง ๔ ด้าน คือ คุณธรรมและจริยธรรมต่อวิชาชีพการบริหาร ตามความคิดเห็นของ ผู้บริหาร คุณธรรมและจริยธรรมต่อผู้ร่วมงาน คุณธรรมและจริยธรรมต่อสังคมและประเทศชาติ คุณธรรมและจริยธรรมต่อตนเอง และได้วิเคราะห์โครงสร้างทางการบริหาร พฤติกรรมทางการ บริหาร คุณธรรมและจริยธรรม จากโครงสร้างทางการบริหารพบว่า ขาดความชัดเจนใช้คนไม่ เหมาะสมกับงานที่มาของผู้บริหารขาดความชอบธรรม จากการศึกษาพฤติกรรมทางการบริหารพบว่า เป็นพฤติกรรมที่คำนึงถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน ใช้ระบบพรรคพวกในการบริหารงาน ขาดระบบการ สร้างแรงจูงใจ ขาดหลักเกณฑ์การประเมินผลการปฏิบัติงาน มีความต้องการให้ผู้บริหารมีความ ซื่อสัตย์สุจริตยึดหลักประชาธิปไตยในการทำงาน มีความจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่เล่นพรรค เล่นพวก เสียผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีวินัยต่อตนเอง ซื่อสัตย์ต่อครอบครัว ใน

^{๙๓}บุญชู แสงสุข, “ทรรศนะของบุคลากรทางการศึกษาตามคุณธรรมและจริยธรรม”, วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๔).

^{๙๔}ธนเศรษฐ์ จำปาม, “การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ศึกษากรณียาลัยการ สาธารณสุขสิรินธร จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๓).

ด้านแนวทางการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมทางการบริหารได้นั้น ผู้บริหารจะต้องมอบหมายงาน และกระจายอำนาจอย่างเต็มที่ พร้อมให้มีการจัดทำภาระงานของแต่ละคน ควรให้ผู้ร่วมงานในการตัดสินใจในประเด็นที่สำคัญ เพื่อหลีกเลี่ยงข้อกล่าวหาการใช้ระบบพรรคพวกในการบริหารงาน รวมทั้งให้มีการจัดทำคู่มือขั้นตอนการปฏิบัติงานและวิธีการปฏิบัติงาน เปิดโอกาสให้มีระบบการตรวจทางสังคม และที่สำคัญที่สุดผู้บริหารทุกตำแหน่งควรจะมาจากการเลือกตั้งเพราะเป็นวิธีทางในระบอบประชาธิปไตยและเป็นการเพิ่มความชอบธรรมในการบริหารงาน ซึ่งบุคลากรทุกฝ่ายยอมรับในกติกาและร่วมกันทำงานอย่างเต็มความรู้ความสามารถ

วิมุตติ หยกพรายพันธ์^{๔๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๕ พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน มีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติ พฤติกรรมคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๕ ด้านปัญญา ขยัน สุจริต และด้านมนุษยสัมพันธ์ อยู่ในระดับมาก แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พฤติกรรมคุณธรรมที่พบมากที่สุด คือ ด้านสุจริต รองลงมาคือ ด้านมนุษยสัมพันธ์ ขยัน และด้านปัญญา ตามลำดับ การเปรียบเทียบพฤติกรรมคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๕ ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยครูผู้สอนมีความเห็นต่อการปฏิบัติพฤติกรรมคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๕ แตกต่างจากผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน ทั้ง ๔ ด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ส่วนการศึกษาค้นคว้าความต้องการพัฒนาพฤติกรรมคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา ๕ พบว่า ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน มีความคิดเห็นต่อความต้องการพัฒนาพฤติกรรมคุณธรรม อยู่ในระดับมาก

นิธินันท์นาคนบุรี^{๔๖} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ทัศนะของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีต่อการบริหารงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติตามหลักธรรมาภิบาล” ผลการวิจัยพบว่า ๑.สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๐ – ๒๙ ปี มีพรรษาต่ำกว่า ๕ กำลังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ ๑ คณะสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่มีการศึกษานักธรรมเอกและไม่ได้ศึกษาบาลี ทัศนะของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีต่อการบริหารงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติตามหลักธรรมาภิบาลโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๑$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก ๓ ด้านคือด้านซันติ (ความอดทน) ($\bar{X} = ๓.๗๑$) ด้านจาคะ (ความเสียสละ) ($\bar{X} = ๓.๗๑$) และด้านทมะ (การฝึกตน) ($\bar{X} = ๓.๕๙$) และอยู่ในระดับปานกลางเพียงด้านเดียวคือด้านสังจจะ (ความซื่อสัตย์) ($\bar{X} = ๓.๔๔$) ๒.การเปรียบเทียบทัศนะของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

^{๔๕}วิมุตติ หยกพรายพันธ์, “พฤติกรรมคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๕”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๔).

^{๔๖}นิธินันท์นาคนบุรี, “ทัศนะของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีต่อการบริหารงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติตามหลักธรรมาภิบาล”, *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

ราชวิทยาลัยที่มีต่อการบริหารงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติตามหลักธรรมาภิบาลว่านิสิตที่มีอายุพระราชคณะที่ศึกษาการศึกษานักธรรมและการศึกษาบาลีโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้มีเพียงนิสิตที่กำลังศึกษาระดับชั้นปีที่ต่างกันเท่านั้นที่มีทัศนะต่อการบริหารงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติตามหลักธรรมาภิบาลว่าโดยภาพรวมไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้๓ .แนวทางการบริหารงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติตามหลักธรรมาภิบาลประกอบด้วยด้านสัจจะ (ความซื่อสัตย์) มีการปรับเปลี่ยนโยกย้ายเลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่งและให้สวัสดิการอย่างเหมาะสมปราศจากการทุจริตคอร์รัปชันและสร้างความพึงพอใจให้แก่ประชาชนด้านทมะ (การฝึกตน) จัดฝึกอบรมในด้านวิชาการกฎหมายยุทธวิธีตำรวจจริยธรรมและการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานให้แก่ข้าราชการตำรวจอย่างสม่ำเสมอด้านขันติ (ความอดทน) ข้าราชการตำรวจต้องมีความอดทนอดกลั้นขณะปฏิบัติหน้าที่ในทุกสถานการณ์และด้านจาคะ (ความเสียสละ) ข้าราชการตำรวจต้องมีความเสียสละเพื่อธำรงไว้ซึ่งสถาบันชาติศาสนาพระมหากษัตริย์และความผาสุกของประชาชน

สมหมายรัตตัญญูได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างในกรมชลประทานตามหลักธรรมาภิบาล” (ผลการวิจัยพบว่า๑) ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลด้านสัจจะ ได้แก่ความซื่อสัตย์ต่อกันความจริงใจพูดจริงทำจริงความเชื่อถือและการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้านทมะได้แก่การรู้จักข่มใจตนเองการยอมรับความคิดเห็นและให้ความสำคัญผู้อื่นความกระตือรือร้นในการหาความรู้เพิ่มเติมการรับฟังคำตำหนิและพร้อมที่จะแก้ไขและการหมั่นแสวงหาความรู้อยู่เป็นนิจด้านขันติได้แก่ความอดทนการตำหนิตติเตียนความขยันในการทำงานความตรงต่อเวลาการยอมรับการเปลี่ยนแปลงและการปฏิบัติงานอย่างภาคภูมิใจและเหมาะสมและด้านจาคะได้แก่การเสียสละมุ่งหมั่นทำหน้าที่ด้วยความขยันหมั่นเพียรรักการทำงานเป็นทีมการเสียสละเวลาพักผ่อนทำงานให้สำเร็จการช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานทำงานให้ทันเวลาและความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม๒) ข้าราชการและลูกจ้างประจำกรมชลประทานมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานโดยรวมอยู่ในระดับมากและรายด้านได้แก่ด้านสัจจะด้านทมะด้านขันติและด้านจาคะอยู่ในระดับมากทุกด้าน๓) ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลระหว่างข้าราชการและลูกจ้างประจำพบว่าข้าราชการและลูกจ้างประจำที่มีสถานภาพตำแหน่งเพศอายุระดับการศึกษารายได้ต่อเดือนรายจ่ายต่อเดือนสถานภาพสมรสจำนวนสมาชิกในครัวเรือนและรายได้รวมต่อครัวเรือนแตกต่างกันมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลไม่แตกต่างกัน^{๙๗}

สุพล เครือมะโนรมณ์^{๙๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของพนักงาน

^{๙๗} สมหมายรัตตัญญู , “ศึกษาความพึงพอใจการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างในกรมชลประทานตามหลักธรรมาภิบาล”, *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต* , (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย , ๒๕๕๒).

^{๙๘} สุพล เครือมะโนรมณ์, “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

ครูเทศบาลเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด เทศบาลนครเชียงใหม่ นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาได้นำหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา และมุทิตา ไปปฏิบัติงานในสถานศึกษาอยู่ในเกณฑ์ที่สูงขณะที่ อุเบกขานั้น ถูกไปปฏิบัติงานใน สถานศึกษาเป็นส่วนน้อย

สิทธิพร อ่อนคำ^{๙๙} ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่กับ พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ” ผลการวิจัยพบว่าคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่ ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัด สำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ ที่ได้นำมาศึกษา ปรากฏว่า คุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่ อยู่ในระดับปานกลาง พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัด ศรีสะเกษ ที่ได้นำมาศึกษา ปรากฏว่า พฤติกรรมของผู้นำทั้งสองมีอยู่ในระดับปานกลาง ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่แต่ละด้านกับพฤติกรรมผู้นำในแต่ละมิติ ของ ผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ ที่ได้นำมาศึกษา ปรากฏว่า คุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของผู้นำมีดังนี้สัมพันธ์และมีมิติงาน อย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ การเปรียบเทียบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมด้าน พรหมวิหารสี่กับพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษา และประสบการณ์ต่างกันปรากฏว่าผู้ที่ มีวุฒิการศึกษาต่างกันไม่มีคู่ใดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ ต่างกัน มีคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่ทุกด้าน กับพฤติกรรมผู้นำมีมิติงาน มีความแตกต่างกัน อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนคุณธรรมด้านกรณากับพฤติกรรมผู้นำมีมิติงาน สัมพันธ์ของ ผู้บริหาร ที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

พรหม วุฒิวิวัฒน์ชัย^{๑๐๐} ได้วิจัยเรื่อง “หลักพรหมวิหาร ๔ กับหลักการปฏิบัติหน้าที่ตาม อุดมคติตำรวจ: ศึกษาเฉพาะกรณี ข้าราชการตำรวจประจำสถานีตำรวจนครบาลดุสิต ” ผลการวิจัย พบว่า หลักพรหมวิหาร ๔ และหลักอุดมคติตำรวจทั้ง ๔ ประการ มีความสัมพันธ์คล้ายคลึงกัน สามารถใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ตำรวจได้ทั้ง ๒ หลักการ จากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามและ แบบสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า ข้าราชการตำรวจส่วนใหญ่ มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี แต่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่อง พรหมวิหาร ๔ ปานกลาง การปฏิบัติธรรม ผิดผวนจิตใจของตนอยู่ใน ระดับปานกลาง ความรู้ ความเข้าใจในอุดมคติตำรวจอยู่ในเกณฑ์ดี การนำหลักพรหมวิหาร ๔ ไปประยุกต์ใช้ในการ ปฏิบัติหน้าที่ที่อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจระดับหนึ่งซึ่งต้องมีการเพิ่มเติมในส่วนต่างๆ ต้องมีการอบรม ผูกพันจิตใจโดยวิทยากรที่มีความรู้ความเข้าใจและต้องมีการจัดโครงการ ปฏิบัติ ธรรมของข้าราชการตำรวจในทุกระดับชั้น ต้องเป็นผู้ดำเนินโครงการที่ต่อเนื่องตลอดเวลา

^{๙๙}สิทธิพร อ่อนคำ, “ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่กับพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ ”,วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๓๑).

^{๑๐๐}พรหม วุฒิวิวัฒน์ชัย, “หลักพรหมวิหาร ๔ กับหลักการปฏิบัติหน้าที่ตามอุดมคติตำรวจ : ศึกษา เฉพาะกรณีข้าราชการตำรวจประจำสถานีตำรวจนครบาลดุสิต ”,วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕).

การคัดเลือกผู้ที่ทำหน้าที่หัวหน้าสถานีดารวจ ต้องให้ได้ผู้มีความรู้ ความสามารถและคุณธรรม ในจิตใจอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน ในส่วนของประชาชนนั้นเองควรมีความ เข้าใจ เห็นใจในปัญหาการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจและที่สำคัญข้าราชการตำรวจต้องยึดมั่นคุณธรรม จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่โดยเคร่งครัด เพื่อให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลในการปฏิบัติหน้าที่

เนตรชนก โพธารามิก ได้วิจัยเรื่อง “วิธีการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ เพื่อพัฒนาสังคม” การวิจัยพบว่า^{๑๐๑} พรหมวิหารธรรม คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอัมป มัญญา คือธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำเนินชีวิตเป็นคุณธรรมที่ เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้สมบูรณ์ และสร้างสรรค์ดีสู่สังคม ทำให้มนุษย์รู้จักการพัฒนาตนเองให้ สัมมาทิฐิ

พระมหาสมชาย สิริจินโท^{๑๐๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางของ พระเทพวรคุณ สุमानุเมโธ พบว่าความหมายของพรหมวิหาร ๔ ว่าเป็น การ เจริญ จิตภาวนาโดยธรรม ที่พึงแผ่ออกไปในสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยมีสติอย่างสม่ำเสมอไม่มีประมาณ ไม่ จำกัดขอบเขต โดยมากเรียกว่า พรหมวิหาร ๔ แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หรือ คุณธรรมประจำใจของท่านผู้มีจิตใจกว้างขวางยิ่งใหญ่แยกออกได้ ๔ ประการ คือ เมตตา คือ ความรัก ปราณาดี มีเมตตาริจิตอยากให้สรรพสัตว์มีความสุขถ้วนทั่ว คือ อยากช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุด พ้นจากภาวะแห่งทุกข์ มุทิตา คือ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสติแช่มชื่นเบิกบานอุเบกขา คือ มีใจ เป็นกลางวางเฉยในอิฏฐารมณ์ และอนิฏฐารมณ์ แล้วปราศจากอคติ คือมีความรักมีเกลียด

พระเมธีธรรมาลังการ (ประยุทธ์ ภูริทตฺโต)^{๑๐๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้หลักธรรมพรหม วิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑พบว่า สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเก็บรวบรวม ข้อมูลได้ทั้งสิ้น ๒๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๐.๕๒ เป็นเพศชาย จำนวน ๑๐๘ คน คิดเป็นร้อย ละ ๔๓.๕๕ เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๔๕ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญา ตรี จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๖๑ วุฒิการศึกษาปริญญาตรี จำนวน ๒๒๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๒.๓๔ วุฒิการศึกษาปริญญาโท จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๖๕ และวุฒิการศึกษาปริญญา เอก จำนวน ๑ คนคิดเป็นร้อยละ ๐.๔๐ มีประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า ๑๐ ปี จำนวน ๑๕ คนคิด เป็นร้อยละ ๖.๐๕และประสบการณ์การทำงานตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไปจำนวน ๒๓๓ คน คิดเป็นร้อย ละ ๙๓.๙๕เป็นโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน ๑๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๒๓ และโรงเรียน

^{๑๐๑}เนตรชนก โพธารามิก, “วิธีการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ เพื่อการพัฒนาสังคม”, วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๑๐๒}พระมหาสมชาย สิริจินโท, “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพตามคุณภาพแนวทางของ พระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^{๑๐๓}พระเมธีธรรมาลังการ(ประยุทธ์ ภูริทตฺโต), “การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของ ผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑”, พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ประณศึกษาที่ขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน ๑๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๗๗ความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑ ใน ๔ ด้าน คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้านผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑ จำแนกตามประเภทของโรงเรียน พบว่า ในภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕

นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย^{๑๐๔} ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธ ผลการวิจัยพบว่า บทบาทผู้นำที่ดีตามแนวคิดทฤษฎีตะวันตก ประกอบด้วย บทบาทพื้นฐานสำคัญ ๔ ประการ คือ (๑) การกำหนดทิศทางขององค์กรให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ที่ได้วางไว้ (๒) การจัดการระบบการทำงาน (Alignment)(๓) การมอบอำนาจ (Empowerment) เป็นการมอบหมายอำนาจ ความรับผิดชอบให้แก่บุคคลที่เหมาะสมเพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (๔) แบบอย่างการเป็นผู้นำ (Modeling) สำหรับภาวะผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรม ผู้นำที่ดีจะต้องยึดหลัก “ธรรม” เช่น พรหมวิหาร ๔ ธรรมาธิปไตยพละ ๔ และสัปปุริสธรรม ๗ เป็นต้น เป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้ และนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไป

วิศวานถ ข่านาญเนาว์^{๑๐๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมของหัวหน้าสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ๑. พฤติกรรมของหัวหน้าสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ รวมทุกด้านอยู่ในระดับมากและเป็นรายด้านก็อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาตามสถานภาพตำแหน่ง พบว่า พฤติกรรมของหัวหน้าสถานศึกษาตามความคิดเห็นของหัวหน้าสถานศึกษา ผู้ช่วยหัวหน้าสถานศึกษา และครูผู้สอน รวมทุกด้านต่างก็เห็นว่าอยู่ในระดับมากและเป็นรายด้านก็อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อและรายด้านจะพบว่า มีพฤติกรรมบางอย่างที่หัวหน้าสถานศึกษา ผู้ช่วยหัวหน้าสถานศึกษาและครูผู้สอนมีระดับความคิดเห็นต่ำกว่าข้ออื่น ๆ ดังนี้ด้านการครองตน ได้แก่ พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาศาสนา ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับอธิบายมุขด้านการครองคน ได้แก่ พฤติกรรมเกี่ยวกับการให้สิ่งของแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาในบางโอกาส และพฤติกรรมเกี่ยวกับการเป็นผู้มีน้ำใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้านการครองงาน ได้แก่ พฤติกรรมเกี่ยวกับเทคนิคในการสร้างทีมงานที่มีคุณภาพ การติดตาม กำกับงานที่มอบหมายให้ผู้อื่นปฏิบัติและ

^{๑๐๔} นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย , “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, *วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต* , (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๐).

^{๑๐๕} วิศวานถ ข่านาญเนาว์, “การศึกษาพฤติกรรมของหัวหน้าสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์”, *ปริญญาตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๙).

พฤติกรรมการใช้แผนเป็นเครื่องมือในการบริหาร๒.ผลการเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมของหัวหน้าสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ ตามความคิดเห็นของหัวหน้าสถานศึกษา ผู้ช่วยหัวหน้าสถานศึกษาและครูผู้สอน รวมทุกด้านและในแต่ละด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยหัวหน้าสถานศึกษามีระดับความคิดเห็นสูงกว่าครูผู้สอน และผู้ช่วยหัวหน้าสถานศึกษามีระดับความคิดเห็นสูงกว่าครูผู้สอน

ภาวิณี ชินคา^{๑๐๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารโรงเรียน พบว่า ควรมีคุณลักษณะทางด้านส่วนตัวคือ ควรมีความยุติธรรม มีความซื่อสัตย์ มีอารมณ์มั่นคง มีความรอบรู้ มีความเป็นกันเอง มีอารมณ์ขัน เปิดเผย เข้าใจง่าย มีความเยือกเย็นและรู้จักเห็นใจผู้อื่น และคุณลักษณะด้านวิชาชีพ เช่น มีความสามารถติดต่อกับผู้อื่นได้ดี มีความรู้ในการบริหารดี รู้จักการมอบหมายงานสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีความสามารถในการตัดสินใจที่ดี มีความสามารถต่อการรับฟัง ความคิดเห็นของผู้อื่นได้ดี มีการวางแผนงานและการจัดหน่วยงานที่ดี ให้ความสำคัญต่อผู้ร่วมงาน รู้จักใช้อำนาจอย่างเหมาะสม

บัท (Butt,Marty)^{๑๐๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมของผู้บริหารซึ่งประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงานตามวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารได้ใช้พฤติกรรมต่อไปนี้ในการสร้างวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม การเผยแพร่วิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม และการปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม คือ การให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในการทำงาน การให้อำนาจ ความกล้าเสี่ยง การสื่อสารอย่างชัดเจน การสร้างความไว้วางใจ ความโอ้อ้อมอารีในการทำงาน ความซื่อสัตย์สุจริต การสนับสนุนนักเรียน การทุ่มเทกับการทำงาน การเอาใจใส่ตรวจสอบวิสัยทัศน์อยู่ตลอดเวลา การจัดหาทรัพยากร การพัฒนาวิชาชีพสำหรับตนเองและสมาชิกในองค์กร

ปาร์ติน (Partin)^{๑๐๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมของครูใหญ่โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า (๑) พฤติกรรมการบริหารที่ช่วยให้ครูใหญ่ประสบความสำเร็จเรียงลำดับความสำคัญดังนี้ เป็นผู้นำ ในการริเริ่ม สนับสนุนครูและนักเรียนให้เจริญก้าวหน้าให้สมาชิกในหน่วยงานได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจเพื่อจัดกิจกรรม (๒) พฤติกรรมการบริหารที่ไม่ช่วยให้ประสบความสำเร็จ ได้แก่ การขาดเหตุผล ขาดความรอบคอบในการปฏิบัติงาน การขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และการขาดการติดต่อ (๓) ความคิดเห็นในการปรับปรุงการบริหารของผู้บริหารเรียงลำดับความสำคัญได้ดังนี้ ผู้บริหารควรมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีการตัดสินใจที่รวดเร็ว ถูกต้อง

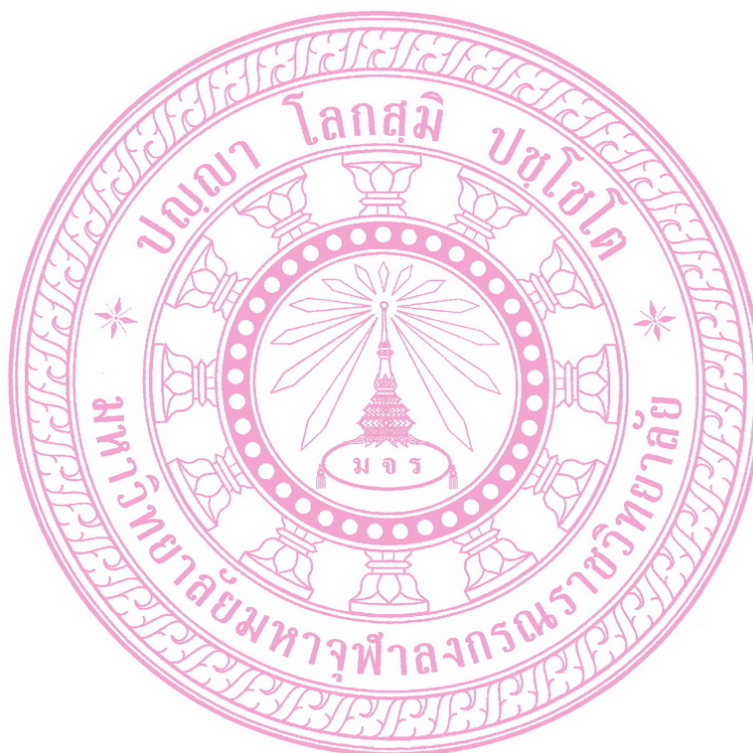
^{๑๐๖} ภาวิณี ชินคา ,“รูปแบบการบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต ๑”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๔๘).

^{๑๐๗} Butt, Marty.(1993, September). What do superintendents do to turn vision into action abiography of pragmatic visionaries.Dissertation Abstracts International.

^{๑๐๘} Partin, J.L. (1969). The administrative behavior of the junior school principals.Dissertation Abstracts International. 30 (4): 1373-A.

มีการปรับปรุงตนเองให้มีความรู้ ความชำนาญในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ เปิดโอกาสให้บุคลากรในหน่วยงานได้ติดต่อกับฝ่ายบริหารให้มากขึ้น

จากการศึกษาทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอสรุปได้ว่าการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นด้านการครองตน การครองคน และการครองงาน ที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนแต่เป็นคุณธรรมสำคัญที่ผู้บริหาร และครู ในสถานศึกษา ควรน้อมนำมายึดถือปฏิบัติ เนื่องด้วย ความมีคุณธรรมและจริยธรรมในการบริหารงานจะช่วยให้เกิดความเป็นธรรมในองค์กร สร้างความ น่าเชื่อถือไว้วางใจและศรัทธา และสร้างความสำเร็จในผลงานก็จะเกิดขึ้น

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาเพื่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ผู้วิจัยได้ออกแบบแนวทางการศึกษาจากการศึกษาในภาคทฤษฎีเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้ได้แนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาภาคสนามโดยการสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ดังนั้น จึงได้กำหนดกรอบ แนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยปรากฏดังแผนภาพที่ ๒.๑

ตัวแปรต้น
(Independent Variables)

(ข้อมูลส่วนบุคคล)

๑. เพศ
๒. อายุ
๓. วุฒิการศึกษา
๔. ประสบการณ์ทำงาน
๕. ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน

การสัมภาษณ์เชิงลึก
(In depth Interviews)

ผู้อำนวยการ

จำนวน ๓ ท่าน ได้แก่

๑. นายประพนธ์ แก่นยิ่ง
๒. นายบุญเรือง ยอดดิมมา
๓. นายธวัชชัย จินดาศรี

ครูผู้สอน

จำนวน ๔ ท่าน ได้แก่

๔. นางทิพวรรณ กลมขุนทด
๕. นางพรใจ นุ่มมาก
๖. นางอุษณีย์ ถาวรชาติ
๗. นายชำนาญ ขาวพราย

ตัวแปรตาม
(Dependent Variables)

ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ในการประยุกต์ใช้หลักสูตรธรรมในสถานศึกษา และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสูตรธรรมในสถานศึกษาตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน

หลักสูตรธรรมที่สอดคล้อง

หลักการครองตน

(พระวาสารธรรม ๔ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ)

หลักการครองคน

(พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา)

หลักการครองงาน

(อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา)

และปัจจัยเพื่อการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสูตรธรรมในสถานศึกษา

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาโดยใช้วิธีวิจัยแบบผสม ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัย ดังนี้

๓.๑. รูปแบบการวิจัย

๓.๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑. รูปแบบการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัย เชิงผสม(Mixed Methods Research)ซึ่งเป็นการใช้รูปแบบการวิจัย เชิงปริมาณ(Quantitative Research)และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)เพื่อให้การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ มีสาระครอบคลุมครบถ้วน เหมาะสมสำหรับนำไปพัฒนาต่อไป

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา (กลุ่มโรงเรียนรักษาล่วงพ่อคำ)ในเขตอำเภอไพศาลีจังหวัดนครสวรรค์ปีการศึกษา ๒๕๕๖ จำนวน ๒๐ โรงเรียน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๒๑ คน และครูผู้สอนจำนวน ๑๗๓ คน รวมทั้งหมด ๑๙๔ คน

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา(กลุ่มโรงเรียนรักษาล่วงพ่อคำ)อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ปีการศึกษา ๒๕๕๖ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มมาจากประชากร โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากการเปิดตารางเครซีและมอร์แกน (R.V.Krejcie.&D.W.Magan)^๑ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๘๖ คน ดังนี้

^๑รองศาสตราจารย์ธานีศิลป์จารุ , การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย spss, พิมพ์ครั้งที่ ๙,(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปิสซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙.

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนประชากรได้แก่ผู้บริหาร และครูผู้สอน

ข้อมูลโรงเรียน	ผู้บริหาร	ครูผู้สอน	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
๑. โรงเรียนอนุบาลไพศาลี (โคกเคี้ยวประชาสรรค์)	๒	๒๗	๒๙	๒๗
๒. โรงเรียนบ้านใหม่วาริเยน	๑	๗	๘	๘
๓. โรงเรียนบ้านห้วยน้ำลาด (สหราษฎร์รังสฤษดิ์)	๑	๖	๗	๗
๔. โรงเรียนบ้านเขาธรรมบท	๑	๑๒	๑๓	๑๒
๕. โรงเรียนบ้านวังน้ำลัด	๑	๔	๕	๕
๖. โรงเรียนบ้านร่องหอย	๑	๑๒	๑๓	๑๒
๗. โรงเรียนบ้านตะกุดภิบาล	๑	๕	๖	๖
๘. โรงเรียนบ้านเขาหินกลิ้ง	๑	๕	๖	๖
๙. โรงเรียนวัดโพธิ์ศรี	๑	๙	๑๐	๑๐
๑๐. โรงเรียนบ้านเขาดิน	๑	๑๓	๑๔	๑๓
๑๑. โรงเรียนบ้านนาขอม	๑	๑๕	๑๖	๑๕
๑๒. โรงเรียนบ้านเนินบ่อทอง	๑	๘	๙	๙
๑๓. โรงเรียนบ้านเขาช้างฟูบ (เสนาขันธอนุสรณ์)	๑	๓	๔	๔
๑๔. โรงเรียนบ้านเขาใหญ่	๑	๔	๕	๕
๑๕. โรงเรียนบ้านวังข่อย	๑	๑๑	๑๒	๑๑
๑๖. โรงเรียนบ้านกระทุ่มทอง	๑	๑๔	๑๕	๑๔
๑๗. โรงเรียนบ้านหนองสะแกยาว	๑	๓	๔	๔
๑๘. โรงเรียนบ้านซับสมบุรณ์	๑	๘	๙	๙
๑๙. โรงเรียนบ้านห้วยน้ำพุประชาพัฒนา	๑	๓	๔	๔
๒๐. โรงเรียนบ้านโคกสามัคคี	๑	๔	๕	๕
รวม	๒๑	๑๗๓	๑๙๔	๑๘๖

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire)และแบบสัมภาษณ์ (InterviewForm) ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๓.๓.๑ แบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้เป็นการศึกษา แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ชนิด ๕ ตัวเลือกและแบบสอบถามปลายเปิดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น แบ่งประเด็นคำถามเป็น ๔ ด้าน

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้บริหารและครูผู้สอน ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน ซึ่งเป็นแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการของสถานศึกษาและแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ลักษณะแบบสอบถามเป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) มี ๕ ระดับ แต่ละระดับมีความหมายดังนี้

๕ หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

๔ หมายถึง เห็นด้วยมาก

๓ หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

๒ หมายถึง เห็นด้วยน้อย

๑ หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ ปัญหาแนวทางและ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาอำเภอไพศาลีจังหวัดนครสวรรค์

๓.๓.๒ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์เป็น การแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ ในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา

๓.๓.๓ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษาหลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา หลักการ ทฤษฎีการบริหารของสถานศึกษาจากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้
๒. กำหนดกรอบ แนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย
๓. กำหนดวัตถุประสงค์ ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือ

๕. เสนอร่างเครื่องมือการวิจัยกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์เครื่องมือฉบับสมบูรณ์

๓.๓.๔ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือผู้วิจัยจะได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้หาความเที่ยงตรง (validity) โดยนำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จเสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

- ๑) พระประจวบ คมภีร์ธมโมอาจารย์ประจำอาจารย์พิเศษ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- ๒) ดร.อดิศักดิ์ กอวัฒนาอาจารย์ประจำสาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- ๓) ผศ.ดร. สุพรต บุญอ่อนผู้อำนวยการ หน่วยวิทยบริการอุทัยธานี
- ๔) นายอธิภัทร ธนาชยานนท์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองปลาไหลอำเภอบางบาล จังหวัดนครสวรรค์
- ๕) นางสาวอุทัยวรรณ วงศ์เหรียญไทย ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านพนมทองพนมรอก อำเภอบางบาล จังหวัดนครสวรรค์

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถามรูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เมื่อมีบางข้อที่ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องต่ำกว่า ๐.๕ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไข ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ จนได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของแต่ละข้อ (Index of Item Objective Congruence: IOC) หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขจากการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .๙๘๔

นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้แล้ว เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

- ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้
๑. ผู้วิจัยขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามและขออนุญาตในการเข้าสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
 ๒. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามพร้อมหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลส่งให้กลุ่มตัวอย่างเพื่ออำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลต่อไป
 ๓. ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ทั้งการแจกแบบสอบถามระหว่างวันที่ ๒๕- ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๗

๓.๕ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

- หลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติไว้ดังนี้
๑. มีความรู้ความสามารถด้านการบริหารการศึกษาและด้านการสอน เป็นอย่างดี
 ๒. เป็นผู้บริหาร หรือครูผู้สอน ที่มีวิทยฐานะชำนาญการ ขึ้นไป

^๒Cronbach, Lee J, *Essentials of psychological testing*, 4th ed., (New York : Harper & Row, 1971), p, 123.

๓. เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารการศึกษาหรือปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับสอน อันเป็นไปตามหลักพุทธศาสนาอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๕ ปี

๔.เป็นผู้มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ทางด้านการบริหารการศึกษา และด้านการสอนอันเป็นไปตามหลักพุทธศาสนา

จากหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ทรงคุณวุฒินั้นจะต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดข้อใดข้อหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งข้อ

ผู้ทรงคุณวุฒิที่คัดเลือกไว้ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา ผู้อำนวยการสถานศึกษาจำนวน ๓ คน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการสอน ครูผู้สอน จำนวน ๔ คน ดังรายชื่อต่อไปนี้

- ๑) นายประทวน แก่นย้ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาดิน
- ๒) นายธวัชชัย จินดาศรี ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาขอม
- ๓) นายบุญเรือง ยอดนิมมา ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านวัดโพธิ์ศรี
- ๔) นางทิพวรรณ กลมขุนทด ครู คศ.๓ โรงเรียนวัดโพธิ์ศรี
- ๕) นางพรใจ นุ่มมาก ครู คศ.๓ โรงเรียนบ้านร่องหอย
- ๖)นางอุษณี ถาวรชาติ ครู คศ.๓ โรงเรียนบ้านเขาหินกลิ้ง
- ๗) นายชำนาญ ขาวพราย ครู คศ.๒ โรงเรียนบ้านเขาดิน

รวมทั้งสิ้น ๗ คนซึ่งผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์ด้วยตนเอง รายละเอียดของข้อมูลการสัมภาษณ์รวมทั้งภาพถ่ายได้นำเสนอในภาคผนวกของงานวิจัยนี้

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖.๑ การวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดทำข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

๑. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถาม
๒. ตรวจสอบและให้คะแนนแบบสอบถามเป็นรายข้อ โดยกำหนดน้ำหนักคะแนน คือ
 - เห็นด้วยมากที่สุด ให้ค่าเท่ากับ ๕
 - เห็นด้วยมาก ให้ค่าเท่ากับ ๔
 - เห็นด้วยปานกลาง ให้ค่าเท่ากับ ๓
 - เห็นด้วยน้อย ให้ค่าเท่ากับ ๒
 - เห็นด้วยน้อยที่สุด ให้ค่าเท่ากับ ๑
๓. นำคะแนนที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป (SPSS) เพื่อหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
๔. นำผลการวิเคราะห์ที่ได้เปรียบเทียบกับเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยดังนี้
 - ค่าเฉลี่ย เกณฑ์การแปลความ
 - ๔.๕๐-๕.๐๐ มากที่สุด
 - ๓.๕๐-๔.๔๙ มาก

๒.๕๐-๓.๔๙ ปานกลาง

๑.๕๐-๒.๔๙ น้อย

๑.๐๐-๑.๔๙

น้อยที่สุด

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

๕.๑ วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ

๕.๒ วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

๕.๓ ทดสอบสมมติฐาน การเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอนเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา โดยใช้สถิติตามลักษณะของตัวแปร คือ การทดสอบที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองตัว และการทดสอบเอฟโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test/One way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามตัวขึ้นไป และเมื่อพบว่ามีความแตกต่าง จึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

๕.๔ วิเคราะห์และสรุปผลแบบสอบถามปลายเปิดความคิดเห็นของผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาและข้อเสนอแนะอื่นๆ

๓.๖.๒ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑. สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ

- ตรวจสอบความสอดคล้องของแบบสอบถาม ใช้สูตรดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ	IOC	คือ	ค่าความสอดคล้องของเนื้อหาตรงกับขอบข่ายของเนื้อหา
	$\sum R$	คือ	ผลรวมความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ
	N	คือ	จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ

โดยที่

R = +๑ เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่าแน่ใจว่าเนื้อหาตรงกับขอบข่ายของเนื้อหาที่มีความเหมาะสม

R = ๐ เมื่อผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่าไม่แน่ใจว่าเนื้อหาตรงกับขอบข่ายของเนื้อหาที่มีความเหมาะสม

R = -๑ เมื่อผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่าแน่ใจว่าเนื้อหาตรงกับขอบข่ายของเนื้อหาไม่มีความเหมาะสม

- ตรวจสอบความเชื่อมั่นด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach alpha coefficient) ใช้สูตรดังนี้

$$\alpha = \left[\frac{K}{K-1} \right] \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right]$$

เมื่อ α = ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม
 k = จำนวนข้อของแบบสอบถาม
 S_i^2 = ผลรวมค่าความแปรปรวนของแบบสอบถามแต่ละข้อ
 S_t^2 = ความแปรปรวนของคะแนนแบบสอบถามทั้งฉบับ

๒. สถิติพรรณนา ใช้สูตรดังนี้

$$P = \frac{f}{N} \times 100$$

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

$$S.D. = \sqrt{\frac{N \sum X^2 - (\sum X)^2}{N(N-1)}}$$

เมื่อ P คือ ร้อยละ
 $\bar{X}$ คือ ค่าเฉลี่ย
 $S.D.$ คือ ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
 N คือ ประชากรทั้งหมด

๓) สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ใช้สูตรดังนี้

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1} + \frac{S_2^2}{n_2}}}$$

เมื่อ $\bar{X}_1, \bar{X}_2$ คือ ค่าเฉลี่ยของกลุ่มประชากรที่ ๑ และ ๒
 S_1^2, S_2^2 คือ ความแปรปรวนของกลุ่มประชากรที่ ๑ และ ๒
 n_1, n_2 คือ จำนวนประชากรที่ ๑ และ ๒

$$F = \frac{MS_B}{MS_W}$$

เมื่อ F คือ ค่าสถิติในการแจกแจงแบบเอฟ (F-Distribution)
 MS_B คือ ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม
 MS_W คือ ค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์” ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้ จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๘๖ คน มาวิเคราะห์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอ ดังต่อไปนี้

๔.๑ หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา

๔.๒ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๓ ระดับความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

๔.๔ เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๔.๕ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน

๔.๖ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา

๑) หลักฆราวาสธรรม ๔ ว่าด้วยการครองตน

หลักการครองตน หมายถึง หลักฆราวาสธรรม ๔ ว่าด้วยการครองตน ประกอบด้วย สัจจะ คือ ความสัตย์ ความซื่อ มีความจริง ทมะ คือ การฝึกฝนตนเองและข่มใจตนเองทางด้านต่างๆ ขันติ คือ ความอดทน จาคะ คือความเสียสละ

๑. **สัจจะ** ความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน เป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจและไมตรีจิตสนิทต่อกันขาดสัจจะเมื่อใดย่อมเป็นเหตุให้เกิดความหวาดระแวงแคลงใจกันเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความริ้วฉาน ซึ่งยากนักที่จะประสานให้คืนดีได้ดังเดิม

๒. **ทมะ** การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืนประสานเข้าหากันได้ ไม่เป็นคนถือด้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตน คนที่ขาดธรรมข้อนี้ ย่อมปล่อยให้ข้อแตกต่างปลีกย่อยทางอุปนิสัยและการอบรม กลายเป็นเหตุแตกแยกสามัคคีใหญ่โต และถ้าไม่สามารถปรับตนเข้าหากันได้ ก็เป็นอันต้องทำลายชีวิตคู่ครองแยกทางขาดจากกัน

๓. **ขันติ** ความอดทน อดกลั้น ต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลาย ชีวิตของผู้ที่อยู่ร่วมกัน นอกจากมีข้อแตกต่างขัดแย้งทางอุปนิสัย การอบรม และความต้องการบางอย่าง ซึ่งจะต้องหาทางปรับปรุงเข้าหากันแล้วบางรายอาจจะมีเหตุล่วงเกินรุนแรง แสดงออกจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่ง

อาจจะเป็นถ้อยคำหรือกิริยาอาการ จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เมื่อเกิดเหตุเช่นนี้ อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องรู้จักอดกลั้นระงับใจ ไม่ก่อเหตุให้เรื่องลุกลามกว้างขยายต่อไปความร้ายจึงจะระงับลงไป นอกจากนี้ ยังจะต้องมีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำ และเรื่องหนักใจต่างๆ ในการประกอบกิจการงานอาชีพ เป็นต้น โดยเฉพาะเมื่อเกิดภัยพิบัติ ความตกต่ำคับขัน ไม่ดีโดยตีพ่าย แต่มีสติอดกลั้นคิดอุบายใช้ปัญญาหาทางแก้ไขเหตุการณ์ให้ลุล่วงไปด้วยดี ชีวิตของคู่ครองที่ขาดความอดทน ย่อมไม่อาจประคับประคองพากันให้รอดพ้นเหตุร้ายต่างๆ อันเป็นประดุจมรสุมแห่งชีวิตไปได้

๔. จาคะ ความเสียสละ ความเผื่อแผ่ แบ่งปันตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกันชีวิตบุคคลที่มีความสุข จะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ด้วย มิใช่คอยจ้องแต่จะเป็นผู้รับเอาฝ่ายเดียว การให้ในที่นี้ มิใช่หมายถึงแต่เพียงการเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งของอันเป็นเรื่องที่มองเห็นและเข้าใจได้ง่ายๆ เท่านั้น แต่ยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่กัน การแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ตลอดจนการเสียสละความพอใจและ

ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ไตสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนจะถือได้ว่าเป็นผู้บริหาร และครูผู้สอนที่มีความสมบูรณ์ในหลักฆราวาสธรรม ๔

๒) หลักพรหมวิหาร ๔ ว่าด้วยการครองคน

หลักการครองคน หมายถึง หลักพรหมวิหาร ๔ ด้วยการครอง คน เป็นคุณธรรมสำหรับผู้ใหญ่ นักปกครองหรือผู้บริหาร ประกอบด้วย เมตตา คือ ความรัก ปราบปรามดีอยากให้เขามีความสุข กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา คือ ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง

เมตตา คือ ความรักใคร่ความคิดที่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข ประกอบด้วย มีการเสียสละอย่างปราศจากการเห็นแก่ตัว เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณดี มีความจริงใจ มีความรอบรู้ในวิชาการ มีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน เป็นผู้นำที่ดี รับผิดชอบต่อหน้าที่อุทิศตนและเวลาในสถานศึกษาอย่างเต็มที่ เป็นผู้มึนุษย์สัมพันธ์ที่ดี เคารพในสิทธิ์และศักดิ์ศรี

กรุณา คือ ความสงสาร ปราบปรามให้ผู้อื่นปราศจากทุกข์ ประกอบด้วย มีประสบการณ์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการที่เคียดถูก ปกครองบังคับบัญชาจากหัวหน้าแบบต่างๆ เพื่อที่ได้ทัศนคติในการปกครองบังคับบัญชาผู้อื่น มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น เปิดโอกาสให้บุคคลจำนวนมาก หรือบุคคลหลายๆคน เข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำโดยไม่ทำงานตามลำพัง ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นผู้ทำหน้าที่ประสานผลประโยชน์ บริการแก่ผู้อื่นทุกคนในการที่จะช่วยให้เขาดำเนินงานต่างๆในการให้การศึกษาได้ผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุดเป็นผู้เสียสละทุกอย่างเพื่อการศึกษาแก่ประชาชนและเพื่อให้สังคมดีขึ้น เป็นผู้มีความสามารถส่งเสริมและสนับสนุนในการทำงานเป็นทีม เป็นผู้ศึกษาหาความรู้ ความสามารถ และมีความเข้าใจหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนการสอน การแนะแนว การวัดผล และประเมินผล ตลอดจนสามารถจัดระบบการนิเทศศึกษายาภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มุทิตา คือ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้รับ ประกอบด้วย มีความกระตือรือร้น เป็นมิตรและมองโลกในแง่ดี ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงานและผู้อื่น ต้องรู้จักยกย่องชมเชยผู้ร่วมงานที่ทำความดีตามความเหมาะสม เผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงานทุกคน ชื่นชมผลงาน

การปฏิบัติงานของบุคคลอื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นกำลังใจให้ผู้ร่วมงานหรือบุคคลอื่นประสบความสำเร็จในงานที่ได้รับมอบหมาย

อุเบกขา คือ ความวางเฉย ไม่ดีใจเสียใจเมื่อผู้อื่นถึงภัยพิบัติ ประกอบด้วย มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบทันคน มีความสามารถรอบด้าน มีความเชื่อมั่นในตัวเองไม่โลเล มีกำลังกาย และพลังประสาทมั่นคง มีความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ มีความยุติธรรม มีเหตุผลและวางตัวเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ ซื่อสัตย์ต่อตนเอง หน่วยงาน และผู้อื่น เฉลียวฉลาด แต่ไม่โอวดฉลาด กล่าวหาผู้อื่นทั้งกายและใจ กล่าวเชยกับเหตุการณ์ร้อนหรือหนาว สามารถควบคุมจิตใจตนเองได้ กล่าวตัดสินในเมื่อซึ่งใจว่าถูกต้องและยืนหยัดอย่างไม่สะทกสะท้าน มีความคิดริเริ่ม ทำให้งานต่างๆ ก้าวหน้าอยู่เสมอ เป็นผู้ที่สำรวจตนเองและพัฒนาหน้าที่ของตนเองได้ดียิ่งอยู่เสมอ คิด และวางแผนการงานไว้อย่างล่วงหน้า มีความยุติธรรม เมื่อผู้น้อยเกิดความรู้สึกว่า ไม่ได้รับความยุติธรรม เมื่อนั้นขวัญของเขาจะเสื่อมลงทันที อย่างไรก็ตามก็อย่าแสดงความใกล้ชิดกับใครจนออกนอกหน้า วางตัวดี การประพฤติปฏิบัติให้ประทับใจแก่ผู้น้อย แต่งกายสะอาด ปฏิบัติงานอย่างเป็นทีม ให้ทำงานแทนกันได้

ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ใดสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนจะถือว่าเป็นผู้บริหาร และครูผู้สอนที่มีความสมบูรณ์ในหลักพรหมวิหาร ๔

๓) หลักอริยาบท ๔ ว่าด้วยการครองงาน

หลักครองงาน หมายถึง หลักอริยาบท ๔ ว่าด้วยการครองงาน เป็นคุณธรรมที่ นำไปสู่ความสำเร็จประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร ขันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป อุทิศตัว อุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง ผู้บริหาร และครูผู้สอนควรยึดหลักธรรมนี้เพื่อ ประยุกต์ใช้กับการทำงานในสถานศึกษา

ฉันทะ คือ ความพอใจ ประกอบด้วย ความพอใจในบทบาทและหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานภายในสถานศึกษา มีความรักและมีความสุข ในการทำงานภายในสถานศึกษา และชอบทำหน้าที่ที่กำลังปฏิบัติอยู่ในขณะนี้

วิริยะ คือ ความเพียร ขันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม ประกอบด้วย ความ ตั้งใจปฏิบัติงานตามหน้าที่ของผู้บริหาร และครูผู้สอนให้ดีที่สุด รู้จักขยันคิดและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้กับสถานศึกษา และเมื่อพบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการ ทำงาน จะพยายามหาแนวทางแก้ไข ปัญหา นั้นอย่างเร่งด่วน และเต็มความสามารถ

จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป อุทิศตัว อุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ ประกอบด้วย การเอาใจใส่การปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรและการเรียนรู้ของผู้เรียน การอุทิศเวลาให้กับดำเนินงานและกิจกรรมภายในสถานศึกษา และการคิดและวางแผนการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

วิมังสา คือ ความไตร่ตรองหรือทบทวน ประกอบด้วย การรู้จักพิจารณาอย่างรอบคอบในการดำเนินงานในทุกโครงการที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษา การให้ความสำคัญกับการ ตัดสินใจภายใต้มติของที่ประชุมที่ผ่านการเห็นชอบ จากบุคลากรส่วนใหญ่ และทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษาอันจะนำไปสู่การพัฒนาในปปีการศึกษาต่อไป

๔.๒ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

การศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน โดยจำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และตำแหน่งหน้าที่ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียดดังในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวน และค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n = ๑๘๖)		
สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๖๙	๓๗.๑๐
หญิง	๑๑๗	๖๒.๙๐
รวม	๑๘๖	๑๐๐.๐๐
อายุ		
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๕	๒.๒๐
๓๑ - ๓๙ ปี	๕๐	๒๖.๙๐
๔๐ - ๔๙ ปี	๖๘	๓๖.๖๐
๕๐ - ๕๙ ปี	๖๓	๓๔.๕๐
รวม	๑๘๖	๑๐๐.๐๐
ระดับการศึกษา		
ปริญญาตรี	๑๕๕	๘๕.๕๐
ปริญญาโท	๒๗	๑๔.๕๐
ปริญญาเอก	๐	๐.๐๐
รวม	๑๘๖	๑๐๐.๐๐
ประสบการณ์การปฏิบัติงาน		
๑ - ๕ ปี	๒๒	๑๑.๘๐
๖ - ๑๐ ปี	๓๐	๑๖.๑๐
๑๑ - ๒๐ ปี	๖๗	๓๖.๐๐
๒๑ ขึ้นไป	๖๗	๓๖.๐๐
รวม	๑๘๖	๑๐๐.๐๐
ตำแหน่งหน้าที่		
ผู้อำนวยการสถานศึกษา	๑๖	๘.๖๐
รองผู้อำนวยการสถานศึกษา	๑	๐.๕๐
ครูผู้สอน	๑๖๙	๙๐.๘๐
รวม	๑๘๖	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์” จำแนกได้ดังนี้

เพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีจำนวนไม่เท่ากัน แยกเป็นชายจำนวน ๖๙ คน คิดเป็น ร้อยละ ๓๗.๑๐ และเป็นหญิงจำนวน ๑๑๗ คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๙๐

อายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีอายุระหว่าง ๔๐ - ๕๙ ปี มีจำนวน ๖๘ คน คิดเป็น ร้อยละ ๓๖.๖๐ รองลงมาคือ มีอายุอยู่ระหว่าง ๕๐-๕๙ ปี มีจำนวน ๖๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๔๐ อายุระหว่าง ๓๑-๓๙ ปี มีจำนวน ๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๙๐ และน้อยที่สุด คือ ผู้มีอายุ ต่ำกว่า ๓๐ ปี มีเพียงจำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๒๐

ระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีจำนวน ๑๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๕.๕๐ รองลงมาคือ มีการศึกษาระดับปริญญาโท มีจำนวน ๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๕๐ ส่วนการศึกษาระดับปริญญาเอกมีจำนวน ๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๐๐

ประสบการณ์ทำงาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีประสบการณ์ทำงาน ๑- ๒๐ มีจำนวน ๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๐๐ ซึ่งเท่ากับผู้มีประสบการณ์ทำงาน ๒๑ ขึ้นไป มีจำนวน ๖๗ คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๐๐ รองลงมา คือ มีประสบการณ์ ๖ - ๑๐ ปี มีจำนวน ๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๑๐ และน้อยที่สุดคือ มีประสบการณ์ระหว่าง ๑- ๕ ปี มีจำนวน ๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๘๐

ตำแหน่งหน้าที่ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นครูผู้สอน มีจำนวน ๑๖๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๘๐ รองลงมาคือ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถานศึกษา มีจำนวน ๑๖ คน คิดเป็น ร้อยละ ๘.๖๐ และน้อยที่สุดคือ และตำแหน่งรองผู้อำนวยการสถานศึกษา มี ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๕๐

๔.๓ ระดับความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

ระดับความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัด นครสวรรค์ ทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการครองตน ด้านครองคน และด้านครองงาน แสดงด้วยค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน มีรายละเอียดดังในตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธ ธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมดังนี้

(n = ๑๘๖)

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการครองตน	๔.๐๓	๐.๒๖๓	มาก
๒. ด้านการครองคน	๓.๙๐	๐.๓๑๒	มาก
๓. ด้านการครองงาน	๓.๘๔	๐.๒๘๓	มาก
รวม	๓.๙๓	๐.๒๕๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = ๓.๙๓$, S.D. = ๐.๒๒๕๙) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองตน

(n = ๑๘๖)

ด้านการครองตน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. ท่านทำงานด้วยความซื่อตรง ซื่อสัตย์ โปร่งใสสามารถตรวจสอบได้	๔.๑๗	๐.๓๗๘	มาก
๒. ท่านทำงานด้วยความจริงใจ ทำหน้าที่อย่างเต็มศักยภาพของตนจนเกิดประสิทธิภาพในการทำงานในสถานศึกษา	๔.๒๓	๐.๔๓๒	มาก
๓. ท่านมีความตรงต่อเวลาใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ และคุ้มค่ามากที่สุด ในการทำงาน	๔.๑๖	๐.๔๐๖	มาก
๔. ท่านข่มใจ ไม่หวั่นไหว บังคับควบคุมอารมณ์ และระงับความรู้สึก เมื่อมีคนอื่นกล่าวหาว่าร้าย	๔.๑๔	๐.๓๙๒	มาก
๕. ท่านมีใจฝึกฝนแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนา และปรับปรุงตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้า	๔.๑๘	๐.๔๒๓	มาก
๖. ท่านใช้เหตุผล ควบคุมอารมณ์ ข่มใจตนเอง เมื่อมีเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความแตกแยก และแตกความสามัคคีในสถานศึกษา	๔.๐๕	๐.๔๗๓	มาก
๗. ท่านมีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำในการทำงาน ท่ามกลางสภาพ ดินฟ้า อากาศ สามารถอดทนได้ไม่ย่อท้อ	๔.๐๔	๐.๔๘๑	มาก
๘. ท่านรักษาระเบียบ วินัย ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี แก่เพื่อนร่วมงาน และนักเรียน	๔.๐๑	๐.๔๐๙	มาก
๙. ท่านทำงานอย่างเต็มที่ตามศักยภาพที่ตนมี เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน	๓.๙๙	๐.๔๕๓	มาก
๑๐. ท่านรู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของๆ ตน และมีน้ำใจช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น	๓.๗๑	๐.๖๓๔	มาก
๑๑. ท่านเป็นผู้เสียสละเวลาส่วนตน พร้อมทั้งจะรับฟัง ความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น	๓.๘๘	๐.๕๕๑	มาก

๑๒. ท่านรู้จักเสียสละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตน ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตนเอง	๓.๘๘	๐.๕๑๑	มาก
รวม	๔.๐๓	๐.๒๖๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองตน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๓$, S.D. = ๐.๒๖๓) เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ ความคิดเห็นต่อ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองคน

(n = ๑๘๖)

ด้านการครองคน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑๓. มีความเป็นกัลยาณมิตร และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับเพื่อนร่วมงาน	๓.๙๙	๐.๔๘๘	มาก
๑๔. มีความปรารถนาดี ไม่คิดเบียดเบียนประทุษร้ายกับเพื่อน ร่วมงาน	๓.๙๔	๐.๕๐๑	มาก
๑๕. รับฟังความคิดเห็น และเหตุผลของผู้อื่นเสมอ	๓.๙๔	๐.๔๙๔	มาก
๑๖. สนับสนุนเพื่อนร่วมงานที่มีความสามารถให้มีความ เจริญก้าวหน้า	๓.๘๖	๐.๕๔๒	มาก
๑๗. ยกย่องเพื่อนร่วมงานที่ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต ขยัน อดทน ให้ปรากฏแก่เพื่อนร่วมงาน	๓.๙๖	๐.๔๙๔	มาก
๑๘. ให้ความช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน	๓.๙๘	๐.๔๖๔	มาก
๑๙. พยายามดีกับเพื่อนร่วมงานที่ประสบความสำเร็จในการ ปฏิบัติหน้าที่ ไม่คิดอิจฉาริษยาที่เห็นคนอื่นได้ดีกว่า	๓.๗๘	๐.๕๖๐	มาก
๒๐. ให้กำลังใจ ชื่นชมสิ่งที่ประโยชน์ และสิ่งที่มีโทษให้กับ เพื่อนร่วมงานอย่างจริงใจ	๓.๘๖	๐.๔๙๐	มาก
๒๑. ไม่แสดงอาการดีใจ หรือเสียใจจนเกินเหตุ เมื่อเพื่อนร่วมงาน ประสบความสำเร็จ หรือประสบความสำเร็จเดือดร้อน	๓.๘๖	๐.๔๙๐	มาก
๒๒. เคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเพื่อนร่วมงาน	๓.๘๘	๐.๕๕๗	มาก
๒๓. เป็นผู้รับฟังที่ดี เมื่อเพื่อนร่วมงานเกิดผิดใจกับเพื่อนร่วมงาน ด้วยกัน	๓.๘๙	๐.๔๘๗	มาก
๒๔. มีวิจารณ์ญานในการตัดสินปัญหาโดยชอบธรรม	๓.๙๕	๐.๓๙๓	มาก
รวม	๓.๙๐	๐.๓๑๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองคน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๐$, S.D. = ๐.๓๑๒) เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ ความคิดเห็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม
ในสถานศึกษา อำเภอฟากท่า จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองงาน

(n = ๑๘๖)

ด้านการครองงาน	ระดับการมีส่วนร่วม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๕. ท่านมีใจรักใคร่ต่องานและหน้าที่ที่ท่านปฏิบัติอยู่	๔.๐๓	๐.๔๑๕	มาก
๒๖. ท่านเต็มใจปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย ทำงานนั้นอย่างเต็ม ศักยภาพ จนประสบผลสำเร็จ	๓.๘๑	๐.๕๓๒	มาก
๒๗. ท่านมีความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนองค์กรนี้	๓.๘๖	๐.๔๙๐	มาก
๒๘. ท่านปฏิบัติงานด้วยความกระตือรือร้น และต่อเนื่องในการที่จะให้ งานประสบผลสำเร็จ	๓.๙๙	๐.๔๐๙	มาก
๒๙. เมื่อพบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการ ทำงาน ข้าพเจ้าจะพยายามหา แนว ทางแก้ไขปัญหานั้นอย่างเร่งด่วน	๓.๙๕	๐.๔๒๕	มาก
๓๐. ท่านคิดและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้กับสถานศึกษา และอุทิศเวลา ให้กับการทำงาน และกิจกรรมภายในสถานศึกษา	๓.๘๘	๐.๔๘๙	มาก
๓๑. ท่านสามารถปฏิบัติงานได้ทันที่เมื่อถึงเวลา และควบคุมตัวเองให้ ปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี	๓.๗๒	๐.๕๓๘	มาก
๓๒. ท่าน คิดและวางแผนการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การ ดำเนินงาน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ	๓.๔๒	๐.๕๗๖	ปานกลาง
๓๓. ขณะปฏิบัติงานท่านมีสมาธิจดจ่อกับงานอยู่ตลอดเวลา	๓.๓๙	๐.๕๗๑	ปานกลาง
๓๔. ท่านมีการวางแผนการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าเสมอ และ พิจารณา อย่างรอบคอบในการดำเนินงานในโครงการที่เกิดขึ้นภายใน สถานศึกษา	๓.๙๒	๐.๔๔๐	มาก
๓๕. ท่านให้ความสำคัญกับการตัดสินใจภายใต้มติของที่ประชุม	๔.๐๕	๐.๓๗๑	มาก
๓๖. ท่านมักใคร่ครวญถึง ผลดี - ผลเสีย ที่จะเกิดขึ้น เพื่อวางแผนการ ทำงานอยู่เสมอ	๔.๑๗	๐.๓๗๘	มาก
รวม	๓.๘๕	๐.๒๘๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอฟากท่า
จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๕, S.D. = ๐.๒๘๓)
เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก

๔.๔ เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

สมมติฐาน การวิจัย ปัจจัยส่วนบุคคลต่างกันมีความคิดเห็นต่อการ ประยุกต์ใช้หลักพุทธ
ธรรมในสถานศึกษา ต่างกัน

ตารางที่ ๔.๖ การเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามเพศ

(n = ๑๘๖)

การประยุกต์ใช้หลักพุทธ ธรรมในสถานศึกษาอำเภอ ไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์	เพศ				t	Sig.
	ชาย (๖๙ คน)		หญิง (๑๑๗ คน)			
	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D		
ด้านการครองตน	๔.๐๘	.๒๙๐	๔.๐๐	.๒๔๑	๑.๙๙๐	.๐๔๘*
ด้านการครองคน	๓.๙๕	.๓๓๖	๓.๘๗	.๒๙๕	๑.๖๗๘	.๐๙๕
ด้านการครองงาน	๓.๘๙	.๒๘๐	๓.๘๒	.๒๘๓	๑.๘๐๗	.๐๗๒
รวม	๓.๙๗	.๒๗๘	๓.๙๐	.๒๔๔	๒.๐๑๐	.๐๔๖

จากตารางที่ ๔.๖ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ t - test แบบข้อมูล ๒ กลุ่มที่เป็นอิสระ
ต่อกัน โดยภาพรวม เพศชาย และเพศหญิง มีความแตกต่างกัน (Sig = ๐.๔๖) ในความคิดเห็นต่อการ
ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕
เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เพศชาย และเพศหญิง มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ในด้านการ
ครองตน ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕

นอกจากนี้ด้านครองคน ด้านครองงาน เพศชาย และเพศหญิง มีความคิดเห็นไม่แตกต่าง
กัน ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๗ การเปรียบเทียบ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอ ไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามอายุ

(n = ๑๘๖)

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	ms	F	Sig.
ด้านการครองตน	ระหว่างกลุ่ม	.๗๙๑	๓	.๒๖๔	๓.๙๙๔	.๐๐๙**
	ภายในกลุ่ม	๑๒.๐๑๐	๑๘๒	.๐๖๖		
	รวม	๑๒.๘๐๑	๑๘๕			
ด้านการครองคน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๐๐๖	๓	.๖๖๙	๗.๕๗๑	.๐๐๐**
	ภายในกลุ่ม	๑๖.๐๗๕	๑๘๒	.๐๘๘		
	รวม	๑๘.๐๘๑	๑๘๕			
ด้านการครองงาน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๔๖๗	๓	.๔๘๙	๖.๖๓๓	.๐๐๐**
	ภายในกลุ่ม	๑๓.๔๑๙	๑๘๒	.๐๗๔		
	รวม	๑๔.๘๘๖	๑๘๕			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๑.๓๔๖	๓	.๔๔๙	๗.๓๕๖	.๐๐๐**
	ภายในกลุ่ม	๑๑.๐๙๘	๑๘๒	.๐๖๑		
	รวม	๑๒.๔๔๓	๑๘๕			

จากตารางที่ ๔.๗ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F - test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๑ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig = .๐๐๐) จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทั้ง ๓ ด้าน มีความคิดเห็นในแต่ละ ด้านของผู้ตอบแบบสอบถามแตกต่างกันโดยจำแนกตามอายุที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๑ เช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงต้องทำการเปรียบเทียบเป็นรายคู่โดยวิธี (LSD)

ตารางที่ ๔.๘ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด จำแนกตามอายุด้านการครองตน

(n = ๑๘๖)					
อายุ	$\bar{X}$	ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓๑ - ๓๙ ปี	๔๐ - ๔๙ ปี	๕๐ - ๕๙ ปี
		๔.๑๘	๔.๑๑	๓.๙๖	๔.๐๓
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๔.๑๘	-	.๐๖๙	.๒๒๔	.๑๕๑
๓๑ - ๓๙ ปี	๔.๑๑		-	.๑๕๕**	.๐๘๑

๔๐ - ๔๙ ปี	๓.๙๖			-	- .๐๗๓
๕๐ - ๕๙ ปี	๔.๐๓				-

**มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ที่มีอายุ ต่ำกว่า ๓๐ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองตน ต่ำกว่ากลุ่มอายุ ๓๑ - ๓๕ ปี และมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ในสถานศึกษา มากกว่ากลุ่มอายุ ๔๐-๔๙ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด ตามอายุ ด้านการครองคน

(n = ๑๘๖)					
อายุ	$\bar{X}$	ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓๑ - ๓๕ ปี	๔๐ - ๔๙ ปี	๕๐ - ๕๙ ปี
		๔.๒๙	๔.๐๒	๓.๘๐	๓.๘๘
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๔.๒๙	-	.๒๖๓	.๔๘๒**	.๔๐๓**
๓๑ - ๓๕ ปี	๔.๐๒		-	.๒๑๙**	.๑๔๐*
๔๐ - ๔๙ ปี	๓.๘๐			-	-.๐๗๙
๕๐ - ๕๙ ปี	๓.๘๘				-

**มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

*มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ที่มีกลุ่มอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองคนต่ำกว่ากลุ่มอายุ ๓๑ - ๓๕ ปี และมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา มากกว่ากลุ่มอายุ ๔๐-๔๙ ปี และกลุ่มอายุ ๕๐-๕๙ ปี ไปที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐ ๑ และพบว่า กลุ่มอายุ ๓๑-๓๕ ปี มีระดับความคิดเห็นสูงกว่า กลุ่มอายุ ๔๐-๔๙ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑ และกลุ่มอายุ ๕๐-๕๙ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

ตารางที่ ๔. ๑๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด ตามอายุ ด้านการครองงาน

(n = ๑๘๖)					
อายุ	$\bar{X}$	ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓๑ - ๓๕ ปี	๔๐ - ๔๙ ปี	๕๐ - ๕๙ ปี
		๔.๒๐	๓.๙๕	๓.๗๗	๓.๘๒
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๔.๒๐	-	.๒๕๓	.๔๓๐**	.๓๘๖**
๓๑ - ๓๕ ปี	๓.๙๕		-	.๑๗๖**	.๑๓๓*
๔๐ - ๔๙ ปี	๓.๗๗			-	-.๐๔๓
๕๐ - ๕๙ ปี	๓.๘๒				-

**มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

*มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ที่มีช่วงอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองงานต่ำกว่ากลุ่มอายุ ๓๑ - ๓๙ ปี และมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ในสถานศึกษา มากกว่าช่วงอายุ ๔๐-๔๙ ปี และช่วงอายุ ๕๐-๕๙ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐ ๑ และพบว่า ช่วงอายุ ๓๑-๓๙ ปี มีระดับความคิดเห็นสูงกว่าช่วงอายุ ๔๐-๔๙ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑ และช่วงอายุ ๕๐-๕๙ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

ตารางที่ ๔.๑ ๑ การเปรียบเทียบ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอ ไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา

(n = ๑๘๖)

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	ms	F	Sig.
ด้านการครองตน	ระหว่างกลุ่ม	.๑๘๓	๑	.๑๘๓	๒.๒๘๔	.๑๓๒
	ภายในกลุ่ม	๑๔.๗๐๔	๑๘๔	.๐๘๐		
	รวม	๑๔.๘๘๖	๑๘๕			
ด้านการครองคน	ระหว่างกลุ่ม	๐.๔๑	๑	.๐๔๑	.๔๑๕	.๕๒๐
	ภายในกลุ่ม	๑๘.๐๔๐	๑๘๔	.๐๙๘		
	รวม	๑๘.๐๘๑	๑๘๕			

ด้านการครองงาน	ระหว่างกลุ่ม	.๑๘๓	๑	.๑๘๓	๒.๒๘๔	.๑๓๒
	ภายในกลุ่ม	๑๔.๗๐๔	๑๘๔	.๐๘๐		
	รวม	๑๔.๘๘๖	๑๘๕			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.๐๓๐	๑	.๐๓๐	.๔๔๔	.๕๐๖
	ภายในกลุ่ม	๑๒.๔๑๓	๑๘๔	.๐๖๗		
	รวม	๑๒.๔๔๓	๑๘๕			

จากตารางที่ ๔.๑ ๑ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F - test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ .๐๕ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มี ความคิดเห็นต่อ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมไม่แตกต่าง กัน (Sig = .๕๐๖) จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

ตารางที่ ๔.๑ ๒ การเปรียบเทียบ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอ ไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน

(n=๑๘๖)

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	ms	F	Sig.
ด้านการครองตน	ระหว่างกลุ่ม	.๕๐๓	๓	.๑๖๘	๒.๔๘๐	.๐๖๓
	ภายในกลุ่ม	๑๒.๒๙๘	๑๘๒	.๐๖๘		
	รวม	๑๒.๘๐๑	๑๘๕			
ด้านการครองคน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๗๒๕	๓	.๕๗๕	๖.๓๙๗	.๐๐๐**
	ภายในกลุ่ม	๑๖.๓๕๖	๑๘๒	.๐๙๐		
	รวม	๑๘.๐๘๑	๑๘๕			
ด้านการครองงาน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๖๒	๓	.๓๕๔	๔.๖๖๒	.๐๐๔**
	ภายในกลุ่ม	๑๓.๘๒๔	๑๘๒	.๐๗๖		
	รวม	๑๔.๘๘๖	๑๘๕			

รวม	ระหว่างกลุ่ม	.๙๙๘	๓	.๓๓๓	๕.๒๙๑	.๐๐๒**
	ภายในกลุ่ม	๑๑.๔๔๕	๑๘๒	.๐๖๓		
	รวม	๑๒.๔๔๓	๑๘๕			

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๒ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F - test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ .๐๑ พบว่าผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการครองตน มีความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามไม่แตกต่างกัน (Sig = .๐๖๓) ส่วนด้านการครองคน ด้านการครองงาน มีความคิดเห็นในแต่ละด้านของผู้ตอบแบบสอบถามแตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญที่ .๐๑ ดังนั้น จึงต้องทำการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ (Least Significant Difference: LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๓ - ๔.๑๔

ตารางที่ ๔.๑ ๓ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดตามประสบการณ์ทำงาน ด้านการครองคน

(n = ๑๘๖)					
ประสบการณ์ทำงาน	$\bar{X}$	๑-๕ ปี	๖-๑๐ ปี	๑๑-๒๐ ปี	๒๑ ปีขึ้นไป
		๔.๑๕	๓.๙๑	๓.๘๗	๓.๘๔
๑-๕ ปี	๔.๑๕	-	.๒๓๙**	.๒๘๒**	.๓๑๔**
๖-๑๐ ปี	๓.๙๑		-	.๐๔๒	.๐๗๔
๑๑-๒๐ ปี	๓.๘๗			-	.๐๓๒
๒๑ ปีขึ้นไป	๓.๘๔				-

**มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ที่มีประสบการณ์ทำงานต่ำกว่า ๕ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอ ไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองคน สูงกว่ากลุ่มประสบการณ์ทำงาน ๖ -๑๐ ปี, กลุ่มประสบการณ์ทำงาน ๑๑-๒๐ ปีและกลุ่มประสบการณ์ทำงาน มากกว่า ๒๐ ปีขึ้นไป ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

ตารางที่ ๔.๑๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดตามประสบการณ์ทำงาน ด้านการครองงาน

(n = ๑๘๖)					
ประสบการณ์ทำงาน	$\bar{X}$	๑-๕ ปี	๖-๑๐ ปี	๑๑-๒๐ ปี	๒๑ ปีขึ้นไป
		๔.๐๒	๓.๙๐	๓.๘๒	๓.๗๘
๑-๕ ปี	๔.๐๒	-	.๑๒๐	.๑๙๘**	.๒๓๗**
๖-๑๐ ปี	๓.๙๐		-	.๐๗๗	.๑๑๗

๑๑-๒๐ ปี	๓.๘๒			-	.๐๓๙
๒๑ ปีขึ้นไป	๓.๗๘				-

**มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ทำงานต่ำกว่า ๑-๕ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองงานต่ำกว่ากลุ่มประสบการณ์ทำงาน ๖- ๑๐ปี และมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา มากกว่ากลุ่มประสบการณ์ทำงาน ๑๑-๒๐ ปีและกลุ่มประสบการณ์ทำงาน ๒๑ ปีขึ้นไปที่มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

ตารางที่ ๔.๑ ๕ การเปรียบเทียบ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอ ไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่

(n = ๑๘๖)

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	ms	F	Sig.
ด้านการครองตน	ระหว่างกลุ่ม	.๕๓๒	๓	.๑๗๗	๒.๖๓๑	.๐๕๑
	ภายในกลุ่ม	๑๒.๒๖๘	๑๘๒	.๐๖๗		
	รวม	๑๒.๘๐๑	๑๘๕			
ด้านการครองคน	ระหว่างกลุ่ม	.๙๕๑	๓	.๓๑๗	๓.๓๖๘*	.๐๒๐
	ภายในกลุ่ม	๑๗.๑๓๐	๑๘๒	.๐๙๔		
	รวม	๑๘.๐๘๑	๑๘๕			
ด้านการครองงาน	ระหว่างกลุ่ม	.๘๓๕	๓	.๒๗๘	๓.๖๐๕*	.๐๑๕
	ภายในกลุ่ม	๑๔.๐๕๑	๑๘๒	.๐๗๗		
	รวม	๑๔.๘๘๖	๑๘๕			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.๗๓๕	๓	.๒๔๕	๓.๘๐๙*	.๐๑๑
	ภายในกลุ่ม	๑๑.๗๐๘	๑๘๒	.๐๖๔		
	รวม	๑๒.๔๔๓	๑๘๕			

จากตารางที่ ๔.๑๕ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์

ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมแตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการครองตน มีความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ไม่แตกต่างกัน (Sig = .๐๕๑) ส่วนด้านการครองคน ด้านการครองงาน มีความคิดเห็นในแต่ละด้านของผู้ตอบแบบสอบถามแตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญที่ .๐๕

๔.๕ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ได้นำเสนอเป็นความเรียงจำแนกเป็นรายชื่อทั้งหมด ๕ ข้อ ดังนี้

๑. ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ควรยึดหลักปฏิบัติในการครองตนอย่างไรในการทำงานภายในสถานศึกษา มีดังนี้

๑) ซื่อตรง โปร่งใส และซื่อสัตย์ต่อตัวเองและผู้อื่น จริงใจในการทำงาน เป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจและไม่ตรีจิตสันทัดกัน

๒) มีความสุภาพอ่อนโยน พุดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น มีความจริงใจ ใจกว้าง ให้เกียรติผู้อื่น และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ใช้ภาษาเข้าใจง่าย

๓) มุ่งมั่น ตั้งใจ เสียสละ และทุ่มเทจนบรรลุเป้าหมาย

๔) ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี รู้จักผูกมิตร ใช้หลักประชาธิปไตย ในการทำงานสุภาพเรียบร้อย แต่งกายสุภาพเรียบร้อย และมีบุคลิกลักษณะท่าทาง การวางตัวดีเหมาะสม

๕) มีความเป็นผู้นำ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีมีความมั่นใจในตัวเอง กล้าคิดกล้าการตัดสินใจ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ ควบคุมอารมณ์ได้ดี

ดังนั้นผู้บริหาร และครูผู้สอน ที่ยึดหลักปฏิบัติในการครองตน ดังที่กล่าวมา เพื่อส่งผลต่อการดำเนินงานของสถานศึกษา ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเต็ม ตามศักยภาพตามแนวทางการจัดการศึกษาโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งสร้างศรัทธา และความเชื่อถือให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง และในที่สุดส่งผลให้การทำงานสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี และสร้างความสามัคคีภายในสถานศึกษา อันจะนำไปสู่การทำงานได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ ประสบความสำเร็จได้อย่างน่าภาคภูมิใจ

๒. ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ควร ประพฤติและปฏิบัติอย่างไร ที่จะทำให้ได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมงาน และบุคคลอื่น ในสถานศึกษา มีดังนี้

๑) เป็นผู้มีความจริงใจในการทำงาน มีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน และมีความรอบรู้ในวิชาการ

๒) เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่องานที่อุทิศตนและเวลาในสถานศึกษาอย่างเต็มที่

๓) เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เคารพในสิทธิ์และศักดิ์ศรีของเพื่อนร่วมงาน

๔) มีประสบการณ์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการที่เคยมุ่งมั่นบากบั่นฝ่าฟันจากหัวหน้าแบบต่างๆ เพื่อที่ได้ทัศนะในการปกครองบังคับบัญชาผู้อื่น

๕) มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น

๖) เปิดโอกาสให้บุคคลจำนวนมาก หรือบุคคลหลายๆคน เข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำ

โดยไม่ทำงานตามลำพัง ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

- ๗) เป็นผู้ทำหน้าที่ประสานผลประโยชน์ บริการแก่ผู้อื่นทุกคนในการที่จะช่วยให้เขาดำเนินงานต่างๆในการให้การศึกษาได้ผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุด
- ๘) เป็นผู้เสียสละทุกอย่างเพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนและเพื่อให้สังคมดีขึ้น
- ๙) เป็นผู้มีความสามารถส่งเสริมและสนับสนุนในการทำงานเป็นทีม
- ๑๐) เป็นผู้ศึกษาหาความรู้ ความสามารถ และมีความเข้าใจหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนการสอน การแนะแนว การวัดผล และประเมินผล ตลอดจนสามารถจัดระบบการนิเทศศึกษาภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- ๑๑) มีความกระตือรือร้น เป็นมิตร และมองโลกในแง่ดี ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงานและผู้อื่น
- ๑๒) ต้องรู้จักยกย่อง ชมเชยผู้ร่วมงานที่ทำความดีตามความเหมาะสม ชื่นชมผลงานการปฏิบัติงานของบุคคลอื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ และเผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงานทุกคน
- ๑๓) เป็นกำลังใจให้ผู้ร่วมงานหรือบุคคลอื่นประสบความสำเร็จในงานที่ได้รับมอบหมาย
- ๑๔) ยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม
- ๑๕) มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบทันคน มีความเชื่อมั่นในตัวเองไม่โลเล มีความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ
- ๑๖) มีความยุติธรรม มีเหตุผลและวางตัวเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ
- ๑๗) กล้าหาญทั้งกายและใจ กล้าเผชิญกับเหตุการณ์ร้อนหรือด่วน สามารถควบคุมจิตใจตนเองได้ กล้าตัดสินใจในเมื่อซึ่งใจว่าถูกต้องและยืนหยัดอย่างไม่สะทกสะท้าน
- ๑๘) มีความคิดริเริ่ม ทำให้งานต่างๆ ก้าวหน้าอยู่เสมอ เป็นผู้ที่สำรวจตนเองและพัฒนาหน้าที่ของตนเองได้ดียิ่งอยู่เสมอ คิดและวางแผนการทำงานไว้ล่วงหน้า
- ๑๙) วางตัวดี การประพฤติปฏิบัติให้ประทับใจแก่ผู้น้อย แต่งกายสะอาด
- ๒๐) ปฏิบัติงานอย่างเป็นทีม ให้ทำงานแทนกันได้

ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ควรประพฤติและปฏิบัติ ดังที่กล่าวมา เพื่อที่จะทำให้ได้รับการยอมรับจาก และศรัทธาจากเพื่อนร่วมงาน และบุคคลอื่น ในสถานศึกษา ส่งผลให้การทำงานในสถานศึกษานั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ท่านมีแนวทางในการปฏิบัติงาน ในสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จได้อย่างไร

- ๑) ต้องเป็นผู้รักงานที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบอยู่ ต้องทำงานด้วยใจรัก จิตใจจึงมีศรัทธามีพลังกล้าแข็ง ผลักดันให้กิจการงานที่ทำนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ
- ๒) ต้องเอาใจใส่กระตือรือร้นในการเรียนรู้งาน เพิ่มพูนวิชาความรู้ความสามารถในการทำกิจการงาน ใฝ่เรียนรู้และแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ก้าวทันเทคโนโลยี
- ๓) มีความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากในการงานในหน้าที่ของตน มีความตั้งใจในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย ทำงานอย่างเต็มศักยภาพตามความสามารถของตน คือ การสอนซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของสถานศึกษา
- ๔) มีความศรัทธาในวิชาชีพ เป็นครูสอนเก่ง สอนดี มีคุณธรรม มุ่งเน้น ห่มเท รักศิษย์

เหมือนลูกหลาน

- ๕) มีความคล่องตัว และสามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้ทุกสถานการณ์
- ๖) ต้องเป็นผู้เอาใจใส่ต่อกิจการงานที่ทำ และมุ่งกระทำงาน อย่างต่อเนื่อง ไม่ทอดทิ้ง หรือวางธุระเสียกลางคัน ไม่เป็นคนจับจด หรือทำงานแบบทำๆ หยุดๆ
- ๗) มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรักสามัคคีในหมู่คณะ ทำงานเป็นทีม ร่วมแรงร่วมใจในการทำงาน
- ๘) ต้องหมั่นพิจารณาไตร่ตรองการปฏิบัติงานของตนอยู่เสมอ มีความคิดสร้างสรรค์ มองการณ์ไกล คาดคะเนได้ถึงแนวโน้มในอนาคต
- ๙) มีความสุขุมรอบคอบในการคิด พูด เขียนมีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ดูนอก บอกรับได้ ใช้คนเป็น
- ๑๐) มีการวางแผนทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- ๑๑) มีความรับผิดชอบ มีความตระหนักในการจัดการศึกษาไปสู่เป้าหมาย รวมทั้งรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายนอกเหนือจากการสอน ด้วยการทำงานเพื่องาน
- ๑๒) เป็นคนตรงต่อเวลา มีความซื่อสัตย์สุจริต ขยันอดทน และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- ๑๓) ทำงานอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนการทำงานล่วงหน้า และมุ่งทำงานจนประสบผลสำเร็จ
- ๑๔) มีทักษะประสบการณ์ สามารถจัดการเรียนการสอนได้น่าสนใจ และสามารถกระตุ้นนักเรียนให้สนุกสนานและได้ความรู้พร้อมกัน มีทักษะในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ให้ทันเหตุการณ์ทันโลก ทันสมัย
- ๑๕) ประพฤติตนเหมาะสม และเป็นแบบอย่างที่ดี ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมนักเรียนสอดคล้องกับการให้ความสำคัญของ การศึกษาที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ
- ๑๖) ปฏิบัติงานตามภาระงานด้วยความเอาใจใส่ ทุ่มเท เสียสละ เต็มกำลังความสามารถ ไม่ละทิ้งทอดทิ้ง หน้าที่ การสอน และการดูแลนักเรียนเพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้บรรลุตามเป้าหมาย
- ๑๗) รักในองค์กร รักโรงเรียนเหมือนบ้าน และรักเด็กเหมือนลูกหลาน
- ๑๘) มีระเบียบวินัย อันส่งผลให้ชุมชนพอใจในผลการสอนปฏิบัติงานตามนโยบายของผู้บริหารอย่างตั้งใจ

โดยสรุป ผู้บริหาร และครูผู้สอน จะปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ ในสถานศึกษาได้นั้น คือ ขั้นแรกต้องมีศรัทธาในวิชาชีพ เป็นครูสอนเก่ง สอนดี มีคุณธรรม มุ่งมั่น ทุ่มเท รักศิษย์ เหมือนลูกหลาน ปฏิบัติงานตามภาระงานด้วยความเอาใจใส่ เสียสละ เต็มกำลัง ความสามารถ ไม่ทอดทิ้ง หน้าที่ การสอน และสอนนักเรียนเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้บรรลุตามเป้าหมาย มีคุณธรรม จริยธรรม มีจรรยาบรรณของความเป็นครู มีความรักสามัคคีในหมู่คณะ สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๔. ความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมสำหรับการดำเนินงานของสถานศึกษาจากการแสดงความคิดเห็นด้วยการตอบแบบสอบถามปลายเปิด ผลการวิเคราะห์พบว่า ความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมสำหรับการดำเนินงานของสถานศึกษา มีดังนี้

๑) การพัฒนาการศึกษาแบบมีส่วนร่วมเป็นการบริหารที่เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพราะการทำงานมีการร่วมมือร่วมใจกัน งานจะสำเร็จ บุคลากรมีความสุขในการทำงาน "ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุงแก้ไข ร่วมภาคภูมิใจ"

๒) การบริหารงาน แบบมีส่วนร่วม มีความสำคัญมาก เพราะทุกฝ่าย ทิศทาง หรือ เป้าหมายร่วมกัน ร่วมกันทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่วางแผนวิเคราะห์สภาพปัญหา ดำเนินการตามแผน กำกับ ติดตาม ประเมินผลร่วมกัน ทุกฝ่ายมีความเข้าใจตรงกัน ทำให้ผลงานออกมาได้ดีมีคุณภาพ

๓) การบริหารแบบมีส่วนร่วม มีความสำคัญมากเพราะชุมชนเป็นเจ้าของโรงเรียน โรงเรียนอยู่ได้เพราะชุมชนให้การส่งเสริม สนับสนุนทั้งด้านงบประมาณการเสนอแนวคิดที่พัฒนาการศึกษา โรงเรียนใช้คณะกรรมการสถานศึกษา และกรรมการเครือข่ายในการมีส่วนร่วม

๔) การมีส่วนร่วมมีความสำคัญที่สุดตรงการดำเนินงานของสถานศึกษา เพราะทุกหน่วยงานต้องมีความสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกัน หลายฝ่ายได้แสดงความคิดเห็น แสดงความสามารถงานจึงจะออกมาดี

๕) การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีความสำคัญ เพราะช่วยให้ทุกฝ่ายให้ระดมพลังความคิด ทรัพยากร ส่งเสริมสนับสนุนให้การบริการงาน บรรลุเป้าหมายได้เร็วยิ่งขึ้น และเป็นในแนวทางเดียวกัน

๖) มีความสำคัญและควรมีการวางแผน PDCA จะทำให้งานบรรลุผลสำเร็จ โดยเฉพาะโรงเรียนได้ให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมการบริหารที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน ย่อมทำให้เกิด ความคิดริเริ่ม และสิ่งสร้างสรรค์ใหม่ๆ

๗) มีความสำคัญมาก เนื่องจากการขับเคลื่อนการดำเนินงานของสถานศึกษา จำเป็นต้องใช้พลังของส่วนร่วม เพื่อการสร้างสรรค์ ให้ทุกฝ่ายมีข้อเสนอแนะในการวางแผนและ ร่วมทำงานทุกอย่างที่สถานศึกษาทำ โดยที่ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการวางแผน ดำเนินการ ติดตามประเมินผล และปรับปรุงแก้ไข

๘) ทำให้การดำเนินงานโปร่งใส รับผิดชอบร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ชุมชน องค์กรท้องถิ่น เข้ามามีบทบาทต่อการเรียน การสอนงานเพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ดำรงอยู่ต่อไป รวมทั้งเพื่อให้มีความรัก ภาคภูมิใจในโรงเรียนในท้องถิ่นของตน

๙) มีความสำคัญมาก คือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา ร่วมภาคภูมิใจ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีบทบาท หน้าที่ตามกรอบของแต่ละงาน ได้ประสานพัฒนางานร่วมกัน เพื่อเป็น แนวทางในการบริหารงานให้เหมาะกับชุมชนและสอดคล้องกับสภาพของชุมชน และเพื่อให้เกิดการพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกันจะทำให้เกิดศักยภาพที่ดีต่อชุมชน รวมทั้งจะทำให้งานบรรลุ วัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย อย่างมีประสิทธิภาพ

๑๐) การบริหารแบบมีส่วนร่วม สำคัญอย่างยิ่ง สามารถจะนำเทคโนโลยีมาพัฒนาสถานศึกษาให้ อยู่ระดับทั้งประเทศ มีความเจริญเร็วขึ้นในสถานศึกษา เพราะเป็นโอกาสในการสร้างความร่วมมือ ทั้งกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนในการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมโดยเฉพาะด้าน

เทคโนโลยีที่ทันสมัยต่าง ๆ ที่ควรนำมาสู่สถานศึกษาเพื่อเปิดโอกาสในการเรียนรู้ให้เด็กได้อย่างกว้างไกล

๑๑) การบริหารแบบมีส่วนร่วม สำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้การทำงานเป็นระบบ ลดปัญหาการขัดแย้งในสถานศึกษา

โดยสรุป ความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมสำหรับการดำเนินงานของสถานศึกษา คือ เป็นรูปแบบการบริหารที่เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพราะเน้นการทำงานแบบร่วมมือ ร่วมใจกัน งานจะสำเร็จและบุคลากรมีความสุขในการทำงาน "ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุงแก้ไข และร่วม ภาควิไมใจ" เป็นระบบการทำงานที่ทุกฝ่ายมีเป้าหมายร่วมกัน ได้ร่วมระดมพลังความคิด ร่วมกันทุก ขั้นตอน เริ่มตั้งแต่วางแผนวิเคราะห์สภาพปัญหา ดำเนินการตามแผน กำกับติดตาม ประเมินผลร่วมกัน ทุกฝ่ายมีความเข้าใจตรงกัน ทำให้ผลงานออกมาได้ดีมีคุณภาพ

๕. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า "ผู้บริหารที่ดีจำเป็นต้องมีคุณธรรมควบคู่กับการทำงาน" พร้อมแสดงเหตุผลสนับสนุน จากการแสดงความคิดเห็นด้วยการตอบแบบสัมภาษณ์ ผลการวิเคราะห์พบว่า ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ทุกท่านเห็นด้วย โดยให้เหตุผลสนับสนุน ดังต่อไปนี้

๑) เพราะคุณธรรม ย่อมนำมาซึ่งความถูกต้อง ความดีงาม ความเหมาะสม หลักธรรม ของพระพุทธเจ้าประเสริฐแล้ว และการที่ผู้บริหารมีคุณธรรม วางตัวเป็นกลาง การ ทำงานก็จะประสบผลสำเร็จในทุก ๆ ด้าน

๒) เพราะคุณธรรม เป็นหัวใจสำคัญในการบริหารจัดการที่ดี สร้างความศรัทธา ความ ถูกต้อง และเป็นบ่อเกิดแห่งความรัก สามัคคีกันในหมู่คณะ

๓) เพราะความรู้ทางด้านวิชาชีพมีไว้เพื่อการทำงาน ความมีคุณธรรมเป็นความรู้ที่สูงกว่า มีไว้เพื่อควบคุมงาน

๔) เห็นด้วย เพราะคุณธรรม นำไปสู่ความโปร่งใสในการทำงานสามารถตรวจสอบได้

๕) เพราะคุณธรรมทำให้คนเป็นคนดี เมื่อคนเป็นคนดีย่อมทำงานมุ่งแต่ประโยชน์ส่วนรวม

๖) เพราะการทำงานที่จะมีทั้งความสำเร็จและการผิดพลาด การบริหารจัดการจึงต้อง นำคุณธรรมมาใช้เพื่อให้ถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้

๗) เพราะ คนดี ย่อมนำพาความเจริญมาสู่องค์กร คนดีย่อมรัก และปรารถนาดีต่อองค์กรประเทศชาติ คุณธรรมจะช่วยสร้างสังคมให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

๘) หากผู้บริหารมีคุณธรรมประกอบกับการทำงานแล้วครู บุคลากรภายในโรงเรียนก็จะเกิดความรัก ความศรัทธาต่อกัน มีความสามัคคี อยู่กันฉันท์พี่น้อง ครูมีสุขภาพจิตที่ดีก็จะส่งผล ต่อการสอน และนักเรียนในที่สุด

๙) เพราะในการบริหารงานนั้นต้องใช้ความรอบครอบและต้องมีความรู้ความสามารถ ที่ดี ทั้งนี้คุณธรรมต้องมาก่อนเสมอ ของความเป็นผู้นำ

๑๐) ผู้บริหารควรมีหลักธรรมมาภิบาล "คุณธรรมนำความรู้ ควบคุมเทคโนโลยี"จะส่งผลให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นคนเก่งคนดี และอยู่ร่วมในสังคมอย่างมีความสุข มีความ

ยั่งยืนของการพัฒนา ถ้าขาดคุณธรรมจะทำให้สังคมวุ่นวาย การศึกษาจึงเน้นพัฒนาคนให้เป็นคนดี
เก่งและมีคุณธรรม

๑๑) เพราะหลักด้านคุณธรรมทำให้การบริหารจัดการคน เงิน วัสดุ เป็นไปอย่าง
ราบรื่น

๑๒) เพราะความมีคุณธรรมคือพลังความดีงามและก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ต่องาน
ทำงานอย่างมีความสุข ทุกคนอยู่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่อย่างสงบสุขจะได้ปริมาณงาน คุณภาพ
งานตลอดไป

๑๓) เพราะผู้บริหารจะต้องมีพรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นคุณธรรมในการบริหารงาน จะ
ทำ ให้บุคลากร มีความสุข โดยคำนึงถึงว่า รักโรงเรียนเหมือนรักบ้าน รักงานเหมือนรักชีวิต รักศิษย์
เหมือนรักลูกหลาน

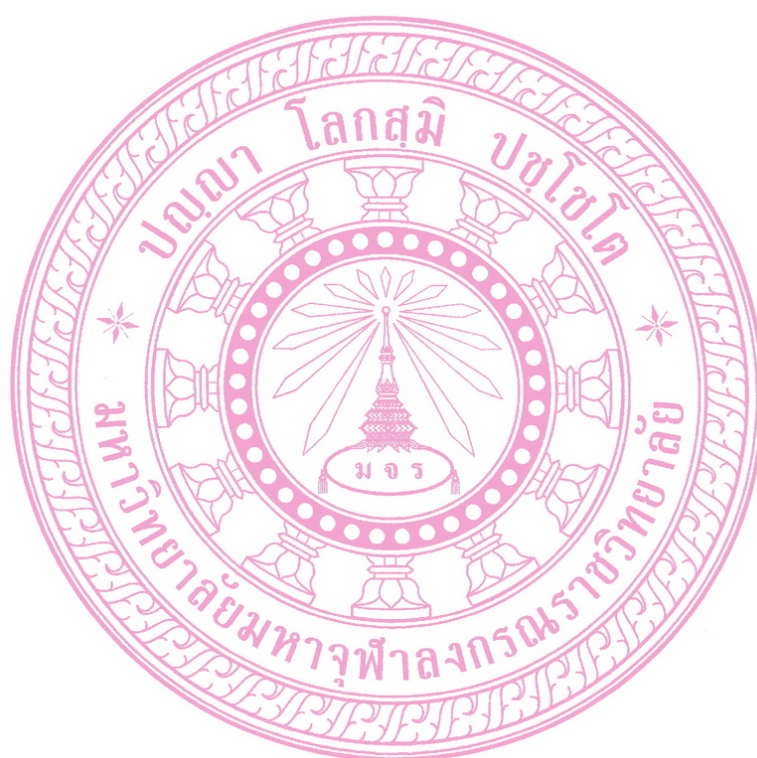
๑๔) เพราะคุณธรรมจะทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างมี ความสุขลดปัญหาความ
ขัดแย้ง ทำให้การทำงานมุ่งสู่จุดหมาย ขององค์กรในที่สุด

๑๕) เพราะจะสร้างบรรยากาศในการทำงานให้มีความสุข

โดยสรุป ผู้บริหาร และครูผู้สอน ที่ดีจำเป็นต้องมีคุณธรรมควบคู่กับการทำงาน พบว่า
ผู้ตอบ แบบ สัมภาษณ์ ทุกท่านเห็นด้วย โดยให้เหตุผลสนับสนุนว่า คุณธรรม เป็นหัวใจสำคัญในการ
บริหาร คุณธรรมสามารถสร้างความศรัทธา และเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีกันใน
หมู่ คณะ หากผู้บริหารมีคุณธรรมประกอบกับการทำงานแล้วครูและบุคลากรภายในสถานศึกษาย่อม
เกิดความรัก ความศรัทธาต่อกัน อยู่ ร่วมกันฉันท์พี่น้อง ทำให้ ผู้บริการ ครูมีสุขภาพจิตที่ดี และเกิด
บรรยากาศในการทำงานที่มีความสุขอันจะส่งผลต่อความสามารถในการจัดการเรียนการสอนให้ดี
และมีคุณภาพส่งผลต่อผู้เรียนได้เรียนอย่างเต็มที่ และประสบผลสำเร็จ

๔.๖ องค์ความรู้จากการวิจัย

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา
อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

๑. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมด้านการครองตน ครองคน และครองงาน ในสถานศึกษา
อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

๒. เพื่อเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ของผู้บริหาร และครูผู้สอน ด้าน
การครองตน ครองคน และครองงานในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนก
ตามปัจจัยส่วนบุคคล

๓. เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ด้านการครองตน ครองคน ครอง
งาน ในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ตามทัศนะของผู้บริหาร และครูผู้สอน

ดำเนินการวิจัยโดยระเบียบวิธีการวิจัย เชิงผสม (Mixed Methods Research) โดยใช้
วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative
Research) กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหารสถานศึกษาและ ครูผู้สอนในสถานศึกษาอำเภอไพศาลี จังหวัด
นครสวรรค์ ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางขนาดกลุ่มตัวอย่างสำเร็จรูปของ
R.V.Krejcie และ D.W.Morgan ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๘๖ คน ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง
แบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัย
จัดทำขึ้น วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยมีค่าความเชื่อ
เท่ากับ .๙๘๔ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ การหาความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบน
มาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) ใช้ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยสองกลุ่ม การทดสอบ
ค่า F-test หรือการทดสอบการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ซึ่งเป็นการ
ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป รวมทั้งการทดสอบการเป็นอิสระ
(χ^2 - test of Independent) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยวิธีผลต่าง
นัยสำคัญน้อยที่สุด (Lest Significant Difference: LSD) ผลการศึกษาสามารถสรุป อภิปรายผล
และมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน เป็นชาย จำนวน ๖๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๑๐ และเป็นหญิง จำนวน ๑๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๙๐

เมื่อกล่าวถึงอายุพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีอายุระหว่าง ๔๐ - ๕๙ ปี มีจำนวน ๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖๐ รองลงมาคือ มีอายุอยู่ระหว่าง ๕๐-๕๙ ปี มีจำนวน ๖๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๔๐ อายุระหว่าง ๓๑-๓๙ ปี มีจำนวน ๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๕๐ และน้อยที่สุด คือ ผู้มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีเพียงจำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๒๐

เมื่อกล่าวถึงระดับการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีจำนวน ๑๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๕.๕๐ รองลงมาคือ มีการศึกษาระดับปริญญาโท มีจำนวน ๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๕๐ ส่วนการศึกษาระดับปริญญาเอก มีจำนวน ๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๐๐

เมื่อกล่าวถึงประสบการณ์ทำงาน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีประสบการณ์ทำงาน ๑- ๒๐ มีจำนวน ๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๐๐ ซึ่งเท่ากับผู้มีประสบการณ์ทำงาน ๒๑ ขึ้นไป มีจำนวน ๖๗ คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๐๐ รองลงมา คือ มีประสบการณ์ ๖ - ๑๐ ปี มีจำนวน ๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๑๐ และน้อยที่สุดคือ มีประสบการณ์ระหว่าง ๑- ๕ ปี มีจำนวน ๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๘๐

เมื่อกล่าวถึงตำแหน่งหน้าที่ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ส่วนใหญ่เป็นครูผู้สอน มีจำนวน ๑๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๘๐ รองลงมาคือ ตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา มีจำนวน ๑๖ คน คิดเป็น ร้อยละ ๘.๖๐ และน้อยที่สุดคือ ตำแหน่งรักษาการผู้อำนวยการสถานศึกษา มี ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๕๐

๕.๑.๒ ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกออกเป็น ๓ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความเห็นอยู่ในระดับมากเช่นกัน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ด้านการครองตน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ ($\bar{X} = ๔.๐๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ตามลำดับดังนี้ (๑) ท่านทำงานด้วยความจริงใจ ทำหน้าที่อย่างเต็มศักยภาพของตนจนเกิดประสิทธิภาพในการทำงานในสถานศึกษา ($\bar{X} = ๔.๑๘$) (๒) ท่านมีใจฝึกฝนแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงตนเอง ให้มีความเจริญก้าวหน้า ($\bar{X} = ๔.๑๘$) (๓) ท่านทำงานด้วยความซื่อตรง ซื่อสัตย์ โปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ ($\bar{X} = ๔.๑๗$) (๔) ท่านมีความตรงต่อเวลาใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ และคุ้มค่ามากที่สุด ในการทำงาน ($\bar{X} = ๔.๑๖$) (๕) ท่านขมใจ ไม่หวั่นไหว บังคับควบคุมอารมณ์ และระงับความรู้สึก เมื่อมีคนอื่นมากล่าวหาว่าร้าย ($\bar{X} = ๔.๑๔$) (๖) ท่านใช้เหตุผล ควบคุมอารมณ์ ข่มใจตนเอง เมื่อมีเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความแตกแยก และแตกความสามัคคีในสถานศึกษา ($\bar{X} = ๔.๐๕$) (๗) ท่านมีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำในการทำงาน ท่ามกลางสภาพ ดินฟ้า อากาศ สามารถอดทนได้ไม่ย่อท้อ ($\bar{X} = ๔.๐๔$) (๘) ท่านรักษาระเบียบ วินัย ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี แก่เพื่อนร่วมงาน และนักเรียน ($\bar{X} = ๔.๐๑$) (๙) ท่านทำงานอย่างเต็มที่ตามศักยภาพที่ตนมี เพื่อประโยชน์

สูงสุดต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ($\bar{X} = 3.55$) ๑๐) ท่านเป็นผู้เสียสละเวลาส่วนตน พร้อมทั้งจะรับฟัง ความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น ($\bar{X} = 3.58$) ๑๑) ท่านรู้จักเสีย สละความสุข สบาย และผลประโยชน์ส่วนตน ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตนเอง ($\bar{X} = 3.58$) และ ๑๒) ท่านรู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของๆ ตน และมีน้ำใจช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น 3.7๑

๒. ด้านการครองคน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีระดับความคิดเห็นอยู่ใน ระดับมากทุกข้อ ($\bar{X} = 3.50$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากมากไปหา น้อย ตามลำดับดังนี้ ๑) มีความเป็นกัลยาณมิตร และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับเพื่อนร่วมงาน ($\bar{X} = 3.55$) ๒) ให้ความช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ($\bar{X} = 3.58$) ๓) ยกย่องเพื่อนร่วมงานที่ ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต ขยัน อดทน ให้ปรากฏแก่เพื่อนร่วมงาน ($\bar{X} = 3.56$) ๔) มีวิจรรย์ญาณใน การตัดสินปัญหาโดยชอบธรรม ($\bar{X} = 3.55$) ๕) มีความปรารถนาดี ไม่คิดเบียดเบียนประทุษร้ายกับ เพื่อนร่วมงาน ($\bar{X} = 3.54$) ๖) รับฟังความคิดเห็น และเหตุผลของผู้อื่นเสมอ ($\bar{X} = 3.54$) ๗) เป็นผู้รับฟังที่ดี เมื่อเพื่อนร่วมงานเกิดผิดใจกับเพื่อนร่วมงานด้วยกัน ($\bar{X} = 3.58$) ๘) เคารพสิทธิ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเพื่อนร่วมงาน ($\bar{X} = 3.58$) ๙) สนับสนุนเพื่อนร่วมงานที่มี ความสามารถให้มีความเจริญก้าวหน้า ($\bar{X} = 3.56$) ๑๐) ให้กำลังใจ ชื่นแนะสิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่ง ที่มีโทษให้กับเพื่อนร่วมงานอย่างจริงใจ ($\bar{X} = 3.56$) ๑๑) ไม่แสดงอาการดีใจ หรือเสียใจจนเกินเหตุ เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบความสำเร็จ หรือประสบความสำเร็จดื้อร้อน ($\bar{X} = 3.56$) และ ๑๒) พยายามดี กับเพื่อนร่วมงานที่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่คิดอิจฉาริษยาที่เห็นคนอื่นได้ดีกว่า ($\bar{X} = 3.58$)

๓. ด้านการ ครองงาน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับมากทุกข้อ ($\bar{X} = 3.55$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากมาก ไปหาน้อย ตามลำดับดังนี้ ๑) ท่านมักใคร่ครวญถึง ผลดี - ผลเสีย ที่จะเกิดขึ้น เพื่อวางแผนการทำงาน อยู่เสมอ ($\bar{X} = 4.17$) ๒) ท่านให้ความสำคัญกับการตัดสินใจภายใต้มติของที่ประชุม ($\bar{X} = 4.05$) ๓) ท่านมีใจรักใคร่ต่องานและหน้าที่ที่ท่านปฏิบัติอยู่ ($\bar{X} = 4.03$) ๔) ท่านปฏิบัติงานด้วยความ กระตือรือร้น และต่อเนื่องในการที่จะให้งานประสบผลสำเร็จ ($\bar{X} = 3.55$) ๕) เมื่อพบปัญหาที่เกิดขึ้น จากการ ทำงาน ข้าพเจ้าจะพยายามหาแนว ทางแก้ไขปัญหานั้นอย่างเร่งด่วน ($\bar{X} = 3.55$) ๖) ท่านมี การวางแผนการปฏิบัติงานไวล่วงหน้าเสมอ และพิจารณาอย่างรอบคอบในการดำเนินงานในโครงการ ที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษา ($\bar{X} = 3.52$) ๗) ท่านคิดและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้กับสถานศึกษา และ อุทิศเวลาให้กับการทำงาน และกิจกรรมภายในสถานศึกษา ($\bar{X} = 3.58$) ๘) ท่านมีความภาคภูมิใจที่ เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนองค์กรนี้ ($\bar{X} = 3.56$) ๙) ท่านเต็มใจปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย ทำงานนั้นอย่างเต็มศักยภาพ จนประสบผลสำเร็จ ($\bar{X} = 3.51$) ๑๐) ท่านสามารถปฏิบัติงานได้ทันที ที่เมื่อถึงเวลา และควบคุมตัวเองให้ปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี ($\bar{X} = 3.72$) ๑๑) ท่านคิดและวางแผนการ ทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การดำเนินงาน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ($\bar{X} = 3.42$ และ ๑๒) ขณะ ปฏิบัติงานท่านมีสมาธิจดจ่อกับงานอยู่ตลอดเวลา ($\bar{X} = 3.53$)

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบ ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนต่อการ ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

๑) เพศ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาต่างกัน จากการวิเคราะห์ T-test พบว่าในภาพรวม เพศชาย และเพศหญิง มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ในด้านการครองตน ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ นอกจากนี้ ด้านครองคน และด้านครองงาน เพศชาย และเพศหญิง มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕

๒) อายุ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาต่างกัน จากการทดสอบความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๑ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig = .๐๐๐) จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นราย ด้าน พบว่า ทั้ง ๓ ด้าน มีความคิดเห็นในแต่ละ ด้านของผู้ตอบแบบสอบถามแตกต่างกันโดยจำแนกตามอายุที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๑ เช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงต้องทำการเปรียบเทียบเป็นรายคู่โดยวิธี (LSD)

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด จำแนกตามอายุ

ด้านการครองตน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองตน ต่ำกว่ากลุ่มอายุ ๓๑ – ๓๕ ปี และมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา มากกว่ากลุ่มอายุ ๔๐-๔๙ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

ด้านการครองคน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ที่มีกลุ่มอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองคน ต่ำกว่ากลุ่มอายุ ๓๑ – ๓๕ ปี และมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา มากกว่ากลุ่มอายุ ๔๐-๔๙ ปี และกลุ่มอายุ ๕๐-๕๙ ปีที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐ ๑ และพบว่า กลุ่มอายุ ๓๑-๓๕ ปี มีระดับความคิดเห็นสูงกว่า กลุ่มอายุ ๔๐-๔๙ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑ และกลุ่มอายุ ๕๐-๕๙ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

ด้านการครองงาน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ที่มีช่วงอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองงาน ต่ำกว่ากลุ่มอายุ ๓๑ – ๓๕ ปี และมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา มากกว่าช่วงอายุ ๔๐-๔๙ ปีและช่วงอายุ ๕๐-๕๙ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐ ๑ และพบว่า ช่วงอายุ ๓๑-๓๕ ปี มีระดับความคิดเห็นสูงกว่าช่วงอายุ ๔๐-๔๙ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑ และช่วงอายุ ๕๐-๕๙ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

๓) ระดับการศึกษา ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนที่มีระดับการศึกษา แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมใน

สถานศึกษา อำเภอโศก จัหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ($Sig = .๕๐๖$) จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

๔) ประสพการณ์ทำงาน ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนที่มีประสพการณ์ทำงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอโศก จัหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการครองตน มีความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ไม่แตกต่างกัน ($Sig = .๐๖๓$) ส่วนด้านการครองคน และด้านการครองงาน มีความคิดเห็นในแต่ละด้านของผู้ตอบแบบสอบถามแตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญที่ .๐๑ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังนั้น ต้องทำการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ (Least Significant Difference: LSD)

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด จำแนกตามประสพการณ์ทำงาน

ด้านการครองคน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ที่มีประสพการณ์ทำงานต่ำกว่า ๕ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอโศก จัหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองคน สูงกว่ากลุ่มประสพการณ์ทำงาน ๖ -๑๐ ปี, กลุ่มประสพการณ์ทำงาน ๑๑-๒๐ ปีและกลุ่มประสพการณ์ทำงาน มากกว่า ๒๐ ปีขึ้นไป ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

ด้านการครองงาน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนที่มีประสพการณ์ทำงานต่ำกว่า ๑-๕ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอโศก จัหวัดนครสวรรค์ ด้านการครองงานต่ำกว่ากลุ่มประสพการณ์ทำงาน ๖- ๑๐ปี และมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา มากกว่ากลุ่มประสพการณ์ทำงาน ๑๑-๒๐ ปีและกลุ่มประสพการณ์ทำงาน ๒๑ ปีขึ้นไปที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

๕) ตำแหน่งหน้าที่ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นพบว่า พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอโศก จัหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการครองตน มีความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ไม่แตกต่างกัน ($Sig = .๐๕๑$) ส่วนด้านการครองคน และด้านการครองงาน มีความคิดเห็นในแต่ละด้านของผู้ตอบแบบสอบถามแตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญที่ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ ๕.๑ สรุปผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัยที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ จำแนกตามสมมติฐาน

สถานภาพส่วนบุคคล	ด้านการครองตน		ด้านการครองคน		ด้านการครองงาน	
	ยอมรับ	ปฏิเสธ	ยอมรับ	ปฏิเสธ	ยอมรับ	ปฏิเสธ
๑. เพศ	✓	-	-	✓	-	✓
๒. อายุ	✓	-	✓	-	✓	-
๓. ระดับการศึกษา	-	✓	-	✓	-	✓

๔. ประสพการณ์	-	✓	✓	-	✓	-
๕. ตำแหน่งหน้าที่	-	✓	✓	-	✓	-

จากตารางที่ ๕.๑ สรุปได้ว่า

โดยภาพรวม ความคิดเห็นเกี่ยวกับ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอโศก จ. จังหวัดนครสวรรค์ ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ด้านการครองตน ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีเพศต่างกันและมีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน, ประสพการณ์ทำงานต่างกันและตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

โดยภาพรวม ความคิดเห็นเกี่ยวกับ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ด้านการครองคน ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีอายุต่างกัน, ประสพการณ์ทำงานต่างกันและตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ และ .๐๑ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีเพศต่างกันและระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

โดยภาพรวม ความคิดเห็นเกี่ยวกับ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ด้านการครองงาน ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีอายุต่างกัน, ประสพการณ์ทำงานและตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑ และ .๐๕ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีเพศต่างกันและระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๔ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ได้นำเสนอเป็นความเรียงจำแนกเป็นรายข้อทั้งหมด ๕ ข้อ ดังนี้

๑ . ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ควรยึดหลักปฏิบัติในการครองตนอย่างไรในการทำงานภายในสถานศึกษา มีดังนี้

๑) ซื่อตรง โปร่งใส และซื่อสัตย์ต่อตัวเองและผู้อื่น จริ่งใจในการทำงาน เป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจและไม่ตรีจิตสนิทต่อกัน

๒) มีความสุภาพอ่อนโยน พุดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น มีความจริงใจ ใจกว้าง ให้เกียรติผู้อื่น และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ใช้ภาษาเข้าใจง่าย

๓) มุ่งมั่น ตั้งใจ เสียสละ และทุ่มเทจนบรรลุเป้าหมาย

๔) ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี รู้จักผูกมิตร ใช้หลักประชาธิปไตย ในการทำงานสู่เป้าหมาย แต่งกายสุภาพเรียบร้อย และมีบุคลิกลักษณะท่าทาง การวางตัวดีเหมาะสม

๕) มีความเป็นผู้นำ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีที่มีความมั่นใจในตัวเอง กล้าคิดกล้าการตัดสินใจ มีวุฒิภาวะทาง อารมณ์ ควบคุมอารมณ์ได้ดี

ดังนั้นผู้บริหาร และครูผู้สอน ที่ยึดหลักปฏิบัติในการครองตน ดังที่กล่าวมา เพื่อส่งผลต่อการดำเนินงานของสถานศึกษา ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเต็ม ตามศักยภาพตามแนวทางการจัดการศึกษาโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งสร้างศรัทธา และความเชื่อถือให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง และในที่สุดส่งผลให้การทำงานสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี และสร้างความสามัคคีภายในสถานศึกษา อันจะนำไปสู่การทำงานได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ ประสบความสำเร็จได้อย่างน่าภาคภูมิใจ

๒. ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ควรประพฤติและปฏิบัติอย่างไร ที่จะทำให้ได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมงาน และบุคคลอื่น ในสถานศึกษา มีดังนี้

๑) เป็นผู้มีความจริงในการทำงาน มีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน และมีความรอบรู้ในวิชาการ

๒) เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่องานที่อุทิศตนและเวลาในสถานศึกษาอย่างเต็มที่

๓) เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เคารพในสิทธิ์และศักดิ์ศรีของเพื่อนร่วมงาน

๔) มีประสบการณ์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการที่เคยถูกปกครองบังคับบัญชาจากหัวหน้าแบบต่างๆ เพื่อที่ได้ทัศนะในการปกครองบังคับบัญชาผู้อื่น

๕) มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น

๖) เปิดโอกาสให้บุคคลจำนวนมาก หรือบุคคลหลายคน เข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำโดยไม่ทำงานตามลำพัง ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

๗) เป็นผู้ทำหน้าที่ประสานผลประโยชน์ บริการแก่ผู้อื่นทุกคนในการที่จะช่วยให้เขาดำเนินงานต่างๆในการให้การศึกษาได้ผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

๘) เป็นผู้เสียสละทุกอย่างเพื่อการศึกษาแก่ประชาชนและเพื่อให้สังคมดีขึ้น

๙) เป็นผู้มีความสามารถส่งเสริมและสนับสนุนในการทำงานเป็นทีม

๑๐) เป็นผู้ศึกษาหาความรู้ ความสามารถ และมีความเข้าใจหลักสูตรกระบวนการจัดการเรียนการสอน การแนะแนว การวัดผล และประเมินผล ตลอดจนสามารถจัดระบบการนิเทศศึกษาภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑๑) มีความกระตือรือร้น เป็นมิตร และมองโลกในแง่ดี ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงานและผู้อื่น

๑๒) ต้องรู้จักยกย่อง ชมเชยผู้ร่วมงานที่ทำความดีตามความเหมาะสม ชื่นชมผลงานการปฏิบัติงานของบุคคลอื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ และเผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงานทุกคน

๑๓) เป็นกำลังใจให้ผู้ร่วมงานหรือบุคคลอื่นประสบความสำเร็จในงานที่ได้รับมอบหมาย

๑๔) ยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม

๑๕) มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบทันคน มีความเชื่อมั่นในตัวเองไม่โลเล มีความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ

๑๖) มีความยุติธรรม มีเหตุผลและวางตัวเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ

๑๗) กล้าหาญทั้งกายและใจ กล้าเผชิญกับเหตุการณ์ร้อนหรือด่วน สามารถควบคุมจิตใจตนเองได้ กล้าตัดสินใจว่าถูกต้องและยืนหยัดอย่างไม่สะทกสะท้าน

๑๘) มีความคิดริเริ่ม ทำให้งานต่างๆ ก้าวหน้าอยู่เสมอ เป็นผู้ที่สามารถตนเองและพัฒนาหน้าที่ของตนเองได้ดียิ่งอยู่เสมอ คิดและวางแผนการงานไว้อย่างล่วงหน้า

๑๙) วางตัวดี การประพฤติปฏิบัติให้ประทับใจแก่ผู้น้อย แต่งกายสะอาด

๒๐) ปฏิบัติงานอย่างเป็นทีม ให้ทำงานแทนกันได้

ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ควรประพฤติและปฏิบัติ ดังที่กล่าวมา เพื่อที่จะทำให้ได้รับการยอมรับจาก และศรัทธาจากเพื่อนร่วมงาน และบุคคลอื่น ในสถานศึกษา ส่งผลให้การทำงานในสถานศึกษานั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ท่านมีแนวทางในการปฏิบัติงาน ในสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จได้อย่างไร

๑) ต้องเป็นผู้รักงานที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบอยู่ ต้องทำงานด้วยใจรัก จิตใจจึงมีศรัทธา มีพลังกล้าแข็ง ผลักดันให้กิจการงานที่ทำนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ

๒) ต้องเอาใจใส่กระตือรือร้นในการเรียนรู้เพิ่มพูนวิชาความรู้ความสามารถในการทำกิจการงาน ใฝ่เรียนรู้และแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ก้าวทันเทคโนโลยี

๓) มีความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากในการงานในหน้าที่ของตน มีความตั้งใจในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย ทำงานอย่างเต็มศักยภาพตามความสามารถของตน คือ การสอนซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของสถานศึกษา

๔) มีความศรัทธาในวิชาชีพ เป็นครูสอนเก่ง สอนดี มีคุณธรรม มุ่งเน้น ห่มเห รักศิษย์ เหมือนลูกหลาน

๕) มีความคล่องตัว และสามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้ทุกสถานการณ์

๖) ต้องเป็นผู้เอาใจใส่ต่อกิจการงานที่ทำ และมุ่งกระทำงาน อย่างต่อเนื่อง ไม่ทอดทิ้งหรือวางธุระเสียกลางคัน ไม่เป็นคนจับจด หรือทำงานแบบทำๆ หยุดๆ

๗) มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรักสามัคคีในหมู่คณะ ทำงานเป็นทีม ร่วมแรงร่วมใจในการทำงาน

๘) ต้องหมั่นพิจารณาไตร่ตรองการปฏิบัติงานของตนอยู่เสมอ มีความคิดสร้างสรรค์ มองการณ์ไกล คาดคะเนได้ถึงแนวโน้มในอนาคต

๙) มีความสุขุมรอบคอบในการคิด พูด เขียนมีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ดูนอกนอก บอกคนได้ ใช้คนเป็น

๑๐) มีการวางแผนทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๑๑) มีความรับผิดชอบมีความตระหนักในการจัดการศึกษาไปสู่เป้าหมาย รวมทั้งรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายนอกเหนือจากการสอน ด้วยการทำงานเพื่องาน

๑๒) เป็นคนตรงต่อเวลา มีความซื่อสัตย์สุจริต ขยันอดทน และมีความคิดริเริ่ม

สร้างสรรค์

๑๓) ทำงานอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนการทำงานล่วงหน้า และมุ่งมั่นทำงานจนประสบความสำเร็จ

๑๔) มีทักษะประสบการณ์ สามารถจัดการเรียนการสอนได้น่าสนใจ และสามารถกระตุ้นนักเรียนให้สนุกสนานและได้ความรู้พร้อมกัน มีทักษะในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ให้ทันเหตุการณ์ทันโลก ทันสมัย

๑๕) ประพฤติตนเหมาะสม และเป็นแบบอย่างที่ดี ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมนักเรียนสอดคล้องกับการให้ความสำคัญของการศึกษาที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

๑๖) ปฏิบัติงานตามภาระงานด้วยความเอาใจใส่ ทุ่มเท เสียสละ เต็มกำลังความสามารถ ไม่ละทิ้งทอดทิ้ง หน้าที่ การสอน และการดูแลนักเรียนเพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้บรรลุตามเป้าหมาย

๑๗) รักในองค์กร รักโรงเรียนเหมือนบ้าน และรักเด็กเหมือนลูกหลาน

๑๘) มีระเบียบวินัย อันส่งผลให้ชุมชนพอใจในผลการสอนปฏิบัติงานตามนโยบายของผู้บริหารอย่างตั้งใจ

โดยสรุป ผู้บริหาร และครูผู้สอน จะปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ ในสถานศึกษาได้นั้น คือ ขั้นแรกต้องมีศรัทธาในวิชาชีพ เป็นครูสอนเก่ง สอนดี มีคุณธรรม มุ่งมั่น ทุ่มเท รักศิษย์ เหมือนลูกหลาน ปฏิบัติงานตามภาระงานด้วยความเอาใจใส่ เสียสละ เต็มกำลัง ความสามารถ ไม่ทอดทิ้ง หน้าที่ การสอน และสอนนักเรียนเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้บรรลุตามเป้าหมาย มีคุณธรรม จริยธรรม มีจรรยาบรรณของความเป็นครู มีความรักสามัคคีในหมู่คณะ สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๔. ความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมสำหรับการดำเนินงานของสถานศึกษาจากการแสดงความคิดเห็นด้วยการตอบแบบสอบถามปลายเปิด ผลการวิเคราะห์พบว่า ความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมสำหรับการดำเนินงานของสถานศึกษา มีดังนี้

๑) การพัฒนาการศึกษาแบบมีส่วนร่วมเป็นการบริหารที่เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพราะการทำงานมีการร่วมมือร่วมใจกัน งานจะสำเร็จ บุคลากรมีความสุขในการทำงาน "ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุงแก้ไข ร่วมภาคภูมิใจ"

๒) การบริหารงาน แบบมีส่วนร่วม มีความสำคัญมาก เพราะทุกฝ่ายทิศทาง หรือเป้าหมายร่วมกัน ร่วมกันทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่วางแผนวิเคราะห์สภาพปัญหา ดำเนินการตามแผนกำกับ ติดตาม ประเมินผลร่วมกัน ทุกฝ่ายมีความเข้าใจตรงกัน ทำให้ผลงานออกมาได้ดีมีคุณภาพ

๓) การบริหารแบบมีส่วนร่วม มีความสำคัญมากเพราะชุมชนเป็นเจ้าของโรงเรียน โรงเรียนอยู่ได้เพราะชุมชนให้การส่งเสริม สนับสนุนทั้งด้านงบประมาณการเสนอแนวคิดที่พัฒนาการศึกษา โรงเรียนใช้คณะกรรมการสถานศึกษา และกรรมการเครือข่ายในการมีส่วนร่วม

๔) การมีส่วนร่วมมีความสำคัญที่สุดตรงการดำเนินงานของสถานศึกษา เพราะทุกหน่วยงานต้องมีความสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกัน หลายฝ่ายได้แสดงความคิดเห็น แสดงความสามารถงานจึงจะออกมาดี

๕) การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีความสำคัญ เพราะช่วยให้ทุกฝ่ายให้ระดมพลังความคิด ทรัพยากร ส่งเสริมสนับสนุนให้การบริการงาน บรรลุเป้าหมายได้เร็วยิ่งขึ้น และเป็นในแนวทางเดียวกัน

๖) มีความสำคัญและควรมีการวางแผน PDCA จะทำให้งานบรรลุผลสำเร็จ โดยเฉพาะโรงเรียนได้ให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมการบริหารที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน ย่อมทำให้เกิด ความคิดรู้ และสิ่งสร้างสรรค์ใหม่ๆ

๗) มีความสำคัญมาก เนื่องจากการขับเคลื่อนการดำเนินงานของสถานศึกษา จำเป็นต้องใช้พลังของส่วนร่วม เพื่อการสร้างสรรค์ ให้ทุกฝ่ายมีข้อเสนอแนะในการวางแผนและ ร่วมทำงานทุกอย่างที่สถานศึกษาทำ โดยที่ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการวางแผน ดำเนินการ ติดประเมินผล และปรับปรุงแก้ไข

๘) ทำให้การดำเนินงานโปร่งใส รับผิดชอบร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและ กัน ชุมชน องค์กรท้องถิ่น เข้ามามีบทบาทต่อการเรียน การสอนงานเพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ดำรงอยู่ต่อไป รวมทั้งเพื่อให้เกิดความรัก ภาควิมิใจในโรงเรียนในท้องถิ่นของตน

๙) มีความสำคัญมาก คือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาร่วมภาควิมิใจ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีบทบาท หน้าที่ตามกรอบของแต่ละงาน ได้ประสานพัฒนางานร่วมกัน เพื่อเป็น แนวทางในการบริหารงานให้เหมาะกับชุมชนและสอดคล้องกับสภาพของชุมชน และเพื่อให้การ พัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกันจะทำให้เกิดศักยภาพที่ดีต่อชุมชน รวมทั้งจะทำให้งานบรรลุ วัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย อย่างมีประสิทธิภาพ

๑๐) การบริหารแบบมีส่วนร่วมสำคัญอย่างยิ่ง สามารถจะนำเทคโนโลยีมาพัฒนาสถานศึกษาให้ อยู่ระดับทั้งประเทศ มีความเจริญเร็วขึ้นในสถานศึกษา เพราะเป็นโอกาสในการสร้างความร่วมมือ ทั้งกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนในการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมโดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีที่ ทันสมัยต่าง ๆ ที่ควรนำมาสู่สถานศึกษาเพื่อเปิดโอกาสในการเรียนรู้ให้เด็กได้อย่างกว้างไกล

๑๑) การบริหารแบบมีส่วนร่วมสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้การทำงานเป็นระบบ ลดปัญหาการขัดแย้งในสถานศึกษา

โดยสรุป ความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมสำหรับการดำเนินงานของสถานศึกษา คือ เป็นรูปแบบการบริหารที่เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพราะเน้นการทำงานแบบร่วมมือ ร่วมใจกัน งานจะสำเร็จและบุคลากรมีความสุขในการทำงาน "ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุงแก้ไข และ ร่วม ภาควิมิใจ" เป็นระบบการทำงานที่ทุกฝ่ายมีเป้าหมายร่วมกัน ได้ร่วมระดมพลังความคิด ร่วมกันทุก ขั้นตอน เริ่มตั้งแต่วางแผนวิเคราะห์สภาพปัญหา ดำเนินการตามแผน กำกับติดตาม ประเมินผลร่วมกัน ทุกฝ่ายมีความเข้าใจตรงกัน ทำให้ผลงานออกมาได้ดีมีคุณภาพ

๕. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า "ผู้บริหารที่ดีจำเป็นต้องมีคุณธรรมควบคู่กับการทำงาน" พร้อมแสดงเหตุผลสนับสนุน จากการแสดงความคิดเห็นด้วยการตอบแบบสัมภาษณ์ ผลการวิเคราะห์พบว่า ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ทุกท่านเห็นด้วย โดยให้เหตุผลสนับสนุน ดังต่อไปนี้

๑) เพราะคุณธรรม ย่อมนำมาซึ่งความถูกต้อง ความดีงาม ความเหมาะสม

หลักธรรม ของพระพุทธเจ้าประเสริฐแล้ว และการที่ผู้บริหารมีคุณธรรม วางตัวเป็นกลาง การ ทำงาน ก็จะมีประสิทธิผลสำเร็จในทุก ๆ ด้าน

๒) เพราะคุณธรรม เป็นหัวใจสำคัญในการบริหารจัดการที่ดี สร้างความศรัทธา ความ ถูกต้อง และเป็นบ่อเกิดแห่งความรัก สามัคคีกันในหมู่คณะ

๓) เพราะความรู้ทางด้านวิชาชีพมีไว้เพื่อการทำงาน ความมีคุณธรรมเป็นความรู้ที่สูง กว่า มีไว้เพื่อควบคุมงาน

๔) เห็นด้วย เพราะคุณธรรม นำไปสู่ความโปร่งใสในการทำงานสามารถตรวจสอบได้

๕) เพราะคุณธรรมทำให้คนเป็นคนดี เมื่อคนเป็นคนดีย่อมทำงานมุ่งแต่ประโยชน์

ส่วนรวม

๖) เพราะการทำงานที่จะมีทั้งความสำเร็จและการผิดพลาด การบริหารจัดการจึง ต้อง นำคุณธรรมมาใช้เพื่อให้ถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้

๗) เพราะ คนดี ย่อมนำพาความเจริญมาสู่องค์กร คนดีย่อมรัก และปรารถนาดีต่อ องค์กรประเทศชาติ คุณธรรมจะช่วยสร้างสังคมให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

๘) หากผู้บริหารมีคุณธรรมประกอบกับการทำงานแล้วครู บุคลากรภายในโรงเรียนก็ จะเกิดความรัก ความศรัทธาต่อกัน มีความสามัคคี อยู่กันฉันท์พี่น้อง ครูมีสุขภาพจิตที่ดีก็จะส่งผล ต่อ การสอน และนักเรียนในที่สุด

๙) เพราะในการบริหารงานนั้นต้องใช้ความรอบครอบและต้องมีความรู้ ความสามารถ ที่ดี ทั้งนี้คุณธรรมต้องมาก่อนเสมอ ของความเป็นผู้นำ

๑๐) ผู้บริหารควรมีหลักธรรมมาภิบาล "คุณธรรมนำความรู้ ควบคุมเทคโนโลยี"จะ ส่งผลให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นคนเก่งคนดี และอยู่ร่วมในสังคมอย่างมีความสุข มีความ ยั่งยืนของการพัฒนา ถ้าขาดคุณธรรมจะทำให้สังคมวุ่นวาย การศึกษาจึงเน้นพัฒนาคนให้เป็นคนดี เก่งและมีคุณธรรม

๑๑) เพราะหลักด้านคุณธรรมทำให้การบริหารจัดการคน เงิน วัสดุ เป็นไปอย่าง ราบรื่น

๑๒) เพราะความมีคุณธรรมคือพลังความดีงามและก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ต่องาน ทำงานอย่างมีความสุข ทุกคนอยู่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่อย่างสงบสุขจะได้ปริมาณงาน คุณภาพ งานตลอดไป

๑๓) เพราะผู้บริหารจะต้องมีพรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นคุณธรรมในการบริหารงาน จะทำ ให้บุคลากร มีความสุข โดยคำนึงถึงว่า รักโรงเรียนเหมือนรักบ้าน รักงานเหมือนรักชีวิต รักศิษย์ เหมือนรักลูกหลาน

๑๔) เพราะคุณธรรมจะทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างมี ความสุขลดปัญหาความขัดแย้ง ทำให้การทำงานมุ่งสู่จุดมุ่งหมาย ขององค์กรในที่สุด

๑๕) เพราะจะสร้างบรรยากาศในการทำงานให้มีความสุข

โดยสรุป ผู้บริหาร และครูผู้สอนที่ดีจำเป็นต้องมีคุณธรรมควบคู่กับการทำงาน พบว่า ผู้ตอบ แบบสัมภาษณ์ทุกท่านเห็นด้วย โดยให้เหตุผลสนับสนุนว่า คุณธรรม เป็นหัวใจสำคัญในการ

บริหาร คุณธรรมสามารถสร้างความศรัทธา และเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีกันในหมู่ คณะ หากผู้บริหารมีคุณธรรมประกอบกับการทำงานแล้วครูและบุคลากรภายในสถานศึกษาย่อมเกิดความรัก ความศรัทธาต่อกัน อยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง ทำให้ผู้บริหารครูมีสุขภาพจิตที่ดี และเกิดบรรยากาศในการทำงานที่มีความสุขอันจะส่งผลต่อความสามารถในการจัดการเรียนการสอนให้ดี และมีคุณภาพส่งผลต่อผู้เรียนได้เรียนอย่างเต็มที่ และประสบผลสำเร็จ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจเกี่ยวกับการ ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยอภิปรายผลตามลำดับ ดังนี้

๕.๒.๑ ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน ($\bar{X} = ๓.๙๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสามารถที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

๑) ด้านการครองตน จากการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีความ คิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๓$) แสดงให้เห็นว่า ทำงาน ด้วยความจริงใจ ทำหน้าที่อย่างเต็มศักยภาพของตนจนเกิดประสิทธิภาพในการทำงานในสถานศึกษา ามีใจฝึกฝนแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนา และ ปรับปรุงตนเอง ให้มีความเจริญก้าวหน้า ทำงานด้วยความ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ โปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ มีความ ตรงต่อเวลาใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ และคุ้มค่า มากที่สุด ในการทำงาน ช่มใจ ไม่หวั่นไหว บังคับควบคุมอารมณ์ และระงับความรู้สึก เมื่อมีคนอื่นมา กล่าวหาว่าร้าย ใช้เหตุผล ควบคุมอารมณ์ ช่มใจตนเอง เมื่อมีเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความแตกแยก และแตกความสามัคคีในสถานศึกษา มีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำในการทำงาน ท่ามกลาง สภาพ ดินฟ้า อากาศ สามารถอดทนได้ไม่ย่อท้อ รักษาระเบียบ วินัย ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี แก่เพื่อนร่วมงาน และนักเรียน ทำ งานอย่างเต็มที่ตามศักยภาพที่ตนมี เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการ เรียนรู้ของผู้เรียน เป็นผู้เสียสละเวลาส่วนตน พร้อมทั้งจะรับฟัง ความทุกข์ ความคิดเห็น และความ ต้องการของผู้อื่น รู้จักเสียสละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตน ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอา แต่ใจตนเอง รู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของๆ ตน และมีน้ำใจช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ซึ่งมีความ สอดคล้องกับ สุรรัตน์ มั่งอึ้งกลาง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมของ ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา โดยมี วัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาคุณธรรมตามแนวพุทธธรรม ในการครองตน ครองคน และครองงาน

ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ตามทัศนะของครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒) เพื่อเปรียบเทียบคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และ ครองงาน ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ตามทัศนะของครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน และ ๓) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และครองงาน ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมาตามทัศนะของครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า ๑) คุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และครองงานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ตามทัศนะของ ครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมากด้านที่มีระดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ คุณธรรมในการครองตน รองลงมาคือคุณธรรมในการครองคนและคุณธรรมในการครองงาน ๒) การเปรียบเทียบคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และ ครองงาน ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ตามทัศนะของครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานโดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ ๓) ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และครองงานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์เป็นรายคู่ของคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมทั้งสามด้าน พบว่า มีความสัมพันธ์ในเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทุกคู่

๒) ด้านการครองคน จากการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๐$) แสดงให้เห็นว่า มีความเป็นกัลยาณมิตร และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับเพื่อนร่วมงาน ให้ความช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ยกย่องเพื่อนร่วมงานที่ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต ชยัน อดทน ให้ปรากฏแก่เพื่อนร่วมงาน มีวิจาร์ณญาณในการตัดสินใจโดยชอบธรรม มีความปรารถนาดี ไม่คิดเบียดเบียนประทุษร้ายกับเพื่อนร่วมงาน รับฟังความคิดเห็น และเหตุผลของผู้อื่นเสมอ เป็นผู้รับฟังที่ดี เมื่อเพื่อนร่วมงานเกิดผิดใจกับเพื่อนร่วมงานด้วยกัน เคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเพื่อนร่วมงาน สนับสนุนเพื่อนร่วมงานที่มีความสามารถให้มีความเจริญก้าวหน้า ให้กำลังใจ ชื่นแยะสิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่มีโทษให้กับเพื่อนร่วมงานอย่างจริงใจ ไม่แสดงอาการดีใจ หรือเสียใจจนเกินเหตุ เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบความสำเร็จ หรือประสบความสำเร็จดีดรอ้น พลอยยินดีกับเพื่อนร่วมงานที่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่คิดอิจฉาริษยาที่เห็นคนอื่นได้ดีกว่า ซึ่งมีความสอดคล้องกับ **บุญชู แสงสุข** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทรรศนะของบุคลากรทางการศึกษาตามคุณธรรมและจริยธรรม โดยศึกษาทรรศนะของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรีที่มีต่อการปฏิบัติจริง ตามคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ใน ๓ ด้าน คือ ด้านการครองตน ด้านการครองคน และด้านการครองงาน และได้ศึกษาเพื่อเปรียบเทียบทรรศนะระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา ครู และประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี ที่มีต่อ

การปฏิบัติจริง ตามคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในด้านการครองตน การครองคน และการครองงาน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และ ประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี พบว่า ๑. ทรรศนะของบุคลากรทางการศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรีที่มีต่อการปฏิบัติจริง ตามคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในด้านการครองตน การครองคน และการครองงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ๒. ผลการเปรียบเทียบทรรศนะของผู้บริหารสถานศึกษา ครู และประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี ที่มีต่อการปฏิบัติจริง ตามคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทั้งในด้านการครองตน การครองคน และการครองงาน

๓) ด้านการครองงาน จากการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีความ คิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๔$) แสดงให้เห็นว่า มักใคร่ครวญถึง ผลดี - ผลเสีย ที่จะเกิดขึ้น เพื่อวางแผนการทำงานอยู่เสมอ ให้ความสำคัญกับการ ตัดสินใจภายใต้มติของที่ประชุม มีใจรักใคร่ต่องานและหน้าที่ที่ท่านปฏิบัติอยู่ ปฏิบัติงานด้วยความ กระตือรือร้น และต่อเนื่องในการที่จะให้งานประสบผลสำเร็จ เมื่อพบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการ ทำงาน ข้าพเจ้าจะพยายามหาแนว ทางแก้ไขปัญหานั้นอย่างเร่งด่วน มีการวางแผนการปฏิบัติงานไวล่วงหน้า เสมอ และ พิจารณารอบคอบในการดำเนินงานในโครงการที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษา คิดและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้กับสถานศึกษา และอุทิศเวลาให้กับ การทำงาน และกิจกรรมภายใน สถานศึกษา มีความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนองค์กรนี้ เต็มใจปฏิบัติงานที่ได้รับ มอบหมาย ทำงานนั้นอย่างเต็มศักยภาพ จนประสบผลสำเร็จ สามารถปฏิบัติงานได้ทันทีเมื่อถึงเวลา และควบคุมตัวเองให้ปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี คิดและวางแผนการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การ ดำเนินงาน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ขณะปฏิบัติงานท่านมีสมาธิจดจ่อกับงานอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับ **วิศวานถ ขำนาญเนา** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมของหัวหน้า สถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ๑. พฤติกรรมของหัวหน้า สถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ รวมทุกด้านอยู่ในระดับมากและเป็นราย ด้านก็อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาตามสถานภาพตำแหน่ง พบว่า พฤติกรรมของหัวหน้า สถานศึกษาตามความคิดเห็นของหัวหน้าสถานศึกษา ผู้ช่วยหัวหน้าสถานศึกษา และครูผู้สอน รวมทุก ด้านต่างก็เห็นว่าอยู่ในระดับมากและเป็นรายด้านก็อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็น รายข้อและรายด้านจะพบว่า มีพฤติกรรมบางอย่างที่หัวหน้าสถานศึกษา ผู้ช่วยหัวหน้าสถานศึกษา และครูผู้สอนมีระดับความคิดเห็นต่ำกว่าข้ออื่น ๆ ดังนี้ ด้านการครองตน ได้แก่ พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการ ศึกษาศาสนา ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับอบายมุข ด้านการครองคน ได้แก่ พฤติกรรมเกี่ยวกับการให้สิ่งของแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาในบางโอกาส และ พฤติกรรมเกี่ยวกับการเป็นผู้มีน้ำ ใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้านการครองงาน ได้แก่ พฤติกรรมเกี่ยวกับ เทคนิคในการสร้างทีมงานที่มีคุณภาพ การติดตาม กำกับงานที่มอบหมายให้ผู้อื่นปฏิบัติและ พฤติกรรมการใช้แผนเป็นเครื่องมือในการบริหาร ๒. ผลการเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมของหัวหน้า สถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ ตามความคิดเห็นของหัวหน้าสถานศึกษา ผู้ช่วยหัวหน้าสถานศึกษาและครูผู้สอน รวมทุกด้านและในแต่ละด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยหัวหน้าสถานศึกษามีระดับความคิดเห็นสูงกว่าครูผู้สอนและผู้ช่วย
หัวหน้าสถานศึกษามีระดับความคิดเห็นสูงกว่าครูผู้สอน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอ ไพศาล
จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ควรจัดกิจกรรม/โครงการ เพื่อส่งเสริม สนับสนุนผู้บริหาร และผู้สอน ได้ยึดหลักพุทธธรรม ในการพัฒนาสถานศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานร่วมกัน
- ๒) นำผลการศึกษาเป็นระบบข้อมูลสารสนเทศแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครูอาจารย์ เจ้าหน้าที่ ผู้ปกครอง ชุมชน และบุคลากรคนอื่น ๆ ที่มีความสนใจเพื่อเป็นข้อมูลในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา
- ๓) ควรรายงานผลให้หน่วยงานที่รับผิดชอบในระดับที่สูงขึ้น ได้ทราบปัญหาต่าง ๆ ในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะ ดังนี้

- ๑) ควรทำการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาในกลุ่มประชากรที่กว้างและหลากหลายมากขึ้น เช่น นักเรียน ผู้ปกครอง และประชาชนทั่วไป
- ๒) หลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักการครองตน ครองคน และครองงาน นั้นมีมากมายหลากหลาย ในการวิจัยครั้งต่อไป สามารถนำหลักธรรมอื่นมาประยุกต์ใช้ได้อีก ซึ่งอาจทำให้ผลวิจัยที่ได้แตกต่างกันออกไป
- ๓) ควรทำการสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มของคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อให้มีความคิดเห็นที่หลากหลายมากขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

ราชบัณฑิตยสถาน . พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน . กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์ , ๒๕๒๕ .

ราชบัณฑิตยสถาน . พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาขาสากลอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน . กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กถิน อัดถโยธิน หลวง. อธิบายธรรมวิภาค น.ธ.ตรี. กรุงเทพมหานคร: ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๑.

แก้ว ชิตตะขบ. รวมวิชาธรรมศึกษา ชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ . พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ . กรุงเทพมหานคร: พรักหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.

ชาญชัย อาจิมสมาจาร. สู่ทิศทางใหม่ของการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ก้าวใหม่, ๒๕๔๘.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ และทวี ผลสมภพ. หลักพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง , ๒๕๒๙.

ทิศนา แคมมณี. ปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เรื่องยากที่ทำได้จริง . กรุงเทพมหานคร: อัลฟ่ามีเลินเนียม , ๒๕๔๙.

ทิศนา แคมมณี และภาชิต ประมวลศิลป์ชัย . ประสบการณ์และกลยุทธ์ของผู้บริหารในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน . กรุงเทพมหานคร: ปกรณ์ศิลป์ พรินติ้ง, ๒๕๔๗.

หัตตชัยไวภิกขุ. ฆราวาสธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นิวไวดีก, ๒๕๒๙.

นิตย สัมมาพันธ์. การบริหารเชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พลันตังเฮ้าส์, ๒๕๒๙.

บุญมี แพนแก้ว. จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนส์ไตร์, ๒๕๓๙.

ประเวศ วะสี. ยุทธศาสตร์ทางปัญญา และการปฏิรูปการศึกษา . กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช , ๒๕๔๔.

ปิ่น มุทุกันต์. บันทึกธรรม ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๘.

ปิ่น มุทุกันต์. มงคลชีวิต ภาค ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ปัญญานันทภิกขุ (ปิ่น ปญญานนโท) . หน้าที่ของคน (ฉบับสมบูรณ์) . กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๑ .

บรรณานุกรม

ประยูร อาษานาม, รศ.ดร. . คู่มือวิจัยทางการศึกษา . ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) . ทิศทางการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย , ๒๕๔๗.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) . **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วินดาต้าโปรดักส์ , ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) . **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) . **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๙.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) . **พระในบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: คณาบรรณการพิมพ์ , ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** . พิมพ์ที่ บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด , ๒๕๔๙.

พระราชาธรมณี (ป.อ. ปยุตฺโต) . **พุทธศาสนากับสังคมไทย** . กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระเทพวิสุทธิญาณ . **อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๑** . กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๘.

พระศรีธรรมนิเทศ. **มงคล ๓๘ ประการ**. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

พระมหาสมณ ปจฺโจปการี. **ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ** . นครปฐม: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๐ .

พุทธทาสภิกขุ. **ขรวาสธรรม**. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๓.

พุทธทาสภิกขุ. **การทำงานที่เป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๗.

มัลลิกา ต้นสอน. **การจัดการยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เพอร์เน็ทจำกัด, ๒๕๔๔.

สมชาย เสมากุล. **การบริหารจัดการ การใช้แหล่งการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ กรณีโรงเรียนบ้านเขาวง อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี**. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟิก, ๒๕๕๑.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). **รวมธรรมะ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๓.

บรรณานุกรม

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) . **พุทธศาสนสุภาษิต** . กรุงเทพมหานคร : ชมรมพุทธศาสนิก .พ.ผ., ๒๕๓๔.

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ). **หนังสือวิสุทธิมรรค (แปล)**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘.

หวน พินธุพันธ์. **การบริหารการศึกษา: นักบริหารมืออาชีพ**. นนทบุรี: พินธุพันธ์การพิมพ์, ๒๕๔๙.

(๒) บทความ:

ชัยญา อภิบาลกุล และคณะ . “รูปแบบการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อปฏิบัติการเรียนรู้ในสถานศึกษา SINTPAE Model”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กิनावงศ์ . “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธ” . วารสารศึกษาศาสตร์ ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๔๙ - มีนาคม ๒๕๕๐): ๖๓.

(๓) วิทยานิพนธ์และงานวิจัย:

ทองย้อม สาครสูงเนิน . “การศึกษาพฤติกรรมการบริหารด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มหาสารคามเขต ๑” . วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๘.

ธนเศรษฐ์ จำปาม. “การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ศึกษากรณีวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดขอนแก่น” . วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๓.

นิติรัฐ วรณวิริยวัตร . “การบริหารงานแบบพุทธวิธีของโรงเรียนพระปริยัติธรรม อำเภอเมือง เชียงใหม่” . วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย: มหาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

นิธินันท์ นาคบุรี. “ทัศนะของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีต่อการบริหารงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติตามหลักธรรมาธรรม ๔” . วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

เนตรชนก โพธารามิก. “วิธีการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ เพื่อการพัฒนาสังคม” . วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

บรรณานุกรม

นันทวรรณ อีสราวุฒน์ชัย. “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”.

วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

บุญมี บุญเอี่ยม. “ศึกษาการนำ อิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการทำงานของพนักงานศูนย์ควบคุมการบินภูเก็ต บริษัทวิทยุการบินแห่งประเทศไทย จำกัด” . วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔.

บุญชู แสงสุข . “ทรรศนะของบุคลากรทางการศึกษาตามคุณธรรมและจริยธรรม” . วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๔.

ประสิทธิ์ เชี่ยวศรี . “การนำเสนอแบบจำลองการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารที่บริหารโดยใช้โรงเรียน ฐาน” . วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษภีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๔๔.

พรหม วุฒิวิวัฒน์ชัย. “หลักพรหมวิหาร ๔ กับหลักการปฏิบัติหน้าที่ตามอุดมคติตำรวจ: ศึกษาเฉพาะ

กรณี ข้าราชการตำรวจประจำสถานีตำรวจนครบาลดุสิต ”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์
มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.

พระสมทบ ธิรปัญญา (รุ่งมิตร์จรัสแสง). “ภาวะผู้นำของเยาวชนตามหลักธรรมาธรรม ๔: กรณีศึกษา
โรงเรียนหล่มสักวิทยาคม จังหวัดเพชรบูรณ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระดน้อย อนาวีโล . “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษา
จังหวัดนครสวรรค์” . **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาสมชาย สิริจินโท . “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพตามคุณภาพแนวทางของ พระเทพ
วรคุณ (สมาน สุนฺธโร)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระเมธีธรรมาลังการ (ประยุทธ์ ภูริทัตโต). “การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของ
ผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาแพร่ เขต ๑”. **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

บรรณานุกรม

พัชรพร วีรลลิตี. “ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบห้าประการของ บุคลิกภาพและความสามารถ
ในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน อยู่ใน
สำนักงานประกันสังคม” . **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัย รามคำแหง, ๒๕๕๖.

ภาวิณี ชินคา. “รูปแบบการบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัด
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต ๑” .
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์,
๒๕๕๘.

มนูญ ดวงหาลัง. “การศึกษาพฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียน
ประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ๒๕๓๑.

วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กินาวงศ์. “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม.” **วิทยานิพนธ์
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐.

วิมุติ หยกพรายพันธ์ . “พฤติกรรมคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา
เขตการศึกษา ๕”. **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏ
นครปฐม, ๒๕๔๔.

วิศวานถ ขำนาญเณร . “การศึกษาพฤติกรรมของหัวหน้าสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการ
ประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์” . **ปริญญานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์** . บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๙.

สมหมาย รัตตัญญู. “ศึกษาความพึงพอใจการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างในกรมชลประทาน
ตามหลักธรรมาภิบาล” . **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏ
รำไพพรรณี, ๒๕๕๒.

สถิตย์ รัชปต์ . “การประยุกต์หลักอริยสัจ ๔ ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักศึกษา คฤหัสถ์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด” . **ศึกษาค้นคว้าอิสระการศึกษา
มหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘.

สุพล เครือมนโรมย์. “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาล
นครเชียงใหม่” . **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

บรรณานุกรม

สุรัตน์ มุ่งอิงกลาง . “การศึกษาคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัด
สำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา” . **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต** .
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๔.

สุพล เครือมนโรมย์, “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด
เทศบาลเชียงใหม่” . **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.

สิทธิพร อ่อนคำ . “ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่กับพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหาร
โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ” . **วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๓๑.

อรรณพ โยนิจ . “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนก
สามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่” . **การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต** .
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จิตร ธาณี. **พรหมวิหาร ๔** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.jitdrathanee.com> [๒๓ ก.ย.
๒๕๕๖].

จำเนียร ประทุมชาติภักดี . **หลักการครองงาน : การบริหารนวัตกรรมเพื่อการพัฒนา** [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: <http://share.psu.ac.th/blog/new1/22513> [๑๗ ก.ย. ๒๕๕๖].

ทศพร ประเสริฐสุข. **หลักพุทธธรรมเพื่อ ความสำเร็จของนักบริหาร** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.mtri2007.com/index.php?option=com_content&view=article&id=228:2013-04-25-11-28-18&catid=38:2010-12-25-18-46-13&Itemid=54

[๑๘ ก.ย. ๒๕๕๖]

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ . **ฆราวาสธรรม ๔ ธรรมของผู้ครองเรือน** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.dmc.tv/pages/top_of_week/ฆราวาสธรรม ๔ - ธรรมของผู้ครองเรือน.html [๑๗ ก.ย. ๒๕๕๖].

วิทย์ วิศทเวส , ดร.. **ธรรมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.moe.go.th/moe/th/home/main.php> [๙ ก.ย. ๒๕๕๖].

สมหวัง วิทยาปัญญานนท์. **การจัดการธุรกิจด้วยพรหมวิหารธรรม** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.budmgt.com> [๒๓ ก.ย. ๒๕๕๖].

บรรณานุกรม

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง . **ความคิดในการเมืองในพระพุทธศาสนา** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.asoke.info/09Communication/DharmaPublicize/Kid/k172/062.html> [๒๒ ก.ย. ๒๕๕๖].

๒. ภาษาอังกฤษ:

Cronbach Lee J. **Essentials of paschological testing**. 4th ed., new York: Harper & Row 1971.

Butt, Marty. (1993, September). What do superintendents do to turn vision into action abiography of pragmatic visionaries. **Dissertation Abstracts International**.

Partin, J.L. (1969). The administrative behavior of the junior school principals. **Dissertation Abstracts International**. 30 (4): 1373-A.

ภาคผนวก

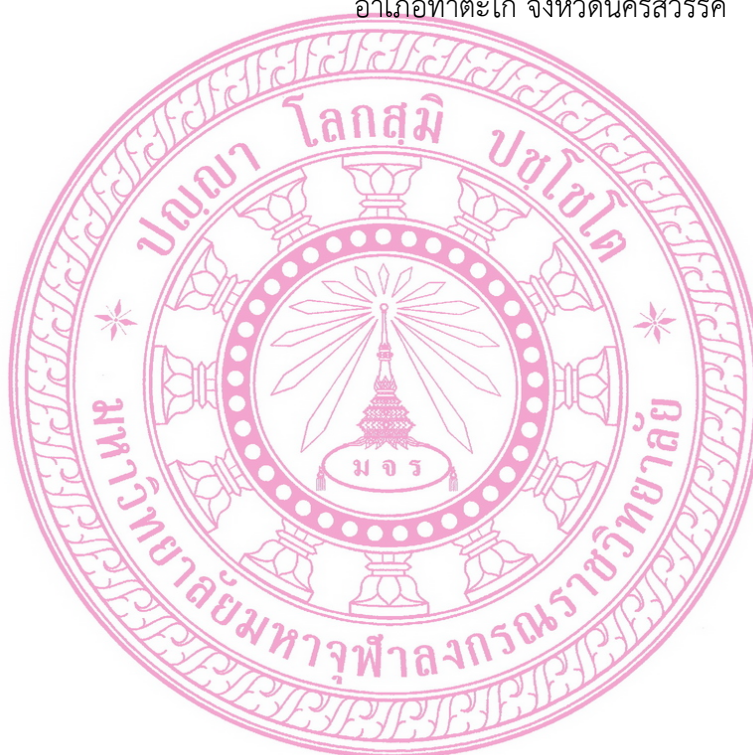

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

๑) พระประจวบ คมภีรธมโม	อาจารย์ประจำวิชาธรรมะภาคปฏิบัติ วิทยาลัย
สงฆ์นครสวรรค์ |
|------------------------|---|

- ๒) ดร.อดิศักดิ์ กอวัฒนา อาจารย์ประจำสาขาวิชาการบริหารการศึกษา
ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- ๓) ผศ. ดร. สุพรต บุญอ่อน ผู้อำนวยการศูนย์วิทยบริการอุทัยธานี (มจร.)
- ๔) นายอิทธิพร ธนาชยานนท์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองต๋อนลสายลำโพ
อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์
- ๕) นางสาวอุทัยวรรณ วงศ์เหรียญไทย ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านพนมดงชุมพลพนมรอก
อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์

ภาคผนวก ข
 ตารางสรุปค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (IOC)

ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

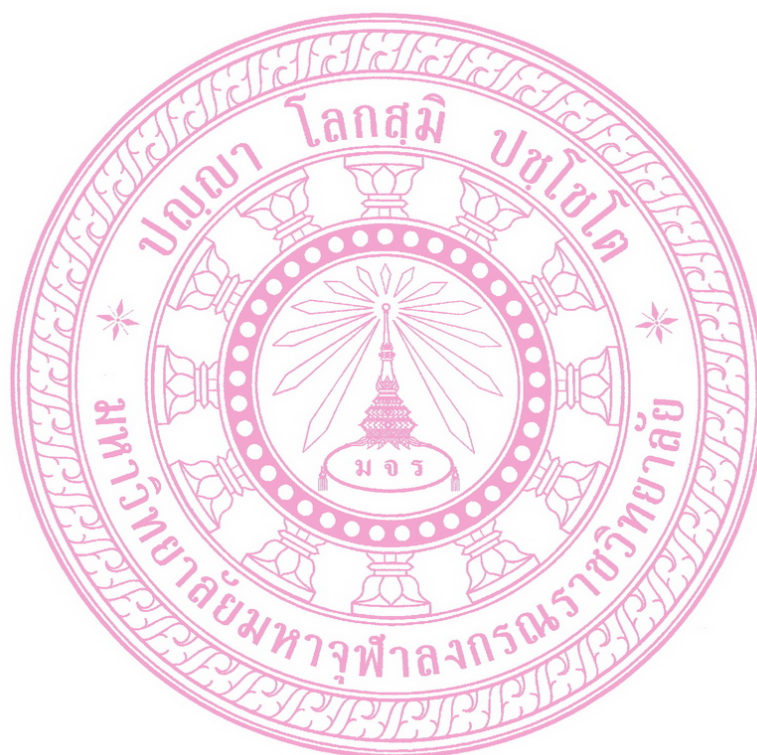
ข้อที่	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
		ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๓	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๔	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๕		
หลักการครองตน(ฆราวาสธรรม๔ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ)								
๑	ท่านทำงานด้วยความซื่อตรง ซื่อสัตย์ โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	ท่านทำงานด้วยความจริงใจ ทำหน้าที่อย่างเต็มศักยภาพของตนจนเกิดประสิทธิภาพในการทำงานในสถานศึกษา	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	ท่านมีความตรงต่อเวลาใช้เวลาให้เป็นประโยชน์และคุ้มค่ามากที่สุด ในการทำงาน	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	ท่านข่มใจ ไม่หวั่นไหว บังคับควบคุมอารมณ์ และระงับความรู้สึก เมื่อมีคนอื่นมากล่าวหาว่าร้าย	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	ท่านมีใจฝึกฝนแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้า	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
๖	ท่านใช้เหตุผล ควบคุมอารมณ์ ข่มใจตนเอง เมื่อมีเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความแตกแยก และแตกสามัคคีในสถานศึกษา	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	ท่านมีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำในการทำงาน ท่ามกลางสภาพ ดินฟ้า อากาศ สามารถอดทนได้ไม่ย่อท้อ	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	ท่านรักษาระเบียบ วินัย ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี แก่เพื่อนร่วมงาน และนักเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๙	ท่านทำงานอย่างเต็มที่ตามศักยภาพที่ตนมีเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐	ท่านรู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของๆ ตน และมีน้ำใจช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
ข้อที่	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
		ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๓	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๔	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๕		

๑๑	ท่านเป็นผู้เสียสละเวลาส่วนตน พร้อมทั้งจะรับฟังความ ทุกข์ความคิดเห็นและความต้องการของผู้อื่น	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๒	ท่านรู้จักเสียสละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตน ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตนเอง	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
หลักการครองคน (พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา)								
๑๓	มีความเป็นกัลยาณมิตร และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับเพื่อน ร่วมงาน	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔	มีความปรารถนาดี ไม่คิดเบียดเบียนประทุษร้ายกับ เพื่อนร่วมงาน	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕	รับฟังความคิดเห็น และเหตุผลของผู้อื่นเสมอ	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๖	สนับสนุนเพื่อนร่วมงานที่มีความสามารถให้มีความ เจริญก้าวหน้า	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๗	ยกย่องเพื่อนร่วมงานที่ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต ชยัน อดทน ให้ปรากฏแก่เพื่อนร่วมงาน	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๘	ให้ความช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๙	พลอยยินดีกับเพื่อนร่วมงานที่ประสบความสำเร็จในการ ปฏิบัติหน้าที่ ไม่คิดอิจฉาริษยาที่เห็นคนอื่นได้ดีกว่า	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
๒๐	ให้กำลังใจ ชื่นชมสิ่งที่ เป็นประโยชน์ และสิ่งที่มีโทษ ให้กับเพื่อนร่วมงานอย่างจริงจัง	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๑	ไม่แสดงอาการดีใจ หรือเสียใจจนเกินเหตุ เมื่อเพื่อน ร่วมงานประสบความสำเร็จ หรือประสบความสำเร็จเดือดร้อน	๑	๑	๐	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
๒๒	เคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเพื่อน ร่วมงาน	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
ข้อที่	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปล ผล
		ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๓	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๔	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๕		
๒๓	เป็นผู้รับฟังที่ดี เมื่อเพื่อนร่วมงานเกิดผิดใจกับเพื่อน ร่วมงานด้วยกัน	๑	๑	๐	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
๒๔	มีวิจารณ์ญาณในการตัดสินปัญหาโดยชอบธรรม	๑	๑	๐	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้

หลักการครองงาน (อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา)								
๒๕	ท่านมีใจรักใคร่ต่องานและหน้าที่ที่ท่านปฏิบัติอยู่	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๖	ท่านเต็มใจปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายทำงานนั้นอย่างเต็มศักยภาพจนประสบผลสำเร็จ	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๗	ท่านมีความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนองค์กรนี้	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๘	ท่านปฏิบัติงานด้วยความกระตือรือร้น และต่อเนื่องใน การที่จะให้งานประสบผลสำเร็จ	๑	๑	๐	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
๒๙	เมื่อพบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงาน ข้าพเจ้าจะพยายามหาแนว ทางแก้ไขปัญหานั้นอย่างเร่งด่วน	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๐	ท่านคิดและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้กับสถานศึกษา และ อุทิศเวลาให้กับการทำงานและกิจกรรมภายใน สถานศึกษา	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๑	ท่านสามารถปฏิบัติงานได้ทันที่เมื่อถึงเวลา และควบคุม ตัวเองให้ปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๒	ท่านคิดและวางแผนการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การ ดำเนินงาน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ	๑	๑	๐	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
๓๓	ขณะปฏิบัติงานท่านมีสมาธิจดจ่อกับงานอยู่ตลอดเวลา	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๔	ท่านมีการวางแผนการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าเสมอ และ พิจารณารอบคอบในการดำเนินงานในโครงการที่ เกิดขึ้นภายในสถานศึกษา	๑	๑	๐	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อที่	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปล ผล
		ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๓	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๔	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๕		
๓๕	ท่านให้ความสำคัญกับการตัดสินใจภายใต้มติของที่ ประชุม	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๖	ท่านมักใคร่ครวญถึง ผลดี - ผลเสีย ที่จะเกิดขึ้น เพื่อวาง แผนการทำงานอยู่เสมอ	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้

นายทองพูน

สวัสดีรักษ์

ภาคผนวก ค
ตารางสรุปค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม

ตารางสรุปค่าความเชื่อมั่น (Reliability)
RELIABILITY ANALYSIS – SCALE (ALPHA)

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance If Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
P1	144.80	411.959	.842	.983
P2	144.43	418.947	.652	.984
P3	144.67	414.161	.735	.983
P4	144.97	422.516	.617	.984
P5	144.80	410.097	.806	.983
P6	144.77	415.013	.764	.983
P7	144.50	415.569	.762	.983
P8	144.57	415.220	.746	.983
P9	144.50	410.603	.880	.983
P10	144.53	408.326	.913	.983
P11	144.77	412.461	.800	.983
P12	144.70	409.183	.864	.983
P13	144.60	411.834	.777	.983
P14	144.50	410.328	.837	.983
P15	144.73	414.754	.804	.983
P16	144.53	409.844	.863	.983
P17	144.60	409.834	.841	.983
P18	144.53	411.568	.859	.983
P19	144.67	411.954	.857	.983
P20	144.63	409.206	.876	.983
P21	144.77	423.220	.517	.984
P22	144.70	413.941	.809	.983
P23	144.83	410.420	.776	.983
P24	144.57	413.633	.801	.983
P25	144.47	418.602	.762	.983
P26	144.57	413.771	.797	.983
P27	144.57	414.668	.678	.984
P28	144.63	417.964	.737	.983
P29	144.53	415.499	.724	.983

P30	144.80	412.648	.877	.983
P31	144.80	420.097	.725	.983
P32	144.67	416.092	.767	.983
P33	144.83	418.144	.706	.983
P34	144.87	413.775	.840	.983
P35	144.73	415.789	.832	.983
P36	144.77	415.771	.795	.983

Scale Statistics

Mean	Variance	Std.Deviation	N of Items
148.80	437.890	20.926	36

Reliability Coefficients

N of Cases = 30

N of Items = 36

Alpha = .984

ภาคผนวก ง
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

คำชี้แจง แบบสอบถาม

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยฉบับนี้จัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของ
ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี
จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับเป็นข้อมูล และเป็นแนวทาง
สำหรับผู้วิจัย คณะผู้บริหารสถานศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนา และ
ปรับปรุงการปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อนึ่ง ข้อมูลที่ได้รับจะดำเนินการแปลผลวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลรายฉบับนี้เป็น
ความลับและใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยนี้เท่านั้น ไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่านหรือหน่วยงานของ
ท่านแต่ประการใด โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๕ ข้อ

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นในการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในสถานศึกษา จำนวน ๓๖ ข้อ

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็น
อย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นายทองพูน สวัสดิ์รักษ์

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมายลงใน ☒ หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริง

๑. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

๒. อายุ

☐ ต่ำกว่า ๓๐☐ ๓๑-๓๙ ปี☐ ๔๐-๔๙ ปี☐ ๕๐-๕๙ ปี

๓. วุฒิการศึกษา

☐ ปริญญาตรี☐ ปริญญาโท☐ ปริญญาเอก

๔. ประสบการณ์การปฏิบัติงาน

☐ ๑-๕ ปี☐ ๖-๑๐ ปี☐ ๑๑-๒๐ ปี☐ ๒๑ ปีขึ้นไป

๕. ตำแหน่งหน้าที่

☐ ผู้อำนวยการโรงเรียน☐ ครูผู้สอน☐ รองผู้อำนวยการ

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการ นำหลักพุทธธรรมไป ใช้ในสถานศึกษา อำเภอ
ไพศาลีจังหวัดนครสวรรค์ แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

๑. หลัก การครองตน (ขรവാสธรรม ๔ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ)

๒. หลักการครองคน (พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา)

๓. หลักการครองงาน (อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา)

คำชี้แจง คำถามในตอนที่ ๒ นี้เป็นข้อคำถามที่มีการให้คะแนนแบบมาตราวัดประมาณค่า (Rating Scale) ที่มีระดับการให้คะแนนของผู้ตอบแบบสอบถามเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

๑ แทน มีความคิดเห็น ในระดับน้อยที่สุด

๒ แทน มีความคิดเห็น ในระดับน้อย

๓ แทน มีความคิดเห็น ในระดับปานกลาง

๔ แทน มีความคิดเห็น ในระดับมาก

๕ แทน มีความคิดเห็น ในระดับมากที่สุด

คำชี้แจง ขอให้ท่านทำเครื่องหมาย / ลงในช่องคะแนนที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของท่าน

ข้อ	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
หลักการครองตน (ขรวาสธรรม ๔ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ)						
๑	ท่านทำงานด้วยความซื่อตรง ซื่อสัตย์ โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้					
๒	ท่านทำงานด้วยความจริงใจ ทำหน้าที่อย่างเต็มศักยภาพของตนจนเกิด					

	ประสิทธิภาพในการทำงานในสถานศึกษา					
๓	ท่านมีความตรงต่อเวลาใช้เวลาให้เป็นประโยชน์และคุ้มค่ามากที่สุด ในการทำงาน					
๔	ท่านข่มใจ ไม่หวั่นไหว บังคับควบคุมอารมณ์ และระงับความรู้สึก เมื่อมีคนอื่นมากล่าวหาว่าร้าย					
๕	ท่านมีใจฝึกฝนแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาและ ปรับปรุงตนเอง ให้มีความเจริญก้าวหน้า					
๖	ท่านใช้เหตุผล ควบคุมอารมณ์ ข่มใจตนเอง เมื่อมีเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความแตกแยก และแตกความสามัคคีในสถานศึกษา					
๗	ท่านมีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำในการทำงาน ท่ามกลางสภาพ ดินฟ้า อากาศ สามารถอดทนได้ไม่ย่อท้อ					
๘	ท่านรักษาระเบียบ วินัย ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี แก่เพื่อนร่วมงาน และนักเรียน					
๙	ท่านทำงานอย่างเต็มที่ตามศักยภาพที่ตนมี เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน					
๑๐	ท่านรู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของๆ ตน และมีน้ำใจช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น					
๑๑	ท่านเป็นผู้เสียสละเวลาส่วนตัว พร้อมที่จะรับฟัง ความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น					
๑๒	ท่านรู้จักเสียสละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตน ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตนเอง					

ข้อ	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
หลักการครองคน (พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา)						
๑๓	มีความเป็นกัลยาณมิตร และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับเพื่อนร่วมงาน					
๑๔	มีความปรารถนาดี ไม่คิดเบียดเบียนประทุษร้ายกับเพื่อนร่วมงาน					
๑๕	รับฟังความคิดเห็น และเหตุผลของผู้อื่นเสมอ					
๑๖	สนับสนุนเพื่อนร่วมงานที่มีความสามารถให้มีความเจริญก้าวหน้า					
๑๗	ยกย่องเพื่อนร่วมงานที่ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต ขยัน อดทน ให้ปรากฏแก่เพื่อนร่วมงาน					
๑๘	ให้ความช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน					
๑๙	พลอยยินดีกับเพื่อนร่วมงานที่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่คิด					

	อัจฉริยภาพที่เห็นคนอื่นได้ดีกว่า					
๒๐	ให้กำลังใจ ชี้แนะสิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่มีโทษให้กับเพื่อนร่วมงานอย่างจริงจัง					
๒๑	ไม่แสดงอาการดีใจ หรือเสียใจจนเกินเหตุ เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบความสำเร็จ หรือประสบความสำเร็จ					
๒๒	เคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเพื่อนร่วมงาน					
๒๓	เป็นผู้รับฟังที่ดี เมื่อเพื่อนร่วมงานเกิดผิดใจกับเพื่อนร่วมงานด้วยกัน					
๒๔	มีวิจารณ์ญาณในการตัดสินปัญหาโดยชอบธรรม					
หลักการครองงาน (อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา)						
๒๕	ท่านมีใจรักใคร่ต่องานและหน้าที่ที่ท่านปฏิบัติอยู่					
๒๖	ท่านเต็มใจปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย ทำงานนั้นอย่างเต็มศักยภาพจนประสบผลสำเร็จ					
๒๗	ท่านมีความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนองค์กรนี้					
๒๘	ท่านปฏิบัติงานด้วยความกระตือรือร้น และต่อเนื่องในการที่จะให้งานประสบผลสำเร็จ					
๒๙	เมื่อพบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงาน ข้าพเจ้าจะพยายามหาแนว ทางแก้ไขปัญหานั้นอย่างเร่งด่วน					
ข้อ	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๕	๕	๕	๕
หลักการครองงาน (อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) (ต่อ)						
๓๐	ท่านคิดและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้กับสถานศึกษา และอุทิศเวลาให้กับการทำงาน และกิจกรรมภายในสถานศึกษา					
๓๑	ท่านสามารถปฏิบัติงานได้ทันที่เมื่อถึงเวลา และควบคุมตัวเองให้ปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี					
๓๒	ท่านคิดและวางแผนการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การดำเนินงาน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ					
๓๓	ขณะปฏิบัติงานท่านมีสมาธิจดจ่อกับงานอยู่ตลอดเวลา					
๓๔	ท่านมีการวางแผนการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าเสมอ และพิจารณาอย่างรอบคอบในการดำเนินงานในโครงการที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษา					
๓๕	ท่านให้ความสำคัญกับการตัดสินใจภายใต้มติของที่ประชุม					
๓๖	ท่านมักใคร่ครวญถึง ผลดี - ผลเสีย ที่จะเกิดขึ้น เพื่อวางแผนการทำงานอยู่					

	เสมอ					
--	------	--	--	--	--	--

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา

.....

.....

.....

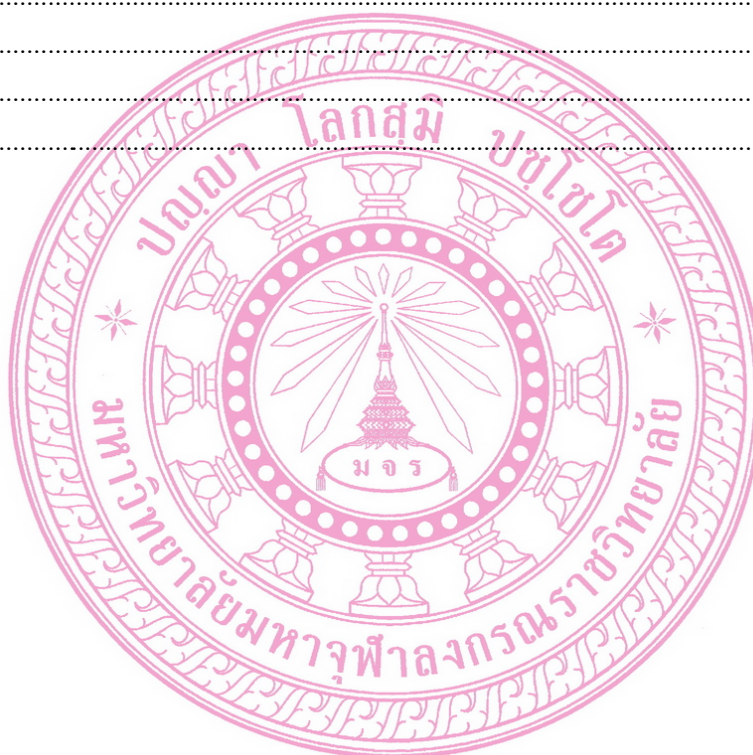
.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

(สำหรับผู้เกี่ยวข้อง)

วัน / เดือน / ปี ที่สัมภาษณ์ วันที่.....เดือน.....พ.ศ. เวลา.....
 ชื่อ.....สกุล.....
 ตำแหน่ง.....

คำชี้แจง ขอให้ท่านแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ตามประสบการณ์การ
 ของท่าน

๑. ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ควรยึดหลักปฏิบัติในการครองตนอย่างไรในการทำงานภายใน
 สถานศึกษา มีดังนี้

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ควรประพฤติและปฏิบัติอย่างไร ที่จะทำให้ได้รับการยอมรับ
 จากเพื่อนร่วมงาน และบุคคลอื่น ในสถานศึกษา

.....

.....

.....

.....

๓. ท่านมีแนวทางในการปฏิบัติงาน ในสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จได้อย่างไร

๔. การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีความสำคัญหรือไม่อย่างไร สำหรับการดำเนินงานของสถานศึกษาของท่าน

๕. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า "ผู้บริหาร หรือครูที่ดีจำเป็นต้องมีคุณธรรมควบคู่กับการทำงาน" พร้อมแสดงเหตุผลสนับสนุน

ขอขอบคุณท่านที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๐๐๔๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๒๒ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุมัติตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระประจวบ คมภีระมโน อาจารย์พิเศษประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด
๒. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย นายทองพูน สวัสดิ์รักษ์ เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๗๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง

ฉะนั้น เรียนมาเพื่อขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

น.ส.ประจวบ คมภีระมโน

เรียนมาด้วยความนับถือ

ผู้ตรวจ/ครู ๖ ๕๐๐๖๖๖

๒๕ ม.ค. ๕๗

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๔๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๔๙๙๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์โทร ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๐๐๔๒

วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ดร. อดิศักดิ์ กอวัฒนา อาจารย์ประจำศูนย์บัณฑิตศึกษา

ด้วย นายทองพูน สวัสดิ์รักษ์ เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๗๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ฉะนั้น จึงเจริญพรมมาเพื่อขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

จาวจ ๑๕๖

ลงชื่อ ๒๕/๑/๕๗
(ดร.อดิศักดิ์ กอวัฒนา)
อาจารย์ประจำศูนย์บัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์โทร ๐๕๖-๒๑๙๔๗๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๐๐๔๒

วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ผศ.ดร. สุพรด บุญอ่อน อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ด้วย นายทองพูน สวัสดิ์รักษ์ เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๗๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง

ฉะนั้น จึงเจริญพรมมาเพื่อขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ร.ม.พร.พัชร์ชวลิต

(ผศ.ดร.สุพรด บุญอ่อน)

๒๕ ม.ค. ๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๔(๗)/๐๐๔๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๒๒ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร นายอภิศร ธนาขยานนท์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองเบน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด

๒. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย นายทองพูน สวัสดิ์ศิริขันธ์ เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๗๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง

ฉะนั้น เจริญพรมาเพื่อขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ใน
การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความ
เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๔๔๗๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๔๔๔๔๔

ทจน

๖๙/๐๑/๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๐๐๔๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๒๒ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุมัติคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร นางสาวอุทัยวรรณ วงศ์เหรียญไทย ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านพนมรอก

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด
๒. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย นายทองพูน สวัสดิ์รักษ์ เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๗๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ฉะนั้น เจริญพรมาเพื่อขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙

๙๙
(นางอุทัยวรรณ วงศ์เหรียญไทย)
วอ ๕-๕ ย้าย นมรอก

ที่ ศธ ๖๑๑๕.๒(๔)/๐๐๓๗

 1476
 18 ก.พ. 2557

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุมัติขอเคราะห้เก็บข้อมูลตัวอย่าง (Try out)

เจริญพร ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายทองพูน สวัสดิ์รักษ์ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๗๑ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้รับอนุมัติให้จัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์" ขณะนี้การจัดทำวิทยานิพนธ์อยู่ในขั้นตอนเก็บข้อมูลตัวอย่าง (Try out) ประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านได้พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บข้อมูลตัวอย่าง (Try out) จากผู้บริหาร และครูผู้สอน ในเขตปกครองของท่าน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๔๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๔๙๔๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ที่ ศธ ๖๑๑๕.๒(๔)/๐๐๗๔

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3
เลขที่ 5 02151
วันที่ 25 ก.พ. 57
ศูนย์บัณฑิตศึกษา 9.00 น.
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถาม

จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายทองทุน สวัสดิ์รักษ์ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๗๑ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้รับอนุมัติให้จัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์" ในการศึกษาครั้งนี้ นิสิตมีความประสงค์จักเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และครูในเขตอำนาจของท่าน

ฉะนั้น จึงเจริญพราเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่าน ได้พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๔๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๔๙๙

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๐๐๕๑

โรงเรียนบ้านเขาดิน
เลขที่รับ ๐๙๔
วันที่ 27 ก.พ. 2557

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๒๒ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย
เจริญพร นายประพนธ์ แก่นยิ่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาดิน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายทองพูน สวัสดิ์รักษ์ เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๗๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์”
ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพรามาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อใช้
ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาดิน
☐ เพื่อพิจารณา
☒ เพื่อทราบ
ด้วย นิสิต สวัสดิ์รักษ์
ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์
สัมภาษณ์เมื่อ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๗

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

๒๒ ม.ค. ๕๗

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙

อนาถา ตามใบทวงถาม
ณ ๒๒ ม.ค. ๕๗

๒๒ ม.ค. ๕๗
พระครูปลัดธรรมวิมล
พระครูปลัดธรรมวิมล
พระครูปลัดธรรมวิมล

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๐๐๕๑

โรงเรียนบ้านร่องหอย
ปี ๑๗ / ๕๕๖๗
วันที่ ๑๗ / ก.พ. / ๒๕๖๗
ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๒๒ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อประกอบการวิจัย

เจริญพร นางพรใจ นุ่มมาก ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนบ้านร่องหอย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายทองพูน สวัสดิ์รักษ์ เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๗๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์”
ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพรมาเพื่อขออนุมัติขอความเห็นชอบจากท่านอนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อใช้
ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียน ๑๐ ร.ร. บ้านร่องหอย

ขอเจริญพร

นามขอพูน สวัสดิ์รักษ์ นิสิต ป.โท.

มจร. วิทยาลัยสงฆ์ นว. ๖๐๐๐๐๐๐๐๐๐

เพื่อทำวิจัยเรื่องการบริหารการศึกษา

ในเขตอำเภอไพศาลี

พระเทพพรหม

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙

ทราชม
๕๕๖๒๓๔๐๕๔๗๑
คุณทองพูน นุ่มมาก

คุณทองพูน สวัสดิ์รักษ์
ขอพูน สวัสดิ์รักษ์
พร้อมทั้งใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา
เรียนไว้แล้ว

(นางพรใจ นุ่มมาก)

ที่ ศร ๖๑๐๙(๗)/๐๐๕๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๒๒ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือพิมพ์เพื่อประกอบการวิจัย
เจริญพร นายชำนาญ ขวพราย ครูชำนาญการโรงเรียนบ้านเขาคิน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายทองพูน สวัสดิ์รักษ์ เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๗๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์”
ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพราหมเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้หนังสือได้สัมผัสกับเพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาคิน

☒ เพื่อพิจารณา

☐ เพื่อทราบ

คุณครูในเขตศึกษา ทั้งหมด

คณะกรรมการผู้บังคับบัญชาเพื่อ

ประกอบการจัด

๒๐

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

Just Now
27 0.24.57

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

1. จักรพรรดิ,
คัมภีร์ ลาวทวิ ตา

Linné

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐
โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙

ใบที่ ๑๕

(174 97000 97000/97000)

[illegible]

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๓)/๐๐๕๑

โรงเรียนบ้านนาขอม
เลขรับ 127/2557
วันที่ 1 มิ.ย. 57
วิชา
ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๒๒ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อประกอบการวิจัย
เจริญพร นายธวัชชัย จินดาศรี ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาขอม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายทองพูน สวัสดิ์ศิริ เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๗๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์”
ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพรมาเพื่อขออนุมัติขอความเห็นชอบจากท่านอนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อใช้
ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙

ณ วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๗

☒ เพื่อโปรดทราบ☐ เพื่อโปรดพิจารณาสั่งการ

เป็นควร
วรลักษณ์
1 มิ.ย. 57

- 127

1 มิ.ย. 57

ภาคผนวก ข
ภาพการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน

สัมภาษณ์เชิงลึก, นายประพนธ์ แก่นยิ่ง, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาหิน,
ตำบลวังน้ำลึก อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

สัมภาษณ์เชิงลึก, นายธวัชชัย จินดาศรี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาขอม,
ตำบลนาขอม อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๔ มีนาคม ๒๕๕๗

สัมภาษณ์เชิงลึก, นายบุญเรือง ยอดฉิมมา, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโพธิ์ศรี,
ตำบลวังน้ำลัด อำเภอฟุคาสล จังหวัดนครสวรรค์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

สัมภาษณ์เชิงลึก, นางทิพวรรณ กลมขุนทด, ครูวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียนวัดโพธิ์ศรี,
ตำบลวังน้ำลัด อำเภอฟุคาสล จังหวัดนครสวรรค์, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

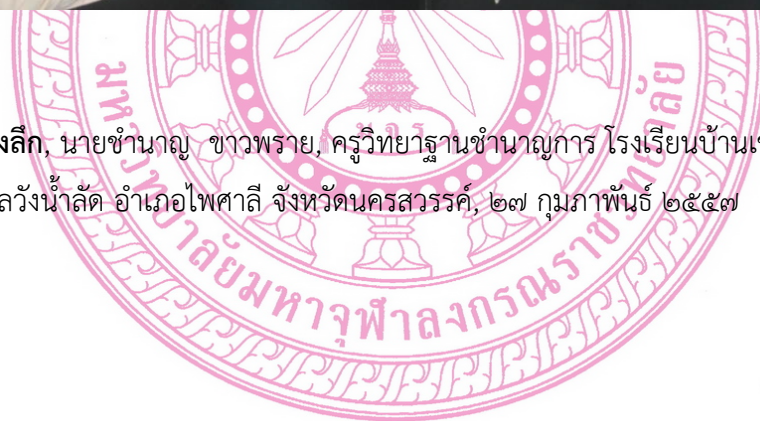
สัมภาษณ์เชิงลึก, นางพรใจ นุ่มมาก, ครูวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านร่องหอย,
ตำบลวังน้ำลึก อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

สัมภาษณ์เชิงลึก, นางอุษณี ถาวรชาติ, ครูวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านเขาหินกลิ้ง,
ตำบลวังน้ำลึก อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

สัมภาษณ์เชิงลึก, นายชำนาญ ขาวพราย, ครูวิทยฐานะชำนาญการ โรงเรียนบ้านเขาดิน,
ตำบลวังน้ำลัด อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดนครสวรรค์, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : นายทองพูน สวัสดิ์รักษ์
- เกิด : วันที่ ๒ เดือน พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๑
ณ บ้านเลขที่ ๔๘/๒ หมู่ ๑๐ ตำบลดอนคา อำเภอบ้านไร่ จังหวัดนครสวรรค์
- การศึกษา : พุทธศักราช ๒๕๓๘ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
ณ โรงเรียนท่าตะโกพิทยาคม ตำบลดอนคา อำเภอบ้านไร่ จังหวัดนครสวรรค์
พุทธศักราช ๒๕๔๑ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
ณ โรงเรียนท่าตะโกพิทยาคม ตำบลดอนคา อำเภอบ้านไร่ จังหวัดนครสวรรค์
พุทธศักราช ๒๕๔๙ สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี
พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาสังคมศึกษา วิชาเอกสังคมศึกษา
จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ ๔๘/๒ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลดอนคา อำเภอบ้านไร่ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๑๖๐
- E-mail : Jack_phun@hotmail.com
- โทร : ๐๘-๒๓๙๖-๓๒๔๕
- ตำแหน่งหน้าที่ : ปัจจุบัน รับราชการครู
โรงเรียนบ้านเขาหิน ตำบลวังน้ำลึก อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์